TANJA
NAOBRAŽENE KRUGOVE
SERIJA VII.

MGR. DR. ANDRIJA ŽIVKOVIĆ
sveuč. profesor.

Naša Crkva i naša inteligencija.

MOSTAR
HRVATSKA TISKARA F. P.
1929.

SVEZAK 30.-31.

CIJENA 16 Din.

Naša Crkva
i naša inteligencija.

SAVREMENA PITANJA

Vjersko-znanstvene rasprave za naobražene krugove.

Uređuje

DR. FRA DOMINIK MANDIĆ.

SVEZAK 31.—32.

Naša Crkva i naša inteligencija.

NAKLADA UPRAVE „SAVREMENIH PITANJA“

MOSTAR 1929.

Naša Crkva i naša inteligencija.

Šest konferencija o vjerskom pitanju.

NAPISAO

MGR. DR. ANDRIJA ŽIVKOVIĆ

PROFESOR NA BOGOSLOVSKOM FAKULTETU ZAGREBAČKOGA SVEUČILIŠTA.

HRVATSKA TISKARA F. P.

MOSTAR 1929.

IMPRIMATUR:
Mostar, 14. V. 1929. Dr. fra Dominik Mandić, provincijal.

IMPRIMATUR:
Mostar, 15. V. 1929. † O. fra Alojzije Mišić, biskup.

SADRŽAJ:

Predgovor.

Ne može se reći, da naši inteligentni slojevi mrze svoju Crkvu. Nit se može reći, da je oni, barem u pretežnom dijelu, pobijaju kao instituciju. Ali se mora reći, da je ona za njih izgubila jedan dublji i odlučniji značaj. Ona nije u njihovom životu ono, što je nazva sv. Pavao apostol u poslanici Timoteju: Crkva Boga živoga, *stup i temelj istine* (I. Tim. 3, 15).

Moderna znanost svojata za sebe ovaj naslov. Ona hoće da ima posljednju riječ, kad je govor o istini. Autoritet znanosti je kroz stoljeća dosegao veliku visinu. Naročito se uznio devetnaesti vijek. I mnogi je inteligenat ostao u zabuni: kome da prikloni svoje potpuno povjerenje?

Nema sumnje, da je konzervativizam Crkve puno tome pridonio, da je brzi onaj razmah materijalističkog i skeptičkog naziranja osvojio teren. Pogotovo, kad su u isti mah ustali ljudi, pa ovaj razumljivi i potrebni konzervativizam Crkve zlonamjerno isticali kao neprijateljski stav prema modernom razvoju i napretku znanosti. Tako je došlo do toga, da su organizirani neprijatelji Crkve pobijali njezin ugled, tobože „u ime znanosti"; a Crkva sama i njezini ljudi nijesu bili u stanju, da sa svim pojavama znanstvenog napretka u isti mah drže jednak korak i da prema čitavom nizu teorija i hipoteza u isti čas odrede svoje stanovište.

Crkva se čuvala *prenaglih* odluka. A u nicanju smjelih i često puta neprovjerenih i neosnovanih znanstvenih kombinacija, takav jedan rezervirani stav i bio je na mjestu. To je evo historijat znanstvenog

razvoja kroz posljednjih sto godina bjelodano dokazao.

S druge strane poduzimala je Crkvi neprijateljska *štampa* nevjerojatne pothvate, što su smjerali za uništavanjem onog *autoriteta*, koji je ona baštinila i samosvjesno isticala, naročito po svom predstavniku, rimskom biskupu i nasljedniku sv. Petra apostola. Koliko je tu raznih neprijateljskih upliva dolazilo do izražaja, jedva je moguće tačno i opredijeliti!

A onda brzina, istančanost, sloboda, profinjena lascivnost i neozbiljnost modernog života, raskrilila je svoje mreže iznad modernog inteligenta i draškala njegov sensibilni „ja". Htjelo se velike moralne snage, da se čovjek svim tim uplivima otme. Ovoj općoj pojavi nije se othrvala ni naša inteligencija. I ona je zaplivala sa strujom . . .

Imam sa svim tijem duboko uvjerenje, da se među našom inteligencijom nalazi ogroman broj ljudi, najpripravnijih korigirati svoje pogrešno mišljenje o Crkvi katoličkoj, ako im ispravno naziranje bude predočeno onako, kako je njihovom shvaćanju pristupačno. Na račun Crkve naše griješi se mnogo iz — neznanja i nepoznavanja. O gdjekoju istinu vjere ili odredbu Crkve spotiču se ljudi samo zato, jer im *pravi* njezin smisao nije nikada bio ispravno prikazan. Šta više: čuli su možda i sami takovih obrazloženja ili tumačenja, koja *ne odgovaraju* savremenoj nauci. A doživjeli su možda i takovih provođenja u praksi, koja ne privlače, nego *odbijaju*. Pridodajte k tome sistematsko iznosenje tendencioznih prikaza u novinama i časopisima liberalne ruke, Vi ćete lako pojmiti, *da je modernom inteligentu veoma oteščana prava katolička orijentacija.*

*

Kad sam preuzeo ovogodišnje korizmene propovijedi u županskoj crkvi sv. Marka u Zagrebu, vodila me misao, da zagrebačkoj inteligenciji prikažem stav Crkve katoličke, položaj i zadaću u savremenom životu našem; s druge strane pak da osvijetlim stav inteligencije i njezine opravdane zahtjeve prema Crkvi. Da joj u ispravnom svjetlu prikažem neke važne probleme, koji muče dušu modernog čovjeka. Da razbijem sumnje, a pružim dokaze za konstruktivni katolički nazor na svijet i život. Da joj prikažem Crkvu našu onakovom, kakova im doista treba da bude u životu po naprijed citiranoj riječi sv. Pavla: *stup i temelj istine!*

Vanredno lijepi odaziv zagrebačkog građanstva k ovim mojim konferensijama daje mi nade, da će se još mnogi naći ponukanim, da se zadubi u misli, u ovoj knjizi izložene.

Bilo na korist Crkvi katoličkoj i domovini Hrvatskoj!

U Zagrebu, na svetkovinu sv. Petra i Pavla, 29. lipnja 1928.

Dr. Andrija Živković.

I.
Odnos inteligencije prema vjeri i Crkvi.

Činjenica je, koju nam savremeni društveni život zorno pred oči stavlja: da je propadanje religijskih vrednota u naše doba — općenito. Ono se zapaža po čitavom svijetu, a upada u oči naročito kod kršćansko-kulturnih naroda. Razorni val neprijateljskog držanja prema Crkvi Kristovoj najborbeniji je ipak ondje, gdje mu je najveći otpor: u svijesnom katoličkom narodu. Tamo neprijatelji Crkve razvijaju najveću energiju. Pa, valja priznati, da su danas negdje više, negdje manje — uzgibane već i najšire mase narodne. Ne kao da bi se među njima javljao jači kakav pozitivni otpor ili otpad od djedovske vjere; nego se i među tim slojevima javlja jedan duh, koji je u svojoj sadržini — izravno i oštro protivan vjeri i Crkvi. Široke mase po rastrkanim selima i malim gradićima nijesu si toliko ni svijesne, da ih zanosi jedan val, koji ih stalno i sigurno odvodi i od vjere i od Crkve.

To je iz velikih gradova i velikih središta unašani, razbuktjeli duh antikrista. Jer sve, što svijesno i programatički pobija Krista i njegovu historičku, katoličku Crkvu — odiše duhom antikristovim. Ne pojavljuje se on doduše zvučno, ni pod firmom otvorenog areligioznog pokreta; ali radi razorno i donosi sigurnu smrt onima, koji se tim duhom zaraze.

A u samim velikim centrima, u velikim gradovima pojedinih država i naroda živi pretežno inteligencija, bilo akademska, bilo njoj manje više ravna. Propadanje vjerskih vrednota kod inteligentnih krugova vele neki, da je danas u visokom stupnju. Vele, da inteligencija ne mari za vjeru i da je svijesno omalovažava. Tačnije bi međutim, čini se, bilo reći: da inteligencija zanemaruje Crkvu. Jer i ako je po našem shvaćanju stvarno vezana vjera uz Crkvu, opet je jedno vjera, a drugo Crkva. I možemo zato dozvoliti, da je netko *subjektivno* tako nastrojen, da čuva vjeru, a vrijeđa Crkvu, i ako znamo, da je to *objektivno* nemoguće. Jer tko čuva u srcu svom vjeru i tko je ispravno poštiva: taj će i raditi onako, kako mu vjera nalaže. Mi pak znamo; da imamo i izričnih naloga[1] Kristovih, koji nas tijesno naklanjaju Crkvi i traže od nas, da u svom životu ostanemo s njom u trajnoj tijesnoj vezi.

Ne vara se međutim onaj, tko uglavljuje činjenicu: da nam inteligencija ne mari za Crkvu, pa dosljedno ni za vjeru. Zapravo da svojim nehajem, a negdje i izravnim neprijateljskim postupkom nanosi i Crkvi i vjeri krivicu, štetu i sramotu. Da bježi od nje i ne traži njezinog blagoslova... Da se u životu daje zanositi ispraznim i ništetnim, često puta fantastično-naivnim smicalicama katoličkih protivnika. Da živi, kao da nema Crkve i ako je u njoj krštena i po njoj pripadnica one velike zajednice, koju je u čovječanstvu uzbudio gospodin naš Isus Krist.

Gospodo! Tko ima pred očima jedan pregled svega onoga burnog, gdjegdje upravo do ekstrema napetog duševnog života inteligenta kroz posljednjih 100 godina... zar da se čudi izvjesnoj uzbibanosti, nervozi i potresima u dušama? Kraj silnih preokreta, što ih je u dušama sveg evropskog pučanstva, a napose inteligentnog njegovog dijela proizveo onaj period evropske povijesti, koji je pripremao, rodio, provodio i naslijedio francusku revoluciju koncem 18.

i početkom 19. vijeka, zar nije morala trpjeti pod tim kastrastveno-napetim i krvavo-teškim trzajima i ona vrednota, što je vjera pohranjuje, a Crkva predstavlja?

U jednom općem razaranju ... zar da ostane pošteđeno samo ono blago, koje je najosjetljivije? Zar da najviše ne trpe *duše* ljudske i onaj njihov odnos, koji se u svom zahvatu proteže na Boga, kao Oca i Stvoritelja, na ljude kao braću i na cio svijet i svemir, kao na stvorenja proizašla iz ruke Božje?

Ili zar da trzavice, borbe i politički kaos tamo od početka 19. vijeka, godine 1848. i dalje, ostanu bez ikakvog utjecaja na vjeru naroda i inteligencije, koja pod tim trzavicama trpi? Konačno: zar da ne trpi jače i više inteligencija, nego široke pučke mase? Mislim na duševna stradanja, prelome, borbe i otpade... Kako je međutim s jedne strane sav javni život ovog posljednjeg stoljeća bio buran i nemiran, tako je s druge strane i unutarnja njegova strana spremala eksploziv za revoluciju u dušama. Nauka i civilizacija, recimo kulturna orijentacija... sterala je pokoljenju, koje danas živi i koje je živjelo pred nama, puteve, što ga odvode od katoličke vjere i katoličke Crkve.

I znanost, barem ona, što prirodu i njezine zakone studira, i filozofija, kao kraljica znanosti nijesu izgrađivale starih religijskih vrednota u dušama čovjeka, nego su ih rušile, zasjenjivale i gasile ... U tom je smjeru nastupila i umjetnost. Proglasivši sebe samu svojom svrhom, njezino je djelovanje pokraj stvaratelja, nastrojenih materijalističkim naziranjem na svijet, bilo upravo katastrofalno. Više su svijetla u dušama potrnuli Zolini romani, nego Haeckelovi Welträtseli.

A onda, slušaoci moji, posljednji ovaj najstrašniji prolom: svjetski rat, koji se prosuo i nad našim životima, nije li proizveo takovih preokreta, kakovim se nitko nije nadao?

Ja nemam u vidu preokrete, što su se zbili u političkom svijetu promjenama i obaranjima carskih stoljetnih prestolja... Ja gledam onaj duh, koji je revolucijom u Rusiji izbio van, pa na užas i strahotu pod vidom socijalne pravde i jednakosti, razara još i dan danas ne samo u Rusiji, nego svagdje gdjegod radi i ruje. Mi vrlo dobro znamo, da je taj duh u pokušajima, koji mu u nekim pojedinačkim državama (Madžarska, Njemačka, Engleska, Francuska) nijesu uspjeli, svagdje pokazao jednu svoju jako karakterističnu notu: *areligioznost*. On i danas podržaje u Rusiji list, što nosi naslov „Bezbožnik", i misli, da rušenjem vjere u Boga usrećuje duše radnika i seljaka. U stotinama hiljada primjeraka listova i knjiga bori se boljševizam protiv Gospoda Boga .., koji je svoju sliku utisnuo u srca naša i u duše naše, kad nam je dao razum, svijetlo od svijetla: božanskog bića svoga! . . .

Tko to sve ima pred očima, gospodo, zar će se opravdano moći čuditi propadanju religijskih vrednota kod savremene inteligencije . . . ? Zar ne ćemo u mnogo slučajeva žaliti doduše slom u dušama njihovim — ali ćemo ga razumjeti . . . A razumjeti tuđu dušu . . znači ne samo oprostiti, nego predobiti brata, pa ga ljubavlju prema Bogu pridići i zagrijati za Krista i Crkvu . .

Mi moramo na to misliti i na tom djelu raditi. Ne smijemo podcijeniti važnost inteligencije . . kao što bi lako mogao doći na tu misao dušobrižnik, koji nalazi većih uspjeha u svom pastoralnom radu kod priprostijeg svijeta, što ga i lakše i brže razumije i pripravnije slijedi.

Ne! I onima, koji na oko dalje stoje od Crkve, nego veći broj vjernika — treba prijeći na poseban način. Treba zagrijati njihovu dušu, pružiti im ruku . . ., povesti ih u dom Oca našega, gdje imade stanova za sve . . po riječi Isusovoj[2].

Jedno ne smijemo nikada zaboraviti: I ako bro-

jem kud i kamo manja, inteligencija je u svom narodu prvi faktor kulturnog života. Ona stvara, provodi, sije i razara. Ona misli, odlučuje i upravlja. Njezine ideje prihvaćaju mase... i slijede ih u zlu i u dobru.

Ne trebamo, da se daleko ogledamo. I u našem savremenom narodnom životu vidimo to. Inteligencija koja je znala svoj duh i svoje misli prenijeti i poistovjetovati s duhom i mislima svoga puka, ta je inteligencija duhovnim vođom svog naroda. Pa ako ta inteligencija nema smisla za vrednote *višeg* duševnog života, što ih u prvom redu predstavlja život s Crkvom po vjeri — onda će narod prije ili poslije osjetiti *prazninu* duše, bol i tugu, kao dijete otkinuto od krila majčina. Doći će okrutnici, koji ne će voditi računa o njegovim vjerskim potrebama, nego će mu silom nametati svoju nauku i svoje paliative na mjesto vjerskog elementa, potrebnog mu u njegovom životu.

Mali narodi, kao što smo mi, nikad si ne bi smjeli radi nacionalnih svojih i kulturnih potreba dozvoliti luksus, da se inteligencija rastavi u vjerskom pogledu od puka. Oslabit će nužno i jedni i drugi — i propast im je gotova. O kad bi to shvatili oni naši ljudi, koji bi trebali, da shvate! Ali kad oni ne shvaćaju, neka shvate oni, što će iza njih doći.. I onda će obnovljenom snagom hrvatski narod stupati putevima, koji mu nose vremenitu i vječnu sreću!

*

1. Stanje i stvarni odnos.

Da tačno opredijelimo stanje inteligentnog dijela našeg građanstva prema Crkvi, moramo konstatirati:

1.) Starija generacija, ona u već poodmakloj dobi, u dobrom je dijelu sačuvala svoju vjeru. I praktična je, kako to traže Božje i crkvene zapovijedi.

2.) Ima jedan dio takovih, koji su u svojoj vjeri nepostojani i neodlučni. Nijesu ni hladni, ni vrući. U momentima bi se potpuno predali osjećajima, što ih vjera budi. Ali onda ih zbuni neka dvojba, sumnja izvana ili iznutra — i oni ne mogu, da se svim srcem odadu svojoj vjeri.

3.) Ima ih, nažalost, koji ne će da znaju za Crkvu. Govore, da oni vjeruju u Boga.. Ima, vele, Bog..., ali Crkvu i njezine zapovijedi — to su svećenici izmislili. Ne idu zato u Crkvu, ne slušaju sv. mise, ne prisustvuju crkvenim pobožnostima i pobudnim vjerskim vježbama, ne ispovijedaju se; ne primaju pričesti, ne mare za post i molitvu. I tako slično... Vjeruju, da ima Bog; ali žive i rade tako, kao da je taj Bog za paradu..., jer bi nekako inače nezgodno bilo bez njega... i jer konačno netko mora biti, tko je to sve stvorio. Ali otkako je stvorio, nema On više druge brige ni svrhe. Kao da nema više nikakove moći...

4.) Napokon ima i takovih, koji ne će Boga ni kršćanstva. I oni govore, da imaju vjeru, ali onu Haeckelovu... monističku ili panteističku, gdje je priroda Bog, a Bog priroda. Dakle: gdje nema osobnog Boga, ni života ni suda poslije smrti, ni odgovornosti nikakove... osim poštenja naravnog. Dakako, da je za takove Krist ili lice iz mitske povijesti, sasvijem izmišljeno, ili ako je historijsko, onda jednako onako kao Budha ili Konfucije. Jedan je hrvatski pisac pred tri godine izdao u Zagrebu knjigu, u kojoj je simpatičnije prikazana ličnost i nauka Budhina nego Kristova[3]. Ima eto i takovih. Naročito ima više ovakovih praktičara, nego teoretičara.

5.) Ali najveći je broj onih i onakovih, kojima je katolicizam težak i nesnosan. Nemaju veselja za svoju vjeru i svoju Crkvu . . ., ni požrtvovnosti za nju. Iščezao je kod njih onaj duh, kojim se s radošću njoj predajemo, za nju borimo, za njezinu čast istupamo. Osjećaju neki teret, kad treba u Crkvu na propovijed, pogotovo na ispovijed i pričest. Teško im je žrtvovati da kupe katoličku knjigu ili potpomognu katoličku štampu. Nemaju u svojim domovima religiozne slike ili križa, osim možda samo u spavaonici. Ne osjećaju onih borba, što ih Crkva vodi i proživljava; ne osjećaju veselja nad njezinim pobjedama i njezinim širenjem, ne saosjećaju s njom, nit se brinu, kako se taj naš katolicizam održava protiv toliko otvorenih i potajnih neprijatelja.

Indiferentni su. Brinu se samo za materijalno dobro svoje i svoje familije — a na ostalo, vele, ne dospijevaju.

Takovih je najveći broj . . . U njima je kršćanski katolički duh na tom da zamre, da ga posvema nestane. Oni ne žive katoličkim duhom, nego zapravo duhom ovog materijalističkog svijeta, koji za Crkvu i Kristovu vjeru ne mari. U najboljem slučaju, ako imaju vremena, na samrtnoj postelji će se ispovjediti i primiti sakramente umirućih, da budu časno pokopani po katoličkom obredu. A ako nema vremena, bilo pa i nije! . . . Njihovi se ukućani, žena i djeca baš pano radi toga ne uzrujavaju. .

6.) A gdje su oni, koji živo *osjećaju*, da su djeca Božja i baštinici kraljevstva njegova? Oni, koji su čuli, razumjeli i proćutjeli riječ Kristovu: Dođite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni i ja ću vas okrijepiti[4] . . . Oni, koji su *osjetili* u dušama svojim i u svom životu zemaljskom tu okrepu Kristovu?

Ima ih, gospodo, Bogu hvala! Ima ih u prvim

krugovima odličnih familija, u prvim redovima učenjaka i umjetnika, dakle intelektualaca po izbor. Ima ih u romanskim i germanskim zemljama, gdje su borbe protiv katoličke vjere i Crkve razmahivale najužasnije svoju snagu. Ima ih i među katoličkim Slavenima — i među Hrvatima katolicima. Ali malo . . . po rijetko posijanih. Idealni osjećaj s Crkvom veže danas samo *izabrane*, moralno vrlo *jake* individue.

Daleko ih nadmašuje broj onih, koji su indiferentni prema vjeri i Crkvi.

2. Uzroci.

Pa zašto stoje toliki izvan aktivnog života Crkve? Zašto ih ne privlači i ne oduševljava ljepota njezinih hramova, službe Božje, miris tamjana i intimnost njezinog mističkog života? Čini nam se: tko je pozna i razumije, ne može, a da se za nju ne oduševi unatoč velikih obveza, koje ona stavlja na nas.

Gdje je ključ razumijevanju ove hladnoće i nemara? Vi vidite, da je potrebno u ovoj, toliko važnoj stvari po život i napredak katolicizma u našem narodu, tačno uočiti razloge, da se lakše nađe put, na kojem će se ohladnjela srca opet razgrijati i razviti jedan bujni plodonosni katolički život.

Ima ih, koji vele:[5] glavni je uzrok *oholost*. Ona priječi put k ispovjedaonici, k obavljanju svagdanje molitve i pohađanju sv. mise, oholost navodi na kritikovanje ne samo ličnosti crkvenih, nego i pojedinih uredaba u Crkvi. Ona im ne da, da razumiju oštrih crkvenih odluka u pitanju zločestog novinstva, kina, kazališta, mode. Ta ista oholost je razlogom, da oni nijesu u stanju podnijeti ni najmanjeg prigovora, da i ne govorimo o žrtvi, kad bi se radilo za Crkvu i njezinu čast.

Zato vele: skršite oholost, pa lijepo redovno polazite Crkvu, molite krunicu, slušajte propovijedi, čuvajte se zlih knjiga, novina i društva — i vi ste uklonili najveću zapreku, koja je inteligentne naše krugove odalečila od Crkve.

Tko tako govori, taj ne gleda stvari do dna. To je površno opažanje i ono, vjerujte, ne će riješiti ovog velikog i važnog problema. I potrebno je i dobro je, da se svi podvrgavamo autoritetu Crkve i da privodimo u život, što nam preporuča. Ali takav je postupak i praktično provođenje moguće samo ondje, gdje je živa vjera djelotvorna. A mi to baš hoćemo da postignemo kod inteligentnijih slojeva. Ne smijemo dakle pretpostavljati žive vjere, jer u tom baš i jest pomanjkanje.

Ni oni nemaju pravo, koji govore, da je uzrok opadanju žive vjere kod inteligentnijih slojeva: neka duševna *lijenost ili komoditet*. Istina je: ima kod inteligencije komoditeta i neke težnje za obilaženjem svega, što je tom pogledu skopčano s naporom. Ali nikako to ne može biti niti glavni, niti jedini tumač.

Valja zaviriti dublje u dušu modernog čovjeka. Analizirati i vanjske i unutarnje utjecaje na nju, pa će nam se pokazati slijedeća slika:

Vidjet ćemo, da je ispravna riječ jednog francuskog obraćenika,[6] koji kaže: Naše sumnje i naše dvojbe nijesu produkt ličnog našeg unutarnjeg domišljivanja ili zaključivanja. One dolaze od *infekcije. Mi smo oboljeli zbog kužne atmosfere, u kojoj živimo*!

Dakako, da je za infekciju kao kod prave bolesti, tako i kod ove, pristupačniji onaj, koji je slabiji i kržljaviji. Onaj, koji nije jakog organizma, lako strada. I ovdje, tko nije duševno izgrađen, lako strada. Tko nije svoje duševne moći stalno jačao od prvog nastupa duševnog razvoja, ne će se lako oprijeti velikom uplivu modernog društvenog razvrata.

Zato je od temeljne važnosti: solidan kršćanski roditeljski *odgoj* kod kuće. Kome je *majka* duboko u dušu usadila pojmove kršćanskog života, taj nikad ne će potpuno tih dojmova iz svoje duše izbrisati. On može zalutati, pogriješiti, u grijehu i u zloći jedno vrijeme ustrajaji. Ali njemu će u duši kad tad proniknuti oni duboko zapretani prvi čisti pojmovi o Bogu, vjeri i Crkvi. Uskrsnut će mu kad tad toplina i milina onog nježnog, sretnog, čistog i anđeoskog doba... I kroz njegovu će dušu prostrujiti kao neka bolno-hladna jezovita spoznaja: da je sadanji njegov put kriv i pogrešan. Jer *ono*, gospodo, *što majka uči svoje dijete, čini ona po inspiraciji Božanstva*. Ono je sveta istina..., u koju se ne sumnja.

Ali gdje toga nema? Gdje se majka ili dostatno ne posvećuje svomu djetetu, ili pušta, da mu to usađuje u dušu netko drugi; gdje se mladoj duši nameće zarana društvo i ovaj materijalistički svijet; gdje je najosjetljivije i najodlučnije doba prošlo, a da nije nastupila između djeteta i majke ona intimna veza i sveti spomen, što nam suzu na oko mami, koje čudo, gospodo, da je tako odrasla mlada duša brzo plijen grabežljivih nasrtnika! Ne će dakle pogriješili onaj, koji u zlom ili manjkavom odgoju rodnog doma vidi odlučni jedan razlog, zašto nam inteligencija bježi od Crkve.

Amo ćemo pribrojiti i manjkavo sudjelovanje kod *nauka vjere* u srednjim i njima sličnim školama. Uči se često vjeronauk jednako onako mrzovoljasto kao matematika. A to ne smije biti. Ne će jamačno uvijek biti krivnja na đacima. Bit će često i na vjeroučiteljima. Ali eto, činjenica se ne da nijekati: da se već u srednjoškolskim klupama opredjeljuju mnogi mladići za onu grupu, koja odvodi od vjere i Crkve.

Dakako, da je ovdje u odlučnoj prevagi i mladenačka doba sa svim strastvenim porivima i prvim nastupima samosvjesnog nekog isticanja individualiteta.

A sad još prosudite ovo: modernom se inteligentu na svakom koraku u kasnijem životu pruža u društvenom saobraćaju raznovrsnih momenata, prilika, dogagjaja, opazaka, koje se spotiču o vjeru i Crkvu. Ne može čovjek preko toga prijeći, kao da ništa ne misli. I na nj to djeluje, svraća njegovu pažnju. Ako ga baš ne zbuni, opet ga nekako često čini oporim i nesklonim. Pogotovo to biva s razloga, što se obično ovakove stvari, koje vrijeđaju i ruše vjeru, pružaju u jednoj pikantnoj senzacionalnoj formi, pa to samo već draži i zove na slušanje i na čitanje. Priznajemo otvoreno: Ono, što će ti katolički pisac reći u obranu i pohvalu vjere i Crkve, to ti već slutiš, i donekle, barem u glavnom, i poznaš. Ali šta će reći onaj, koji piše ili govori protiv vjere i Crkve, to te već radi načina, neobičnosti i novosti nekako zanima. Ono, što nijesi znao, saznaješ, bez obzira sada, da li je to objektivno istinito i pravedno ili nije. *Novo je za tebe*, pa te privlači. A da li ćeš ti imati i sposobnosti, da suvereno kritički provagneš ono, što protivnik tvog nazora piše i preporuča — to je još veliko pitanje. Budimo i tu iskreni, pa priznajmo: u *najviše slučajeva ne će čitaoc biti u stanju, da se otme dojmu*, koji na nj proizvodi zločesta lektira. On će u većini slučajeva, ako baš ne prihvati posvema onih nazora, početi barem ponešto sumnjati, pomalo hladnjeti prema svojoj vjeri i otuđivati se svojoj Crkvi.

Kad bi njega vjerske sumnje poticale na marno i savjesno istraživanje i objektivnu konstataciju istine, onda bi sumnje urodile dobrim plodom. No u većini slučajeva ostaju one neriješene, pa se vremenom samo povećavaju. Bivaju crvom, koji polagano

rastače drvo duševnog života.

Tako se događa, da se danas duša naše inteligencije posvema prilagođuje duhu moderne kulture i svim, ne samo dobrim, nego i lošim njezinim utjecajima. Inteligentnim se smatra jedno čisto svjetovno mišljenje, koje nema gotovo ništa s višim religioznim životom. Po principu:[7] Tko je poklonik znanosti i umjetnosti — taj posjeduje i religiju . . . A kršćanstvo i katolicizam nije mu više ni dosta moderan, ni dosta napredan, šta više: znak zaostatka. Takav je duh i takovo mišljenje unijela u dušu savremenog inteligenta baš moderna znanost i umjetnost, koja nije u skladu s objektivnim historičkim zdravim zasadama, nego je očigledno jednostrana i subjektivna. A, vjerujte, tamo, gdje religija u životu ne uzima prvo mjesto — zauzima posljednje! Za sve će takav moderni čovjek naći vremena, samo za Crkvu ne će. *Težišna je tačka njegovog života izvan Crkve . . . zato se on od nje odalečuje . . .*

Zar nije onda lako razumljivo, da ga jedan ovakav negativni stav polagano odvuče tamo, kamo mnogi ne bi želio doći. U cilju, da nađe izmirenje sa savješću popušta pojedinac i širokogrudno prima surogate za pravu, zdravu duševnu hranu. Gdje mu govore o etičkoj dobroti i estetskoj ljepoti, on se zadovoljava, ne uviđajući, kako je strm put, kojim se pušta i kako je srž kršćanstva iščezla iz shvaćanja tamo, gdje se principi kršćanske religije i kršćanskog morala kane dovoditi u sklad s duhom ovog materijalističkog vremena. Taj uzaludni posao troši mnogo energije, a ne nosi nikakovog ploda. Duboki etički preporod može imati smisla samo tamo, gdje on potresa dušom i gdje živo stavlja pred oči pojedincu: konačnu svrhu života. Tamo će jedino duša spoznati onaj pravi i jedino odsudni odnos, što ga ima prema Bogu, prema sebi i svojoj okolini. A da li je to moguće postići bez religije, pa i bez Crkve, kako hoće i neki[8] naši savremeni etički preporoditelji — sudite sami!

Popuštanjem duhu modernog vremena, koji ne

pozna ništa, osim što veći kvantum ličnog užitka, i koji prema tom normativu prosuđuje etičku vrijednost čovjeka i njegovih čina, došlo je dotle, da je savremenom inteligentu otešćano priznavanje njegovog religijskog uvjerenja. Hoće se, vjerujte, često upravo herojske snage, da pojedinci slome duh svoje okoline ili da prevladaju obzir prema pretpostavljenom, o kojem su ovisni, a koji to prijekim okom gleda. Po gdjekoji često u duši vodi borbu, osjeća nezadovoljstvo sa samim sobom. Ali nužda — zakon mijenja! Nemojmo ih osuditi! Razumijmo njihove borbe .. one su teške ... i pred Bogom zaslužne!

Koliko ove razumijevamo i ispričavamo, toliko zamjeramo onima, koji doista iz kukavičluka taje svoje uvjerenje, a možda i sami pomažu, da se krnji ugled vjere, grdi Crkva i njezini predstavnici, a sve samo zato, jer ljube više svoju čast, nego Božju.

***

Iz duha vremena, u kojem živimo, razumjeti ćemo još jedan razlog, koji nam inteligenciju tuđi od Crkve. To je pretjerani kult *ličnog*, individualnog samoodređenja. *Autonomija mišljenja i djelovanja*. Pa dok s jedne strane vidite modernog čovjeka gdje robuje modi, struji svog doba i mišljenju jedne grupe, s druge strane ne će da podnosi pod nipošto crkvenog autoriteta. Tamo hoće sam da odlučuje i naređuje. Ne će da ima čuvara ili pratioca[9], kako veli biskup Faulhaber, ne voli „garde-dame“ i zato ne sluša Crkve. Kritiziranje mu je vrlo milo. Pa kako je već naravno, a kod ovakovog duševnog raspoloženja neizbježivo, upada mu u oči samo ono, što je *manjkavo* i pogrješno u Crkvi i njezinom radu. To vidi i to ga uzbuđuje. Pogreške njezinih ljudi ili koju preoštru odredbu njezinog glavara — osjeća najintenzivnije. A *dobrih* njezinih strana, blagotvornog

njezinog utjecaja na kulturu naroda i veliku moralnu snagu njezinih karitativnih ustanova — ne vidi . . Čitavo mu je duševno stanje tada lako podražljivo i upaljivo. Ni najplemenitije tuđe namisli nę nalaze razumijevanja . .

A što je najzanimivije: pojedinci misle, da su u pravu i da tim svojim stavom vjeru i Crkvu nipošto ne vrijeđaju. Znači dakle, da nije njihovo mišljenje proisteklo iz zle nakane, nego da je ono posljedica jednog psihološkog stanja, u koje ih je dovela okolina i duh, u kojem žive. Doveo ih je i osjećaj, da se Crkva više brine za široke mase, a da njezino dušobrižno svećenstvo ne dolazi dosta u susret svim profinjenim potrebama i običajima novog vremena. Da ono ne vodi dosta računa o svim pojavama, koje utječu na život i dušu njihovih inteligentnih vjernika.. Pa kad tako polako nastane nerazumijevanje, odmah se rađa i nepovjerenje. A onda je otuđenje i nemar za Crkvu — gotova činjenica.

***

Sve ovo, što sam iznio, nema se smatrati kao prigovor ili predbacivanje. Ima se uzeti kao iznašanje činjenica. Mi si moramo otvoreno govoriti, ako hoćemo, da popravimo sadanji odnos. Ne treba tajiti, šta više treba otvoreno reći: *Crkvi je stalo do inteligencije!* Ona ispravno vidi u njoj najsigurniji zalog, da će hrvatski narod dotle biti katolički i hrvatski, dok mu takovom bude njegova inteligencija. A u našem hrvatskom narodu imamo mi svećenici raditi, da postignemo onu potrebnu harmoniju između inteligentnih i širokih redova našeg naroda na vjerskom i crkvenom polju. Tu se potpuno pokrivaju naši interesi nacionalni i vjerski.

3. Putevi za budućnost.

Ovako, kako jest, svi osjećamo, da ne valja. I

ako pođe progresivno naprijed, možemo doživjeti iznenađenja. U sv. pismu stoji zapisano,[10] da Crkve Kristove ne će nadvladati ni vrata paklena ..., ali nigdje nema jamstva, da će Kristova vjera ostati do vijeka svojinom hrvatskog naroda... Ako nam je stalo, da uz Kristovu vjeru i katoličku Crkvu bude i nadalje vezana sudbina ovog našeg ispaćenog hrvatskog naroda, i da mu u drugom i trećem tisućljeću čuvaju i unapređuju stečenu kulturu jednako kao i nacionalnu svijest i poštenje, onda ruku o ruku na sporazumni i zajednički rad, na obranu djedovskih religijskih svetinja svi vi, koji ste istog mišljenja!

Po pokrajinama Male Azije i sjeverne Afrike cvalo je nekad kršćanstvo, da je bilo milina. Origen, Tertulijan, sv. Ciprijan, sv. Efrem sirski, Epifanije, Augustin, Ivan Zlatousti sjajne su zvijezde onih krajeva. A danas? Kršćanstvo je u njima stranac... jedva da živi i jedva da je po imenu poznato.

Sveta nam je zato dužnost, da učinimo sve, što je na nama, da očuvamo amanet svojih djedova i da ga ponosno i pouzdano predamo svojim potomcima. U tom radu, samo će nas nebo potpomoći. Dobra naša volja, združena s aktivnošu, učinit će čudesa.

1. Najprije je jedno potrebno. *Da se inteligencija tačno uputi u sva religiozna pitanja.* Da upozna svoju vjeru. Da znade, što doista sadržavaju pojedini članci našeg vjerovanja. Da znade povijest svoje Crkve u svim njezinim dijelovima. Da pozna liturgiju: ne samo sv. misu i njezin sastav, nego i obrede svih sakramenata; obrede velikog tjedna i njihovo značenje. Da shvati *duh* naših crkvenih svečanosti i manifestacija, — a pred svim: da živo osjeti, šta znači stanovanje samog Krista pod prilikama kruha u našoj sredini. Da znade, zašto Crkva brani mješovite ženidbe i zašto ne priznaje katoliku pravo, da sklapa brak pred akatoličkim dušobrižnikom. Da znade, zašto tako uporno stoji Crkva na stanovištu, da je brak nerazrješiv, makar da odatle u pojedinim slučajevima imaju mnogo da trpe pojedinci.

Potrebno je, da naši inteligenti upoznaju historijat i razvoj crkvene bogoslovske znanosti; da zavire u veličanstvene hramove crkvene umjetnosti i na krilima serafinskim da osjete svu ljepotu mističkog zanosa njezinih svetaca.

Potrebno je, da vide i sve tamne strane u crkvenom životu, da upoznaju potpunu istinu i da joj znadu naći tumač i ispravno razumijevanje. Da tako uzmognu pripravni saslušati protivničke napadaje i da im znadu procijeniti domašaj i važnost. Potrebno je ponajpače, da naši inteligenti shvate i razumiju: šta je to supernaturalni život u Crkvi i s Crkvom. Što razumije Crkva pod naukom o milosti, o grijehu osobnom i istočnom, što traži za ispunjenje konačnog cilja čovjekova u životu i slavi nebeskoj. Potrebno je naročito da naši inteligenti izgrade svoj katolički nazor na svijet, a još više nazor na život.. Da se upute u stotinu pitanja s tim u savezu, a što ih moderno bezvjerje baca pred noge modernom čovjeku, tobože kao nespojiva sa znanošću i napretkom našeg vijeka. Potrebno je, da znade moderni inteligenat, što Crkva i katolička vjera odgovara na napadaje protivnika, kako se brani i što iznosi u obranu istini. Valja dakle da on tako odstrani najprije jedno *kolosalno neznanje* i nepoznavanje svoje vjere i svoje Crkve.

2. — Ali da on to postigne, eto, u tom i jest poteškoća. Da dođe do tog potrebitog spoznanja može da uspije i sam: preko knjiga i časopisa. Ali taj je put, bez pomoći iskusnog pratioca, veoma težak. Rijetki su, koji ga *potpuno* svladavaju. Ali ako

su i rijetki, oni blistaju u životu Crkve kao primjeri neospornog ličnog ustrajnog rada, dragulji izbrušeni u buri i oluji života.

Najpotrebnije je zato, da moderni inteligenat **popravi svoj odnos prema svećeniku i svećenik prema njemu.**

Nije rijetkost čuti, da svećenstvo nema dosta razumijevanja za potrebe inteligenata, pa da se nekako od njih i drži daleko, naročito od onih boljih, otmenijih krugova. I u našem malom narodu, gdje nema osim po gradovima i nekim krajevima prvorazrednih otmjenih krugova — po starom shvaćanju — na mjestu je prigovor. U toliko je na mjestu, što je to činjenica, makar da nas prožima duh demokracije. U drugim velikim narodima, izbija ona još jače, jer je posao još veći i potrebe radničkih klasa kud i kamo očitije i većma goruće. Istina je, da se svećenstvo u svom socijalnom djelovanju drži više puka i širokih radnih klasa, kod nas seljaka. Ali to je i očita socijalna potreba. Duhovna je pastva po svom značenju jedno socijalno reformatorsko djelo. Ako se svećenstvo i kod nas kao i drugdje (osobito u Njemačkoj), stavilo tu na stranu nižih socijalno ugroženih — znači, da je shvatilo svoju savremenu dužnost.

I s tog stanovišta mu se mora dati pravo. Ako bi dakle naša inteligencija ovu crtu zamjerala svećeniku, kad naglašuje, da on ne pokazuje dosta interesa za njezine potrebe, ne bi imala pravo. Naša narodna inteligencija, pa i svećenstvo, konačno je u glavnom svom dijelu i rekrutovano iz socijalno nižih slojeva narodnih; ono ima razumijevanja za socijalne potrebe malog puka.

Nepovjerenje međutim dolazi zbog drugog motiva. Svećenik ne posvećuje dostatnu pažnju *psihi* modernog inteligenta. Njegov izgovor, da se on nema kada baviti s par inteligenata, dok mu tamo čekaju stotine drugih vjernika, kojima mora biti također na službu — ne rješava stvari. Makar bilo i istina, da je svećenik-dušobrižnik u današnje vrijeme preopterećen, jer je većinom osamljen na velikoj župi — ipak on *mora* naći vremena i za pastorizaciju svojih inteligentnih vjernika. *Mora* je naći, jer je to potreba, a propust nanosi ogromnu štetu, koja sobom nosi posljedice, možda nedogledne za budućnost.

Ja bih se međutim usudio reći, da će revan dušobrižnik naći i vremena i prilike, samo ako ozbiljno ushtije. Ali u ovom je grmu zec. Čini se, da si baš ni ne daje dušobrižno svećenstvo *naročitog* truda. Ako „gospoda" dođu o Uskrsu na ispovijed, dobro; ako ne dođu — opet dobro: Nitko ih ne poziva, niti se interesira, zašto ih nije bilo... Tako jedne godine, tako druge .. i *otuđenje* polagano napreduje. Prvom zgodom ono će izbiti i jače . . .

U ovoj tački smatram, da se mnogo griješi. Razlog? Može biti i teškoća same stvari. Inteligentu treba rješavati poteškoće: ne samo dogmatsko-apologetske i moralno-historičke, nego i socijalne i filozofske. A da li je *svaki* dušobrižnik *u svim* pitanjima dobro i dostatno upućen? Da li je siguran za superiornost svojih argumenata?

A može biti razlog i u temperamentu. Može ponekad biti dušobrižnik čovjek karaktera, koji teško mirno i trijezno raspravlja, te jedva podnosi prigovore, pa još laički formulisane. A može takav biti i vjernik inteligenat. Čovjek, kojemu se jedna duša u dvojbama može povjeriti, mora imati nježnog shvaćanja za njezine individualnosti. A po gdjekoji je dušobrižnik u svom radu postao šablonski jednostavan i hladan organ, koji prije odbija, nego što privlači.

Po gdjekoji njegov vjernik ne će nikad više

njemu povjeravati izvan ispovjedi svojih poteškoća, niti će od njega ikad više tražiti razjašnjenja u vjerskim dvojbama.

Velika je većina naše inteligencije u dnu svoje duše još vezana uz katoličku vjeru. Treba samo znati naći načina, da se u toj duši razbude pritajene snage, da se razbiju izvana nadošli uplivi i sumnje. A taj način može doći samo od strane svećenika. Prva je zato dužnost i jednih i drugih da sporazumno traže staze, na kojima će se sresti u radu i razumijevanju za potrebe svoje vjere i svoje Crkve.

***

Ima cio niz poteškoća, na kojima si moderni inteligenat razbija glavu. Pošto nema stručne naobrazbe, ne može, da ih sâm riješi, jer su međusobno vezane, pa jedna izaziva drugu. Tu je prijateljska, autoritativna i uvjerljiva riječ svećenikova prijeko potrebna. Treba međutim, da si svećenik ličnim svojim svojstvima osvoji takav autoritet, kojim će doista u svim pitanjima moći da nastupi kao učitelj i oslobodítelj. Ako se s autoritetom i znanjem združi lična sposobnost, kojom nosi jedno razumijevanje za tuđu bol i tuđu borbu duševnu — onda će si takav dušobrižnik stvoriti od inteligenata u svojoj okolini najuzornije pomagače u svom vjersko-preporodnom radu.

I onima iz nižih slojeva ništa ne će više imponirati, nego kad vide, da i njihova „gospoda" jednako tako štuju propise katoličke vjere i Crkve, kako ih slušaju i obdržavaju oni sami. Živa apologija dušobrižnikovih propovijedi i čitavog njegovog nastojanja!

Dakle: međusobno razumijevanje. I makar da je krug ideja, u kojima živi i raste mladi bogoslov, a kasnije svećenik, sasvim drugi, nego što je krug ideja, u kojima se kreće laik, mora ipak da se na-

đu sredstva, kako će si jedan i drugi razumljivim govorom reći, što imadu. *Nema sumnje, da spas duša i prosperitet Crkve zahtijeva, da se svećenik približi laiku, da shvati njegov psihološki stav, njegovu terminologiju i da mu priđe s jednim načinom, koji on razumije i kojega može shvatljivo da primi u se.* Osjetit će njegova duša u postupku dušobrižnikovu jednu prijateljsku gestu, koja nije samo simpatična kao vanjski znak sklonosti i brige, nego je poštovanja vrijedna, jer nosi utjehu, razbija tamu, a pruža svijetlo i olakšanje. Ima li ovakav rad izgleda na uspjeh? Gospodo laici — odgovorite sami! Ja mislim, da ih se ne će između vas naći mnogo, koji se ne bi složili sa mnom: samo na taj način će savremena naša Crkva moći očuvati inteligentni laikat za sebe.

Jer i oni, koji su u duši svojoj dobri i koji prakticiraju svoj katolicizam .. i oni će mi morati priznati: takav postupak može da nas jače veže uz Crkvu, da radosno uz nju i za nju živimo. Ne ćemo doduše ostaviti vjere, ako se namjerimo i na nešto, što bi odbijalo našu dušu — jer su jaki razlozi, koji nas uz katolicizam vežu, ali moramo reći: da je ljudskom srcu i u ovim teškim pitanjima potrebna osim Božjeg prosvijetljenja — jedna ljudska prijateljska riječ . . jedan putokaz u labirintu modernih napadaja na naše religijsko uvjerenje. Valja da srce govori k srcu, duša k duši.

Iz ovoga i ovakog postupka lako se onda razviju specijalni načini pastoralnog djelovanja: udruženja inteligenata bilo u kojoj formi (Marijina kongregacija, Klub katoličkih muževa. Društva za duševnu obnovu). U tim će udruženjima svećenik nastojati da inteligenciju uputi u pravi duh i smisao moderne kulture i civilizacije. Odatle će oni spoznati: koliko iznad svega odskače svojom vrijednošću njihov ka-

tolički nazor na svijet i život, uvidjet će harmoniju, što taj nazor u sebi nosi i prenaša u duše onih, koji je zaokruženo shvate i upoznaju. A tamo će upoznavati i sve praktične poteškoće, što se danas stavljaju usuprot modernom katoličkom inteligentu u životu. Naučit će, kako će im izbjegavati i kako će ih rješavati. Bit će dakle *apologeti* svog uvjerenja.

A povrh svega saznat će, da je uvijek istinita ona stara mudra narodna riječ: Moli se i radi! Problem molitve najbolje će riješiti onaj, koji se bude u molitvi najbolje ponio i u svojoj duši bude proživio sve ono, što je Krist imao na umu, kad je rekao: „Ako se dvojica od vas slože na zemlji u čemu drago, za što se uzmole, dat će im Otac moj, koji je na nebesima" (Mt. 18, 19). „I sve što uzištete u molitvi vjerujući, dobit će te" (Mt. 21, 22). ištite i dat će vam se, tražite i naći ćete, kucajte i otvorit će vam se". (Lk. 11, 9).

Molitva će isprositi blagoslov za zajednički rad.. Apostolat laika u Crkvi naći će tako prema želji savremenog današnjeg pape Pija XI. svoje pravo polje rada.. *Katolička akcija* donijet će plod: mir u dušama vjernih, mir i blagoslov u srcima ljudskima...

II.
Naš katolički nazor na svijet i život.

Pred nekih osam dana donijele su jedne zagrebačke novine pod naslovom „Tragedija zaljubljenih u Splitu" kratak epilog tragediji, što je ondje uslijedila samoubijstvom studenta Seidlera i njegove vjerenice. Šurjak ustrijeljenog donio je u Split oprosno pismo, što ga je Seidler bio uputio ocu. U tom pismu, koje je dosta opširno, piše Seidler, da je stekao *posebne filozofske nazore na svijet i život.* Život je za njega prljav i pao je na materijalističke grane. Svijetom vlada samo novac. To mu je *ogadilo život*, pa je odlučio, da sa svojom vjerenicom, *koja ima iste nazore o životu*, pođe u smrt. Slično pismo pisala je svojim roditeljima i Hildegarda Langer.[11]

Treba li jačeg dokaza za tvrdnju, da je nazor na svijet i život od temeljne važnosti za svakog pojedinca, pa za katoličkog inteligenta napose? Tema je moje današnje konferencije „Naš nazor na svijet i život".

*

Ja prije svega postavljam u uvodu tvrdnju: da **svatko bez iznimke** ima *neki* svoj individualni nazor na svijet i život. Bio inteligentan ili ne, muško ili žensko bez razlike nakon razumnog djelovanja i izvjesne jedne aktivnosti u životu: živi i djeluje prema nekim stalnim načelima. Mogu ona biti zapravo tuđe misli, neprovjerene, šta više i objektivno neispravne, ali one daju smjernice životu.

Jedan *bonvivan*, neskrupulozan i obijestan, posiže lakoumno za tuđim dobrom, stradava i razara tako obiteljsku sreću svoje familije. Događa se, da nakon nekog vremena spretno zau-

zme ugledno mjesto u društvu, da i opet nastavi istim ili još lošijim putem. On svijesno radi i živi po načelima uvijek modernog hedonizma. I tako nečasni način života ima u teoriji svoje aksiome, koji u praksi znače negaciju društvenog morala.

I onaj skromni, od posla i napora slomljeni *radnik*, što se svake subote vraća kući k ženi i mnogobrojnoj dječici, da se u njihovom krugu odmori u nedjelju, a da u ponedjeljak iznova započne staru i jednoličnu igru, koja mu oduzima konstantno zdravlje i snagu i on slijedi *svoj* nazor na svijet i život. Mjesto da polovicu primljene plaće zalumpa s razuzdanim drugovima, on se kloni njihovog društva i žuri k svojima. Oni za nj predstavljaju svu sreću i radost u ovoj dolini suza. . . .

I onaj kroz decenije već u svojoj službi vjerni *činovnik*, tačan kao ura, savjestan, objektivan i pravedan, ne će da se pokloni zlom duhu vremena i da postane podmitljiv, da čini nepravde i da trguje sa svojom savjesti. Drži se starog poštenja i čuva obraz, pa makar i u lošijem, bijednijem materijalnom položaju. Prolazi ponosno između mnogog svog kolege, koji pliva sa strujom pokvarenog svog vremena. I on postupa po principima jednog izvjesnog svog životnog naziranja, u kojem poštenje i čist obraz više vrijedi od blaga i bogatstva.

O tom dakle nema sumnje. da se ljudi u svim životnim prilikama opredjeljuju prema nekom, bar u glavnim linijama zaokruženom nazoru na život.

Na drugom mjestu ističem, da su nazor na život i nazor na svijet jedan uz drugi logički i stvarno povezani tako, da prema nazoru na svijet rezultira i nazor o životu. Drugim riječima: Misli, koje imaš o postanku, opstanku ovog svijeta i svemira, o početku života na njemu i o svrsi svega, te misli — a to upravo sačinjava nazor na svijet — nužnom dosljednošću vuku za sobom takvo jedno shvaćanje o životu, njegovom načinu i njegovoj svrsi, koje će biti samo posljedica i neki nastavak onih misli o svijetu i svemiru. Tako će jedan ateista ili bolje materijalistički monista postupati sasvim dosljedno, ako iz ovog jednog temeljnog zaglavka svog nazora na svijet, povuče konzekvenciju i za život, pak ne da svoje dije-

te niti krstiti, niti kršćanski, a pogotovo katolički odgajati. I obratno: tko u svijetu i njegovoj veličini osjeća ruku i moć Boga Stvoritelja, taj će, prožet tom mišlju, nastojati, da čitav svoj život udesi tako, da odgovara misli Stvoriteljevoj. Jedan nazor zahvaća u drugi. Oba zajedno daju skladnu, harmoničku cjelinu.

Možemo uglavnom podijeliti shvaćanja o *svijetu i životu* na dvije grane: Jedno je ono, što ga imadu t. zv. širi slojevi, a drugo je ono, što ga ima inteligencija.

Prvo je *vjersko* ili *religijsko* naziranje. Na sva temeljna i najvažnija pitanja: otkud svijet, svemir, otkud život, koja je svrha svijetu i kakav je konac života ljudskoga — odgovara katekizam. U njemu je jedna zaokružena slika, koja jedinstveno rješava sve metafizičke probleme. Najveći dio našeg katoličkog svijeta nema drugog do ovog i ovakovog religijskog nazora na svijet i život.

Drugo je *znanstveno* naziranje. Ono se ističe ponešto u opreci prema t. zv. religijskom. U našem je vijeku barem u modi stavljati znanost u opreku s religijom. Događa se to, ne po kakovoj logičkoj ili stvarnoj potrebi, nego iz tendecijoznog shvaćanja i postupanja.

Inteligencija, naročito akademski obrazovana, stojeći pod uplivom modernog duha svog vremena, hoće da u saglasju s tim duhom ima svoj moderni znanstveni nazor na svijet i život. I ta želja nije ni po čemu prijekorna. Mi rado dozvoljavamo, da u temeljnim pitanjima nazora na svijet moderni inteligenat potpuno opravdano teži za tim, da njegovo mišljenje ne bude u protimbi s pozitivnim i nedvoumno uglavljenim rezultatima znanosti. To je u saglasju i s riječju sv. Pavla, koji veli: nek vam vjera bude „ra-

tionabile obsequium"[12] t. j. vjera razumna.

Ono, što religijski nazor pruža, to daje u dogmatskoj formi. Religija traži vjeru, a moderni čovjek ne će samo da vjeruje. Njemu imponira i kolosalni napredak ljudskog duha, što se tako napadno afirmirao u zadnjem stoljeću, a uspješno se afirmira i u naše dane.

I ja se potpuno slažem s ovom težnjom našeg duha. Ona je naravna, a ona je u neku ruku i pravi odraz intelektualne snage čovjekove. Sam je Stvoritelj naravi u nju usadio tendenciju, de se ne zadovoljava površnim i nepotpunim izlaganjem, nego da teži za filozofijskim shvaćanjem svega oko sebe.

Tako je i u pitanjima, koja su zajednička vjeri i znanosti. Ono, što možemo znati, ne moramo i ne trebamo vjerovati. I obratno: vjerovati moramo samo ono, što ne možemo znati. Ali i tu: razumno! Mi moramo imati razlog, dostojan našeg ljudskog ponosa, zbog kojega vjerujemo. Ako vjerujem, da je Krist Gospodin druga osoba presv. Trojstva, rođen od Marije Djevice. . . . i ta vjera mora imati razumnu podlogu. To je auktoritet Božji i njegova objava, riječ i nauka, znanstveno utvrđena kao potpuno pouzdan izvor istine.

Istina je jedna. To je Bog — sama bit njegova, kao zadnji fundamenat svega, što jest i što bi moglo biti. Znanost je plod napora ljudskog uma. U svim granama mnogostrukog ljudskog zanimanja sav uspjeh siže *samo do neke izvjesne granice.*

Glasoviti prirodoznanac Du Boi Reymond postavlja[13] sedam zagonetaka, na koje, lojalno priznaje ne može znanost da odgovori. Mjesto odgovora postavlja onu poznatu krilaticu: Ignoramus et ignorabimus! Među tih sedam zagonetaka svijeta nalaze se pitanja, koja su temeljna za jedan nazor o svijetu:

otkud život? Što je narav tvari i sile? Odkud red i svršnost u prirodi? Kako protumačiti mišljenje i govor? Problem slobodne volje.

Tko bi dakle u temeljnim ovim pitanjima htio da ima jedan odgovor, što umiruje razum i što ga zadovoljava, taj ga, kako je očito, ne bi mogao imati samo od znanosti. Jer ona eto, kad je iskrena, priznaje sama, da nije u stanju dati odgovora. Ono, što ona može s pravom i ponosom nazvati svojim, to su rezultati unutar pojedinih struka: znanstvenom metodom polučeni rezultati u historiji, geologiji, lingvistici, kemiji, astronomiji i t. d. Ali u filozofiji, koja jedina može da dođe u obzir, kad je govor o metafizičkim problemima, ne može moderna znanost, da nas zadovolji.

Pa to je danas već i poznata činjenica. Zar nije filozofija eto 100 godina od Kanta pokazala jednu sliku?. Nigdje sigurnosti, nigdje stalnog jednog principa! Sve subjektivno . . sve relativno . . Pa šta je onda stalno? Na što se možemo uprijeti kao pouzdanu izlazišnu tačku? . . Jer ako ništa ne znamo i ako do *ničega* sigurnoga u spoznanju nijesmo došli, onda smo najveći jadnici i najbijedniji stvorovi, što sebe i druge mučimo napornim mislima i uzaludnim. bezizglednim radom! Onda je najveći mučitelj čovječanstva Onaj, koji je čovjeka takovim učinio, kakav jest! Konačno, onda je i nerazuman onaj, koji stvara nešto, što je ovako nepotpuno, nesavršeno idiotski glupo — kao što bi bio čovjek moderne filozofije.

Gospodo! Mislim, da ćete se sa mnom složiti, da je ovo zaključivanje predaleko . . i preokrutno. Ali jedno morate priznati: ono je logično!

Kad ja dakle u razmatranju s Vama ovdje tvrdim, da je moderni *„znanstveni“* nazor na svijet i život — jedna nemogućnost, onda mislim, da je to tač-

Ali, vidim: Vaša se duša buni. Nekako Vam je teško prihvatiti taj i takav zaključak. Previše ste slušali hvalospjeva modernoj znanosti, previše himni njezinim uspjesima. Čuli ste i čitali usto takove omalovažavajuće izjave o kršćansko-katoličkom nazoru na svijet, da Vam teško ide u glavu ova moja tvrdnja. Ja ću Vam reći: ono, što znanost pozitivnog pruža, to su elementi za izgradnju jedne *slike* o svijetu, a ne jednog *nazora* o svijetu. Prirodne su znanosti to u stanju dati: jednu sliku (ein Weltbild). Dalje ne mogu .. Ono dalje daje filozofija, ali ne moderna subjektivistička filozofija, koja ne izlazi izvan okvira individua i s kantizmom ne nalazi prijelaza k objektivnom realnom svijetu, nego stara filozofija najvećeg i najgenijalnijeg realista grčkog filozofa Aristotela. Nešto, tri vijeka prije Krista rođena, oplemenjena i prekaljena je snagom kršćanskog duha, kako se on uznio i izvio u djelima najvećeg kršćanskog filozofa Tome Akvinskoga.

Tu su temelji kršćanskog filozofskog nazora o svijetu i životu.

Pokušati ću, da Vam tu sliku u bitnim njezinim crtama prikažem.

*

Naš je kršćanski katolički nazor na svijet i život zacrtan trima temeljnim pojmovima: Bog — Krist — Crkva. Njima ćemo pojedinačno posvetiti naše misli.

1. Bog.

Izvrsno opaža Fr. W. *Förster*, glasoviti pedagog, u svojoj knjizi „Christus und das menschliche Leben": Mnogi ljudi izgube vjeru u Boga zato, što onom svome djetinjem shvaćanju u mladosti i pojmovima, što

ih u to doba imadu o Božanstvu, ne znaju kasnije naći adekvatne zamjene i ispravnog tumača. Da tako kažemo: ono naivno mišljenje o „dragom Bogu" izgubi u zreloj dobi svoju moć. Ne djeluje na dušu onako kao u djetinjstvu. Pa ako iskustvo i život nijesu uspjeli da nove misli dovedu u sklad sa starom slikom i da joj dadu jedan lik, koji podnosi i kritičke prigovore, onda je vjera u duši takovog kršćanina uzdrmana. Pogotovo, ako mu se s druge strane snažno nameće autoritet znanosti i znanstvenog nazora na svijet. Za nj kaže Förster: *Put k novoj ili ponovnoj vjeri u Boga vodi samo preko temeljitog sumnjanja baš o tom modernom nazoru na svijet.* Nijesu tim nipošto povrijeđeni i omalovažavani stvarni, realni i objektivni rezultati, što ih s ponosom bilježe prirodne znanosti. Ovaj negativni sud Försterov, a s njim i sud svih nepristranih i za pobjedu istine zauzetih ljudi, tiče se samo one propagandističke, tendeciozne t. zv. znanstvene i znanstveno-popularne literature, kakova se razmahivala naročito pred kakovih 30 do 50 godina po Njemačkoj i Francuskoj.

Nema dakle nipošto da moderni inteligenat u svom uvjerenju o egzistenciji Boga gleda na znanost s nekim respektnim strahom. Ona, objektivna i nepristrana, preko čitavog niza svojih doista vrijednih i zaslužnih ljudi, daje čast kršćanskom naziranju na svijet i njegovoj vjeri u Boga.

Šta je dakle na stvari? Samo to, da mi u zrelijoj dobi korigiramo svoj pojam o Bogu, upotpunjujemo ga. I one sumnje, što na nas navaljuju, nejasnoće i poteškoće, ne dolazi to, lijepo veli Tolstoj, otuda, što nema Boga, nego otuda, što on nije onakov, kakvog si ga sebi prije predstavljao. Pa zato, kad divljak ili nekulturan kakav tip prestane da vjeruje u životinju ili drvo, koje je u svojoj naivnosti

smatrao, prema tradiciji otaca, božanstvom, ne znači to, da nema Boga, nego tek: da on nije ni drvo ni životinja.[15]

Taj naš pojam Božanstva, koji nam se tako neodoljivo nameće, pogledali mi u prirodu oko nas, koja o njemu svjedoči, pogledali u dušu svoju i sviju ljudi, koja glasno za njim viče — mora biti *osobni* Bog, ako hoćemo da pojam kao takav ima nekog smisla. Jasno je, da ne mislimo tim reći, da osobnost ljudsku pridijevamo Bogu; tu neizmjernost njegovog božanskog bića mi nijesmo u stanju da dosegnemo. Ali mi ne možemo da se zadovoljimo onim panteističkim pojmom božanstva, gdje se ono razlijeva, rastapa i razvlači u bit sviju stvari. Onaj, koji stvara, koji daje zakon, red i tijek svemu, što jest, koji svoju volju impregnira u narav svega stvorenoga — pa taj ne može biti *ispod* čovjeka, koji sva ta svojstva koncentrira u svom ja — u svojoj ličnosti. Ne smije prvi uzročnik i prvi pokretač, kako ga nazva Aristotel, bili manji, niži i nesposobniji od učinka. Ne može stvor biti veći i jači od Stvoritelja. I zato svaka prava misao o Bogu, ne može da završi drugačije, nego kao predstava o osobnom Bogu.

Još uvijek ostaje njegovo biće i uopće čitav taj pojam za nas samo kao kroz ogledalo u zagonetki[16] — kako reče sv. Pavao. Sad ga tako vidimo, a onda, kad stresemo sa sebe okove zemaljskog svog tijela, onda će ga naša duša gledati, kakov jest. Znači: intelektualna naša sposobnost bit će osobitom milošću uzdignuta u viši red tako, da ćemo ga spoznajom moći dokučiti i u toj spoznaji uživati naročita blaženstva, ono, što nazivamo rajski život. . .

Nikad nije izrečena od čovjeka veća i sadržajapunija riječ, nego ona sv. Pavla: „U njemu živimo, u njemu se krećemo i jesmo".[17]

Pa kao što je u moru jedno mnoštvo riba sviju vrsti od najmanjih do najvećih, a svima je more životni elemenat,[18] tako je svoj stvorenoj prirodi Bog životni elemenat: i onoj tvarnoj, organskoj i anorganskoj; i onoj netvarnoj: carstvu čistih duhova, anđela i arhanđela, Kerubina i Serafina; i onoj, koja stoji između čiste tvarnosti i čistog duha t. j. nama, čovjeku, koji veže zemlju sa nebom, jer ima tijelo od praha, a dušu netvarnu, neuništivu i vječnu.

Taj vječni, silni, svemožni Bog, koga svi u dnu duše svoje osjećamo, ne samo mi, što se u ovaj čas nalazimo u njegovom svetom ovom hramu, nego i svi oni, koji glasno viču, da ga ne poznaju i da ga žele vidjeti . . . taj isti jedan i jedini Gospod Bog rekao je onu impozantnu kategoričku riječ: Ja sam Gospod Bog Tvoj — ne imaj drugih Bogova osim mene![19]

Nije to rečeno samo starim Židovima, niti je rečeno samo za jedno vrijeme. To je i nama prva zapovijed i dankom danas. Ne imaj drugih Bogova! A mi smo svaki dan u pogibelji, da u hram jednoga i jedinoga živoga Boga ne unesemo i *idole* i tako izbrišemo Njegovu čistu i svijetlu spomen. Da tako polagano pokraj Njega stanemo obožavati samo idole kao božanstvo: novac, slavu, znanost, prijateljstvo, domovinu, ljubav ili samilost.[20] Na žalost, kako često i kako mnogo zapažamo oko nas takovih poklonika! Svi ovi idoli znadu tako zaokupiti dušu, da ona za volju ništetnog cilja, a pod vidom neke plemenštine ili ideala — zapada u strast i tako zaboravlja na Boga. Je li pretjeravamo, ako kažemo, da je naš moderni život postao u velikom svom dijelu službom ovih idola? Duša modernog čovjeka ne može ipak da se s njima smiri i pomiri. Ona se trza i muči, osjećajući, da taj put nije pravi i da vodi onamo, gdje je i kako je svršio onaj mladi par u Splitu — ostavivši Boga, iz-

vor života, duševne sreće i smirenosti. . . .

2. Krist.

Drugi je osnovni stup kršćanskog nazora na svijet i život — *osoba Kristova*. Na njemu se razbija vjera i nevjera. On je znak, kojemu će se prigovarati. On, jaganjac Božji, koji oduzima grijehe svijeta, On, koji reče za sebe: Ja sam pastir dobri . . . Ja sam put, istina i život.[21]

On, naš učitelj . . . na križ raspeti Krist. Za Židove sablazan, a za (neznabošce) pogane, ludost.[22] Od prvog časa — tako je bilo . . Tako je i danas. Jednima je fanatik, umišljena luda, koja za sebe govori, da je Božji sin.

Drugima je najidealniji učitelj, najgenijalniji reformator, najveći ideal čovjeka. Ali ni prvima ni drugima ništa drugo, nego jedan talentirani Židov iz Nazareta. Jedan veliki sin svoga naroda, kojega je narod odbacio, prezreo i na koncu ubio, kao posljednjeg razbojnika i buntovnika.

Nama je Krist poslanik Božji. Mi vjerujemo, da je druga osoba presv. Trojstva uzela ljudsku narav. Da je tako utjelovljeni Krist ono, što je činio i naučavao, radio po naročitoj Božjoj misiji. Da zato njegova nauka ne može ići u isti red s naukom Budhe, Konfucija, Muhameda i da ispoređivanje Kristove osobe s ovim začetnicima religija znači ponizivanje Kristovo.

Naš je nazor na svijet i život kršćanski baš zato, jer mu je kamen temeljac osoba Isusa Krista. Ako je dakle osnovica neispravna, lažna ili pogrešna — ruši se čitavo kršćanstvo. Mi pak znamo, da je Krist za potvrdu svoje nauke, kakove do sada nije svijet poznavao, postavio jedan znak, jedan uvjet, po kojem se ima poznati, da li je on uistinu od Boga ili je varalica. To je sv. Pavao dobro osjetio odmah na početku širenja kršćanstva. I on je imao snage reći, a ja pred Vama ponavljam: Ako Krist nije uskrsnuo uzalud je vjera vaša,[23] uzalud propovijedanje nada i stradanje !

Zato su sv. Pavao i svi apostoli bez iznimke opetovano naglašavali: propovijedamo Vam Krista raspetoga . . koji je od mrtvih uskrsnuo. Mi znamo, da nam je uskrsnuće Kristovo tako historički zajamčeno, da ni najveći protivnici nijesu mogli drugačije pobiti onih detaljnih navoda evanđeoskih, nego da su čitavu stvar proglasili — legendom, izmišljenom pripovijesti. Ali to je na oko lako, ali je u stvari teško. Zašto bi baš prikaz o uskrsnuću bio legenda, a da ostali dijelovi evanđelja nijesu legenda? Kritičko ispitivanje po najrigoroznijoj znanstvenoj metodi ne dozvoljava ovakovog samovoljnog postupka. Onda bi i sve ostalo moglo biti legenda i pripovijest. Ali tome se protivi znanost, historija. Evanđelja su historički izvori jednako tako kao što Tacitova i Ciceronova djela. I modernom čovjeku ne preostaje drugo, nego ili priznati Krista sa svim nedvojbenim njegovim svjedočanstvima o sebi — ili tvrdokorno ne priznati ništa, dakle postupati samovoljno, neznanstveno i neobjektivno.

Za ljudsku dušu znači pojava Krista najveću utjehu i smirenost. Oni, koji se iz nevjere obraćaju k vjeri ne nalaze zadovoljstva s Isusom. Čukim čovjekom. Svi mi hoćemo da živim očima vidimo i upoznamo svoj ideal i cilj svog životnog opstanka. To je utjelovljeni Krist, Bog i čovjek. Bez njega bi mi bili, što je priroda bez sunca, po riječima Klementa Aleksandrinskoga, pa makar zvijezde i opstojale. Puninu svijetla i potpunu istinu pokazao nam je Krist. On je naš život učinio konkretno-kršćanskim; svojom pojavom ispunio prazninu naših duša; privukao nas

k sebi, da uz njega osjetimo snagu riječi: Dodite k meni svi koji ste umorni i opterećeni — i ja ću Vas okrijepiti![24]

Što pak znači vjera u Kristovo Božanstvo za naš život, treba li, da Vam naročito ističem? Naš se nazor na život po tom baš odlikuje i razlikuje od sviju ostalih, što mu je temelj: ideologija Kristova, iznesena u evanđeljima. Ta nauka može za nas da ima načelnu i obvezatnu moć samo u tom slučaju, ako je njezin autor božanskog autoriteta. Govoriti s Tolstojem o evanđelju i o Kristu, hvaliti ga i kovati u zvijezde, ali ne priznavati božanstva Kristova — znači samovoljno uzimati iz evanđelja ono, što nam se sviđa, a bezbrižno prelaziti preko onoga, što nam se ne će prihvatiti. Tako redovno postupaju neki moderni poklonici Kristovi. Vide u njemu „velikog učitelja", „velikog Nazarenca", „božanske snage" (razumijevajući božanski isto kao: silni, ogromni), pozivaju se na njegove riječi kao i na riječi Sokratove ili drugog kojeg jakog intelektualnog radnika, ali ni ne misle, da su dužni pod moralnu odgovornost tačno se držati evanđeoskih uputa. Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta — govorio je Krist.[25] Tko se zadubi u psihologiju ljudske duše Kristove i tko shvati veličinu njegovog božanskog poslanja, taj će razumjeti, šta znači kad Krist neprestano upućuje naš duh na onaj svijet, na Oca i na život u slavi.

To mišljenje treba da zavlada modernim našim društvom, koje ne pozna ništa osim vanjštine i materijalnog uživanja. Krist sa svojom nadzemaljskom nebeskom ideologijom nek pronikne vaše duše! Razmišljajte o Njemu . . . i Vi ćete vidjeti, kako će se Vaša duša, ako je iskrena i poštena, tijesno privloniti uza nj, kao uz jedinog pouzdanog svog vodića kroz buru i oluju ovoga života.

Moderni će hrvatski inteligenat naći na taj način najsnažniju polugu, odakle će da pokrene u aktivitet zapretane i neiskorišćene snage svoga naroda i njegovih sinova. A naći će i život trajne okrepe, postojanosti u načelima, poštenja i karakternosti, kako u privatnom, tako i u javnom životu . . Toga nam toliko treba, svi osjećamo. Nađimo se zato na okupu — i razgalimo duše svoje. Krist nek bude naša snaga. On će biti i naša pobjeda!

3. Crkva.

Treća osnovna crta u našem kršć. nazoru na svijet i život jest — Crkva. *Vjerujem u jednu, svetu, apostolsku i katoličku Crkvu!* Zašto vjerujem? Jer su od Krista one riječi: Ti si Petar t. j. stijena i na toj stijeni sazidat ću *Crkvu* svoju i vrata paklena ne će je nadvladati.[26] Jer je istom Petru prvaku apostola rekao Isus: Pasi ovce moje, pasi jaganjce moje![27] Jer je za tu Crkvu umro gospodin naš Isus Krist. Jer je za nju u oči gorke svoje muke onako žarko molio: „Ja za njih molim . . oni razumješe, da je sve, što si mi dao od Tebe — jer im dadoh riječi, koje si Ti dao meni; i oni primiše i poznadoše istinito, da od Tebe iziđoh i vjerovaše, da si me Ti poslao. Oče sveti! Sačuvaj u ime svoje one, koje si mi dao, da budu jedno kao i mi. Ne molim pak samo za njih, nego i za one, koji na riječ njihovu uzvjeruju u me: da svi jedno budu, kao što Ti oče u meni — i ja u Tebi. .[28]

I mi smo, dragi slušatelji, uzvjerovali u Njega na riječi onih, kojih su nasljednici apostolski. A ta je apostolska riječ od vremena Kristovih i apostolskih, pa do dana današnjega nepomično i neiskrivljeno sačuvana u Crkvi katoličkoj. U onoj vidljivoj zajednici, koja je sa stolicom sv. Petra u Rimu neprekidno u dodiru.

Pa kako je naravno: u tolikoj i tako velikoj zajednici, kao što je kroz stoljeća narasla katolička Crkva, došlo je i do suprotnosti, do borba, do zla i pokvarenosti. Ta u jednom pjevačkom društvu od 100 članova prevladaju kadgod pogledi i tendecije nekolicine, koji se ne slažu s oficijelnim predstavnicima. I ovi izlaze iz društva, osnivaju novo pjevačko udruženje i razvijaju se prema svojoj želji i principima.. Je li čudo dakle da u tolikoj zajednici, teritorijalno rastrkanoj, nacionalno razdijeljenoj u pojedinim krajevima prevladaju interesi, pogledi, strasti i da nastane šizma, otcjepljenje od zvaničnih predstavnika Crkve ?

Taj pojav u životu njezinu možemo i konačno moramo razumjeti. Njezini članovi nijesu anđeli, nego ljudi. Isti oni ljudi, koji u sebi nose mogućnost da postanu čisti plemeniti dusi, prijatelji svijetla i istine ili protivno: da postanu neprijatelji svijetla, a prijatelji tame, zla, pokvarenosti i sebičnosti..

Gospod Bog je mudro udesio: nek svatko zasluži sebi svoj položaj. Dao nam je slobodnu volju, odlučimo se lijevo ili desno! Za Boga ili za njegovog protivnika. Za Crkvu ili protiv nje. Nitko se ne smije i ne može opravdano potužiti, da nije mogao biti takov, da zasluži vječni život u prijateljstvu s njim, a smirenju svog duha. Stotine i hiljade primjera u svim životnim položajima pokazuje, da se to može. Sve ovisi samo o slobodnoj volji čovjekovoj. I u najvišim i najotmenijim krugovima imamo sjajnih uzora svetosti: sv. Karlo Boromejski, sv. Franciska, matrona rimska, sv. Franjo Saleški i sv. Franciska de Chantal, sv. Alojzije Gonzaga, Stanko Kostka, plemenitaška su djeca. Ima ih i iz kraljevskih familija jednako kao iz radničkih. Ima iz prvih učenjačkih redova: Albert Veliki, Toma Akvinski. Ima odličnih uzora i iz našeg doba.

Nitko se dakle ne može zgražati nad činjenicom da postoji nekoliko grupa kršćanskih Crkvi i ako je Krist osnovao jednu jedinu. To je pripisati ljudskom elementu: pohlepi za vlašću i za čašću, tvrdokornosti i uobražavanju, duhu nepokornosti, oholosti — i t. d. Ali kroz sve te struje, borbe i diferencijacije vuče se kao *zlatna nit, neprekidna* **tradicija,** *čuvana u katoličkoj Crkvi* uz najveće poteškoće: jedinstvo, nauka, vjernost evanđelju i jednoj vidljivoj glavi. Bilo je i u njoj samoj, u katoličkoj Crkvi dosta zla i pokvarenosti. Ljudi su nestali, a Crkva je ostala. Ono, što nije bilo zdravo, oboljelo je i otpalo — a ona je ostala, držeći vjerno barjak Krista Kralja !

Te dvije stvari: *rascjepkanost* u mnogo crkvi: katoličku, pravoslavnu, anglikansku, protestantsku, da one male sekte napose ne spominjemo, i *pogreške* funkcionera crkvenih: papa, biskupa, svećenika i samih vjernika — eto to često buni modernog katolika... A to i protivnici kršćanstva iskorišćuju, gradeći na tim činjenicama čitave kule bajoslovnih pripovijesti i fantastičnih prigovora.

Katolik ne treba, gospodo, ništa drugo, nego da se drži tačno historije. Sve, što nam protivnici prigovaraju nek se ogleda u svijetlu historije i naći će svoj tumač. Ali nek se postupa znanstveno: *nek se ne uzima današnje mjerilo, pa primjenjuje na događaje, koji su izrasli iz sasvim druge sredine i posve različnih preduvjeta.* Nek se sve prosuđuje u duhu svog vremena, nazora i običaja, pa će se vidjeti, da će Crkva katolička imati malo razloga, da se kaje. Istina, neće ni njezina povijest pokazati same svece, pa ni na papinskim, ni na biskupskim stolicama. Ali to nije ni potrebno. Kad bi potrebno bilo — onaj, koji

je rekao: „ja sam s Vama u sve dane do svršetka svijeta!“[29] taj bi to i proveo. Ovako je njezin opstanak kroz skoro 2000 godina kraj nezapamćenih poteškoća iznutra i izvana — *jedno čudo*. Najbolja apologija njezinog božanskog poslanja. Da je ona mogla svladati sve nepravde, što su se protiv nje dizale od smrti Isusove . . . i sve navale, što su poduzimane od rimskog carstva i sa strane ondašnjih učenjaka, pa sve do moderne filozofije i modernog prirodoznanstvenog razmaha, koji su svoje tekovine upravljali direktno i indirekno protiv nje — *to nije rastumačivo čistim naravnim putem*. Naravne bi sile davno smalaksale, ljudsko bi se djelo davno raspalo.

Već je na početku kršćanstva pala riječ u vijeću židovskih predstavnika od jednog uvaženog i trijeznog člana Gamaliela, kad je stišavao strasti svojih kolega: Ako je ovo djelo — širenje vjere u Isusa — od Boga, uzalud je naše opiranje. Ako pak nije od Boga — raspast će se samo od sebe.[30]

Evo, ovakovi braniči naše vjere najbolje nam poslužuju u današnji dan.

Ni najogorčeniji protivnik kršćanstva ne može zanijekati historičku njegovu silu, njegovu kulturnu snagu i moć nad svim pojavama kroz devetnajst vjekova. Ono malo zrno nastalo iza smrti Isusove u Jerusalimu i okolici, nije propalo. Uznapredovalo je i razvilo se do neslućene visine i jakosti. Mi smo danas svjedoci, da je to djelo po riječi Gamalijelovoj od Boga.. Uzalud su sve protivštine protiv njega! Bog je nesavladiv . .

*

Na ova tri grandiozna stupa počiva zgrada kršć. katoličkog nazora na svijet i život. Ako ih prihvatimo i kao temelje svog kršćanstva smatramo: mi smo prihvatili jedan u sebi zaokruženi, harmonički i logički

izgrađeni sistem, koji svojom unutarnjom snagom i vrijednošću nadmašuje sve ostale sisteme.

Naročito nije moderna znanost u stanju, da protiv ovog našeg kršć. nazora iznese nerješivih poteškoća. Čuli ste, kakovo mišljenje o njezinoj kompetenciji ima Fr. W. Förster. A ja Vam velim: *Nema ni jedne jedincate tečevine modernog našeg napretka, koja bi ma u čemu mogla oslabiti naš nazor na svijet i život*. Ponavljam: nema ni jedne!

Ali dodajem odmah: Ima toliko na oko znanstveno formuliranih poteškoća, prigovora. tobožnjih protuslovlja i na prvi mah nesavladivih protivština, da će moderni naš inteligenat teško znati, da tim poteškoćama odoli i da njihovu neosnovanost providi, ako nije dobro i dostatno potkovan, a naročito upućen u sva pitanja, koja se nabacuju,

To je međutim pojedincu teško. Teško je n. pr. da jedan činovnik, kojemu je struka jedno čisto praktično zvanje — u kojem radi ne 8, nego i 10—12 sati na dan — da solidnoj naobrazbi i u filozofiji i u historiji, prirodnim znanostima, a naročito teologiji posveti toliko vremena, da sam lično može svladati sve poteškoće, što ih moderna nevjera dnevno baca van preko novinstva, časopisa, kina, kazališta, predavanja zvanih i nezvanih autoriteta? Uz najbolju volju, da očuva svoje naziranje, nenatrunjeno od duha i daha ovog modernog liberalizma i skepticizma, a često indiferentizma i ateizma on će jedva moći da se posvema otme uplivu i zamamnosti svih ovih prigovora. Na njegovu dušu pada prašina. U nju se uvlači crv sumnje. Njegova duša kao i neopazice hladi prema vjeri i Crkvi — i on polako popuštajući duhu svog vremena, dospijeva možda u tabor njezinih protivnika . . .

Gdje je tu pomoć? Na prvom mjestu: jaka vo-

lja za solidnom vjerskom izobrazbom, makar i uz žrtve. Povjerenje k svećeniku na drugom mjestu. A povrh svega: *povjerenje u Crkvu* kao instituciju Kristovu.

Onaj, koji je sebi stvorio *jasan* **sud o temeljima** svog nazora na svijet i život, neće se lako uzdrmati prigovorima i napadajima na Crkvu. Pa makar na gdjekoji prigovor on sam i ne znao za momenat naći odgovora — njegova vjera u Crkvu, kao učiteljicu i čuvateljicu Kristovog zaklada — izdići će ga *iznad* svih, na oko zavodljivih poteškoća.

Tako će moderni inteligenat sam sebe čuvati od razornog upliva ovog nezdravog ambijenta, koji nas okružuje. A čuvati će svojim dobrim primjerom i svojim apostolskim radom i braću svoju. *Lajički apostolat* ima danas jednu naročitu apologetsku zadaća: da tamo, gdje ne dosiže riječ svećenikova, dopre njihova pomoć, vođena jednako dubokom željom, da u dušama svih ljudi zavlada vjera u Boga, u Isusa Krista i u njegovu svetu, apostolsku i katoličku Crkvu!

III.

Crkva Kristova u historiji narodâ.

Kad gledamo ovo današnje neprijateljsko držanje velikog broja inteligencije prema Crkvi Kristovoj, ne možemo se oteti pomisli: *zašto* ljudi mrze toliko Crkvu katoličku i katoličko svećenstvo? I da pravo kažemo, teško je reći i navesti tačan i dostatan razlog. Ne ćemo mislim pogriješiti, ako kažemo: da jedan veoma veliki dio njezinih neprijatelja stoji pod sugestivnom nekom snagom *općeg* mišljenja. Barem oni imaju osjećaj, da je to općenito mišljenje onih krugova, čija misao mora da bude mjerodavna. Ali ako pogledamo iz bližega, lako možemo utvrditi, da to „opće" nepovoljno mišljenje o Crkvi, koje je rašireno među inteligencijom, nije nipošto misao onih krugova, čije je uvjerenje obično mjerodavno. Valja utvrditi, da nijesu oni, koji su za kulturu i napredak čovječanstva naročito zaslužni, neprijatelji katoličke Crkve, nego da to neprijateljstvo dolazi od jednog užeg kruga, koji nema kvalifikacija, da bude baš mjerodavan t. zv. inteligentnoj klasi. Zato taj krug i krije svoje lice, a radi potajno i proračunano. On umjetno podržava, hotimice i svijesno, neprijateljski stav protiv Crkve. Preko modernog novinstva brižno skrbi, da se ono mišljenje, što ga nazvasmo općim, neprestano podržava i pojačava. Tako „sionski mudraci"[31] iskorišćuju neznanje moderne inteligencije i drže je u tami ... Neumorno opetuju vrlo često neosnovane pogrde, podvale, izvraćanja i nemoguće kombinacije ... protiv Crkve i katoličkog svećenstva.

A moderna inteligencija u većini prima to i usvaja. Nema dosta znanja o povijesti Crkve, niti uvida u staze kulturnog razvoja našega. Postaje tako žrtvom, bijednom igračkom modernog duha, kojim ravnaju židovsko-framasunske lože po čitavom svijetu.

Ponos inteligentnog čovjeka traži, da se nitko s njim ne poigrava. Da ga ne izrabljuje kao neukog i nekulturnog. Pa zato vas pozivam, da zaronite u povijest naše Crkve i povijest kulture evropskih naroda: da se sami osvjedočite, što je istina, a što je laž. Da odbacite predrasude, što vam ih moderna književnost i znanstvena i zabavna, u milijonima primjeraka pred oči stavlja.

Tko pozna povijest Kristove Crkve, tko je njezinim borbama i njezinim patnjama malo iz bližega prigledao, taj mora zavoljeti tu Crkvu i napuniti svoju dušu oduševljenjem za nju i njezino djelo. Ako ga vodi samo iskrena i nenatrunjena čežnja za istinom i pravicom, on će nakon studija zakliktati od veselja, ponosa i udivljenja za ovo očito Božje djelo među ljudima... *Tko Gospoda ozbiljno traži, tko pred Kristom ne bježi, taj će susresti njegovo blago lice na svim stranicama povjesnice njegove Crkve.* Povijest njezina jest najbolja obrana njezine nauke.

Jedna se Kristova riječ tako dosljedno i doslovno provodi eto kroz skoro dva milenija: Ako su mene progonili i vas će progoniti[32]. To progonstvo, kako je danas uzelo maha, tako je u još jačoj mjeri bjesnilo u prvim danima njezinog života. Ono, što je mlada Crkva s malim još brojem svojih sljedbenika morala slušati i od čeg se morala braniti i nama je danas strašno. Da su „izdajice domovine", „neprijatelji carstva", „buntovnici" i slično — to i mi danas slušamo i ne čini nam se tako teško, kolikogod nepravedno bilo. Ali slušati prigovore: da se kod skupljanja k svetim činima tjeraju seksualni ekscesi, jedu dječja srca i pije ljudska krv, to je za ono praznovjerno doba bila strašna osvada. Danas nama takovih ludih prigovora ipak nitko ne može staviti i ako će mnogi naš korak ili čin krivo ocijeniti i prikazati. Mi imamo u naše doba drugih prigovora da slušamo i druge poteškoće da rješavamo. Sprečavanje svakog razvoja katoličkog duha u društvenom i državnom životu — to je lozinka današnjih neprijatelja Kristove Crkve.

Mi znamo, da će po Kristovoj spomenutoj riječi ova borba trajati do konca svijeta. Ali mi znamo, da ćemo danas, a i uvijek kad ustreba, za tu borbu naći okrepe i ojačanja uronivši u povijest Crkve.

Kad je *Dante* postavljao literarni spomenik neprolazne vrijednosti u svojoj velepjesmi „Divina Comedia" i sam je trpio, gledajući na svoje oči loše stanje Crkve uopće, a u Italiji napose. Ali u nju kao djelo Kristovo ni za časak nije posumnjao! Pjesnik i vjernik u njoj spoznaje svoju ulogu, po njoj traži cilj svoga života.

Kad veliki historičar *Pastor* iznosi iz njezine povijesti slavne, ali i tužne stranice, ne gubi ni za časak uvjerenja o božanskom karakteru njezinom. Vjerom dubokom, a znanjem širokim i opsežnim, prati on lađu Petrovu kroz burne dane njezinog putovanja, sveđer nazrijevajući u njoj nit, što je isplete Božja ruka: Ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta![33]

Koliki je broj divnih, svetih muževa i žena crpio snagu kroz sav život, oduševljavajući se na očitoj Božjoj pomoći u razvoju Crkve. Tolika su snažna ljudska djela izginula. Tvorevine granitne čvrstoće i čelične discipline — raspale se i rasplinule. Kulture sjajnog cvata i velikog razmaha izčeznule i zamrle...

Ponad svega, što je bilo i veliko i važno — jedno djelo Kristovo uza sva neprijateljstva i sve borbe živi i napreduje... Pa dok na jednom mjestu nakon sjajnog perioda dolazi pustoš i poraz, na drugom se bujnom snagom diže i razvija, upijajući se u duše ljudske i vežući ih s njezinim osnivačem.

Ali što je najvažnije: ta je veza s njim najdubja zadovoljština, smirenost i blaženost svih pravih Kristovih vjernika. To je ne samo izvana, nego i iznutra proživljavano i ostvareno *Kraljevstvo* Božje na zemlji. Tako se ispunjava naš život nečim, zbog čega je vrijedno živjeti. A to uvjerenje mora da zahvati duše naše inteligencije. Sve će drugo polagano pridoći: samo treba naći svjetionik u tami života!

* * *

Ovaj će pregled crkvenog historijskog i kulturnog razvoja naročito istaći ove tačke:

1⁰ Crkva u borbi za svoj opstanak,

2⁰ Njezin utjecaj na kulturu,

3⁰ Šta joj danas prigovaraju?

1. Crkva u borbi za svoj opstanak.

U djelima apostolskim crta nam sv. Luka prve borbe mlade Crkve. Mi gledamo pune snage Duha Svetoga iste one ljude, koji su još nedavno u priprostoti svojoj hodili sa Isusom, slušali njegove govore i priče, a u vrijeme njegove muke sakrili se od straha pred bijesnom ruljom. Prvak njihov sv. Petar javno je zanijekao da pripada u društvo njegovih učenika.

Nakon uskrsnuća i uzašašća Isusova njima se oči otvaraju. *Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta*[34] — sad im postaje jasna ta osnovna misao Kristova. Ona im otvara putokaz za razumijevanje čitavog njegovog djela. U njihovoj svijesti sad jasno odzvanjaju riječi: Idite i naučavajte sve narode[35]; Radi imena moga valjat će vam mnogo trpjeti[36]; Ne boj se, stado moje malo[37]; Evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta[38].

Pa pod dojmom tih živih spomena oni neustrašivo naviještaju vjeru u Krista. Vuku ih na sud, prijete im, ali Petar odgovara: Sudite sami, ljudi, da li je moguće da vas više slušamo, nego Boga![39]

A kad se diže izabrani sud Gospodinov, veliki obraćenik i apostol naroda sv. Pavao, neisporedivim trudom i neumornošću obilazi sve gotovo pristupačne krajeve. U centar kulture i napretka, slavnu Atenu grčku, stupa i zaprepašćuje slušatelje! Carske namjesnike zbunjuje, razjarene svoje sunarodnjake Židove do bjesnila raspaljuje, da se pravdi i pravici zadovolji na cezara apelira — i tako zapečaćuje svoju sudbinu! Sve u neisporedivoj želji za pobjedom Kristove misli!

Gdjegod se nalazi — djeluje apostolski. On nam je takav primjer aktiviteta, upravo izgaranja za svoj poziv i za slavu Kraljevstva Isusova na zemlji, da mu do dana današnjega nema ravnoga.

Ali sad se polagano diže i silno rimsko carstvo protiv Crkve. Uvrsti je u red neprijatelja državnih i stade protiv kršćana provoditi nesmiljenu strogost zakona. Čisto nas začuđuje: s kolikom se energijom bori rimsko carstvo protiv još uvijek slabe, neznatne, oklevetane i neugledne Crkve...

Kad čitamo spise kršćanskih apologeta Kvadrata i Aristida, svetoga mučenika Justina, Athenagore i Theofila Antiohijskoga, mi tek dobivamo jednu slabu sliku: kolika se bura, sila i nepravda udružila protiv Crkve! Kolike se nevjerojatnosti izmišljale, da se ponizi, povrijedi i besmislenom prikaže ta kršćanska nauka. A kolike se nepravde i zločinstva provodila na imetku i životu jadnih sljedbenika Kristovih! Mi

ne možemo čisto da vjerujemo u podivljalost i surovost rimskog puka i njegovih prosvijećenih ljudi: gdje im je ostao osjećaj čovječnosti, kad ih već nije smetala nepravda, što se na kršćanima provodila? U tamnicama su, na stratištima i u amfiteatrima umirali kršćani bez razlike spola i dobi: djevice i djeca, žene i odrasli ljudi ... Nitko da bi digao svoj glas.. I čini se: što su kršćani strpljivije i predanije žrtvovali svoje živote za svoju vjeru — to je sve bijesnija bivala nečovječna rulja. „Mučite, raspinjite — dovikuje Tertulijan — sudite, zatirite nas! Dokaz za nedužnost našu, Vaša je nepravda. Zato Bog daje da trpimo ... Pa ipak ništa ne pomaže sva birana okrutnost vaša — ona je većma mamac vjeri našoj. Sve više nas je, kosili nas koliko Vas volja, sjeme je krv kršćanska! ... "[40].

Laktancije u djelu „Smrti gonitelja" opisuje s kolikim se užasom naslađivao car Galerije i kakovo je zvjersko srce bilo u grudima ovog čovjeka. „Kad bi se čovjeku trgali udi slatko se i preslatko smijao; nikad ne bi sjeo k ručku bez krvi ljudske .. "[41].

Ne možemo tačno ustanoviti broja svetih mučenika za kršćanstvo. Samo moramo istaći, da je po sudu samih crkvenih pisaca taj broj bio veoma velik. Svi, koji su makar kakav udio na vlasti imali — svi su ubijali i mučili ... Jedni, da se dodvore okrutnim carevima i namjesnicima po pojedinim pokrajinama; drugi, da iskale svoje okrutno srce i zadovolje niskim porivima svoga zvjerstva. Nebeskim mirom bez podizanja revolucije, sa svetim zanosom u očima ispuštali su svoje duše iz iznakaženih i izmrcvarenih tjelesa — prvi kršćani!

Danas, nakon 2000 godina skoro — mi ne možemo čitati ove podatke bez vidnog uzbuđenja. Zamislite se ... kakovo je istom djelovanje imalo ovo

proganjanje među kršćanima! Koliko li je jačao plamen njihove vjere, njihovog uhvanja u Krista i njihove ljubavi k Bogu, Ocu pravednosti! A rezultat? Znate ga vrlo dobro! Nakon tri stoljeća muka i krvi, svanula je zora slobode! I od onda do današnjeg dana — svi što trpe nepravdu i poniženje .. bili narodi ili pojedinci .. s pouzdanjem gledaju u ovoj borbi i pobjedi mladog kršćanstva, simbol i zalog svoje borbe i pobjede ... dobra nad zlim, pravice i poštenja nad himbom i nepravdom!

***

Ali od ne manje važnosti za unutarnji život i razvoj mlade Crkve bijahu krivovjerstva, što iznikoše među samim kršćanima. Najprije je valjalo odbiti preporodno neko nastojanje poganskih i židovskih intelektualaca, koji su kao nauku oprečnu kršćanstvu, a po njihovom mišljenju uzornu i etički vrijednu, suprotstavljali vjerskom preporodu, što od Krista imađaše da teče. Istakao se u tom poslu Kelz,[42] kojemu odgovara s kršćanske strane Origen. Filostrat (oko god. 200), Plotin († 270) i Porfirije († 304) najznačajniji su instauratori starog poganskog nazora na svijet. Moralne su zasade svojih grčkih učitelja uljepšavali prema duhu samog kršćanstva. Mlado se kršćanstvo branilo, kako je moglo. Kad je ojačalo i u svoje kolo okupilo jake umove, ono se više ne brani samo, ono traži pravdu i glasno prosvjeduje protiv nasilja i nepravde.

Taj unutarnji boj za čistoću Kristove nauke bio je također težak i dugotrajan. Već od apostolskih vremena ima krivih naučitelja, na koje upozoruje sv. Pavao.[43] To su kriva mišljenja, što su se rodila iz *judaizma* (nazarejci, ebionci, hilijaste). Onda se razvi opasna nauka *gnostička*, koja je u pojedinim pokrajinama uzimala neke sporedne diferencijacije, dok je

u osnovnoj misli ostala jednaka: dva su prapočela, jedno dobro, a drugo zlo. Veliku je zabunu unijela u kršćanske redove činjenica, da su takovi umovi kao Tertulijan i Origen pali u zablude, što ih je Crkva morala osuditi. Tertulijan u t. z. montanstvo,[44] a Origen u čitav niz zabluda, koje su naknadno službeno zabačene.

Prestankom vanjskih progona i trzavica ediktom cara Konstantina (312. god.) ne prestadoše, nego se u pojedinim razdobljima još više razmahaše unutarnje crkvene trzavice. Raskoli nastadoše u pojedinim krajevima, borbe za čistoću Kristove nauke, za karakter njegov i njegovog djela. Arijanizam, koji pogađa kršćanstvo u bit, toliko se raširio, da se po riječi sv. Augustina pod njim tresao gotovo čitav poznati kršćanski svijet.

Crkveni sabori, što se iza mira kroz 4. i 5. vijek sastaju, imaju da kodificiraju nauku prema duhu evanđelja i da brane Petrovu lađicu od neprijatelja. Koliko je ta borba teška bila možete si predstaviti, kad pomislite na poteškoće komunikacije onoga doba. Koliko je vremena prošlo, dok je vrhovnom crkvenom naučiteljstvu bila poznata kakova heretična nauka, što se n. pr. širila u Aziji ili Africi. Dok se ispitalo i ustanovilo, što je na stvari, nije li dušmanin čovjek već među pšenicu posijao kukolj . . ., koga je bilo teško čupati, kad već uzraste . . .

Pa ipak! Sve je te silne poteškoće svladala Crkva. Doživjela je teških potresa, otpada čitavih pokrajina i naroda kao za istočnog raskola, doživjela žestokih napadaja i moćnih protivničkih navala kao za luteranizma i anglikanizma. Bilo je momenata kad je, po ljudski govoreći, stala da tone lađica Petrova . . . I 70 godišnje avignonsko sužanjstvo podnijeli su pape . . . i progonstvo iz Rima i otimačine grada, da o navalama, što se riječju i perom nizale i nižu do današnjega dana, ni ne govorimo. Bilo je buna i revolta pojedinaca i čitavih skupina; bilo je grijeha i pogriješaka samih papa i mnogih biskupa kroz tolika stoljeća . . . Nadvijali su se oblaci, pucali gromovi, udarali valovi — ali lađa je Petrova prošla kroz sve nepogode i plovi danas snažno i sigurno — k jednom jedinom i uvijek istom cilju!

Bez naročite pomoći Kristove — to nije moguće. Ona bi davno morala nestati. Nju bi toliki i tako moćni dušmani morali već davno satrti. Sama ljudska snaga nije dosta da svlada toliki otpor. Ljudsko djelo moralo bi već propasti.

Ne recite: pa kako se ostale religije, koje su ljudsko djelo, drže i dandanas? N. pr. Budizam, Brahmanizam i Muhamedanstvo?

Jasno je odmah dvoje: da te religije ne stavljaju na svoje pristaše onakovih strogih zahtjeva, kao što ih stavlja kršćanstvo. Nema apsolutno isporedbe, što se toga tiče. Sve druge religije *pogoduju* čovjeku u onim stvarima, koje su u životu najteže: strast vlastitog ja sa svim neomeđenim prohtjevima. U suzbijanju i to radikalnom („ako te smućuje oko tvoje . . . izvadi ga, ako te smućuje ruka ili noga tvoja . . . odsijeci je . . ."),[45] tih neobuzdanih prohtjeva naravi — ne može se ni jedna religija isporediti s kršćanstvom. Tobožnji rigorizam nekih budističkih nazora . . nije nego igrarija, kojom se zabavljaju profesionalni funkcioneri hramova, a da ni ne pomišljaju o *realizaciji* onakovog savjeta, kakav Krist daje mladiću na pitanje: šta mi je činiti, da postignem život vječni.[46]

Drugo: sve religije osim kršćanske, nijesu nikad imale onakovih dušmana vanjskih, ni onakovih potresa unutarnjih, kao što ih je imala vjera kršćanska. Svi ratovi, koji kod nekršćanskih naroda imadu ka-

kav takav značaj „vjerskih" ratova — nijesu ni po značaju ni po cilju, a pogotovo ne po sredstvima i metodama ni u kakovoj isporedbi s onim, što je rimsko carstvo pokretalo protiv kršćanstva. Mi stojimo još i danas zadivljeni — i jedino misao na Kristovu riječ o trajnoj njegovoj pomoći i prisustvu (Mt. 28. 20), daje nam dostatni i jedino mogući tumač ovoj historijskoj pojavi.

2. Utjecaj Crkve na kulturu.

Mi katolici imamo još jedan moćni razlog, da ljubimo svoju Crkvu. To je doduše takav razlog, da ga ne uvažujemo samo mi, nego su ga dužni usvojiti svi, koji istinu ljube. *Crkva je Kristova majka sve naše kulture.*

Ponad čitavog života svih naroda širi se njezin blagi duh i njezin pozitivno-napredni utjecaj. Pod njezinom su se skrbi svi ti narodi razvili i ojačali. Kod nje su tražili prve osnove svog kulturnog života.. Povijest svjedoči, da je Crkva rimska majka čitave naše današnje kulture.

To je jedno poglavlje u povijesti čovječanstva, koje je toliko opširno, koliko važno. Mi ćemo samo letimično baciti pogled na najistaknutije strane ovog razvoja, da nam i za ovaj čas bude jasna postavljena tvrdnja, protiv koje se nažalost počesto čuju protivni glasovi.

Kad je surova barbarska sila divljih naroda srušila i onako u sebi trulo rimsko carstvo — *nikoga* nije bilo, tko bi prišao k tim narodima osim Crkve. Ona je lagano predobila njihove duše, skinula s njih koru divljaštva i okrutnosti, umekšala njihova tvrda srca i uputila ih tako na put spasa. U svom krilu očuvala je zaklad stare znanosti i umjetnosti, u svojim samostanima njetila vatru znanja i napretka. Dugo je trajalo to doba, gdje su isključivo njezini ljudi bili jedini pioniri kulturnoga rada.

Ali kad je došlo vrijeme, da se kultura učini pristupačnom i širim krugovima, Crkva diže škole i prosvjetne zavode. Najglasovitija sveučilišta evropska čuvaju svoje utemeljiteljne listove — bule pojedinih papâ.

To ne vrijedi samo za Italiju, nego jednako za Španiju, Njemačku, Francusku i Austriju. Napredak znanosti nalazi u njoj najspremnijeg i najsnažnijeg pomagača.

Rukopisi i znanstvena djela, čuvana po glasovitim velikim knjižnicama nađoše u papama naročite zaštitnike. Glasovit je u tom pogledu Nikola V. Tko ne zna za biblioteke Monte Casino, Fulda, St. Gallen, Vatikan, Sv. Viktor u Parizu, Einsiedeln, gdje su redovnici nagomilali neiscrpno blago, pristupačno svakomu? Bogoslovna znanost razvila se u 13. vijeku do jednog visokog stupnja, kojemu se divio i još danas divi cio svijet. A nije Crkva davala svoju pomoć samo bogoslovskoj znanosti. Ona je sve grane potpomagala najspremnije tako, da se gotovo ništa nije razvilo ni usavršilo, što nije iz redova njezinih vjernika izašlo. Klasični su primjeri na polju historiografije, arheologije, literature i filozofije.

A kakav je njezin utjecaj bio na kulturni razvoj pojedinih naroda naročito germanskih i slavenskih plemena? Svi su u ono doba obraćali svoje oči u Rim kao u jedini centar, gdje svijetlo sjaji. Odande su tražili vjerovjesnike, primali krune za svoje vladare, tražili pomoć, savjet i zaštitu, kad je to trebalo. Papa kao predstavnik katoličke Crkve, otac je i majka svih naroda..

I u našoj narodnoj povijesti igra Crkva veliku ulogu. Mi smo nedavno (1925.) proslavili

hiljadugodišnjicu svoga samostalnog narodnog opstanka, pa smo svi, i prijatelji i neprijatelji, konstatirali, da sav svoj kulturni napredak imamo zahvaliti katoličkoj Crkvi. To su naši spomenici od reda bjelodano pokazali. Tim je ujedno za naše prilike dan najbolji odgovor onim nerazumnim sinovima hrvatskog naroda, koji se i danas protive Crkvi i njezinom utjecaju na razvoj narodnoga života.

A kako je bilo kod nas, bilo je manje više jednako i kod drugih slavenskih i nekih germanskih i romanskih naroda. Taj se blagotvorni utjecaj Crkve na kulturu i napredak nije umanjio obretom tiska i ostalih tehničkih pomagala. I novi vijek nosi u krilu Crkve najbolje plodove. Šta više: mi možemo ustvrditi, jer možemo dokazati, da je taj novi vijek nosio opće pozitivnu korist narodima samo dok je u vezi s Crkvom. Kad se od nje odalečio, ostao je u dobrom dijelu sterilnim, kako to najjasnije svjedoči povijest filozofije novog vijeka. A tehnički savremeni moderni napredak, i ako se razvija bez sudjelovanja Crkve i njezinih ljudi, ne dokazuje nipošto nikakovog negativnog stava i neprijateljskog držanja crkvenog. Ni najmanje! Principijelna strana svih modernih tekovina položena je u ono doba, kad su ljudi Crkve i te kako intenzivno radili. Volta, Ampere, Galvani religiozne su nature. A imena Sechi, Pasteur, Newton, Euler dokazuju, da Crkva nikad ni u čemu nije sprječavala napretka, nego ga potpomagala. Matematičar Francuz *A. Cauchy* (1838.) postavio je neko svoje vrsti učenjačko vjerovanje, u kojem veli:

„Ja sam kršćanin t. j. ja vjerujem u Božanstvo Isusovo s Tychonom Brahe, Kopernikom, Descartesom, Newtonom, Fermatom, Leibnizom, Pascalom, Grimaldijem, Eulerom, sa svim velikim astronomima, svim velikim fizičarima, svim velikim matematičarima prošlih stoljeća. Ja sam također katolik s većinom od njih. Ako me pitate za razloge, ja ću ih pripravno iznijeti. Vidjet će se tada, da moje uvjerenje nije rezultat baštinjenih predrasuda, nego dubokog istraživanja.“ [47]

Šta je Crkva učinila za umjetnost, dosta je da se vidi, zaviriti u muzeje grada Rima, Firence, Napulja i Venecije. Pogledati građevine ne samo po Italiji, nego po svim zemljama, gdje je vjera kršćanska ukorijenjena. A ne zaboravite svratiti svoj pogled i na naše ponosne tečevine, pa makar se i ne mogle mjeriti s onima evropskim: i katedralu u Đakovu i galeriju slika u Zagrebu. *Crkveni* knez podiže i jednu i drugu ... slavni naš biskup Strossmayer!

I sad pomislite: koliko se cinizma i neukusa hoće, kad nam netko[48] dolazi s upoređenjem budizma s kršćanstvom, pa gotovo na svakoj stranici daje prednost budizmu pred Kristovom religijom. Stoljeća nek govore, narodi neka zbore! Život i aktivitet ovdje, apatija i pasivnost ondje ... *Svjetlo.* po riječi: Ja sam svjetlo svijeta,[49] što je izišla iz ustiju Kristovih ... i *tama,* po nauci Budinoj, uz zaostalost i negativizam do današnjega dana . .

***

Ali još jedno ne smijemo prešutjeti. To je neisporedivi utjecaj Crkve na *moralni značaj naroda.* Društveno je lice svijetlo i solidno tamo, gdje je njezin utjecaj zajamčen. A društvena djelatnost u najhumanijem smislu dosiže vrhunac pod njezinim principima. Kršćanska *karitas* — nema premca u životu i historiji naroda. I danas možda više nego ikada, legije kršćanskih redovnika i redovnica žrtvuju svoje sile, zdravlje, po potrebi i život za svoga bližnjega. A veće ljubavi nema, reče Krist, nego ako tko položi život svoj za brata![50] Sve, što se u tom pogledu razvilo, razvilo se u katoličkoj Crkvi, kako najnoviji primjeri svjedoče. Ozanam, Don Bosco, Adolf Kolping, Leo XIII. dadoše za život kršćanskog

puka jake nove poticaje; a iz njih govori duh *katoličke* Crkve.

Tako bi mogli zaredati i na ostala polja ljudskog naprednog djelovanja. Svagdje bi našli u prvim redovima: katoličku Crkvu! Međutim nitko joj ni u naše dane ne smije poreći: da ona jedino diže neustrašivo svoj glas protiv savremene moralne podivljalosti našega, naročito inteligentnoga društva. U vrijeme, kad se prosvijetljeni ljudi, zaneseni nekim Crkvi i kršćanstvu neprijatnim duhom, vraćaju u stadij primitivnog poimanja dužnosti prema sebi i prema bližnjemu, dovikuje Katolička Crkva tom ljudstvu: da mu valja poštivati norme Kristove etike — želi li, da očuva svoj stav i tekovine svoje, po duhu, skroz kršćanske kulture. Ako joj stane i u napred oduzimati svaki znak kršćanskoga duha — razorit će je i uništiti! U napretku nekršćanske civilizacije naći će duša prosvijećenog čovjeka svoj grob!

Ovom glasu pridaju važnost najjači ljudi. Pigmejština[51] je ismjehivati misao, koja nazire spas samo u kršćanskome preporodu... To mogu činiti samo neznalice, ili jednostrano naobraženi „intelektualci", koji ne vide istine.

3. Savremeni prigovori.

Kad je tomu tako, zašto ipak toliki ne usvajaju ovih izvoda? Što ih smeta da stoje po strani, pa makar i osjećali da ne mogu pobiti ovih povjesnih činjenica? Jedni vele: da *u katoličkoj Crkvi nema slobode*!

Odgovaramo: pojam slobode, nije isto što mogućnost činiti, što se komu prohtije. Tko takovu „slobodu" traži — ne će je naći u katoličkoj Crkvi. Jer to nije sloboda — to je samovolja ili anarhija. A Crkva je Kristova uređena društvena zajednica, u ko-

joj vladaju izvjesni *zakoni*, uvjetovani u najmanju ruku društvom kao takovim. Zakon je uvijek neko ograničenje samovolje. Tako čovjek nije zato neslobodan, što ne može misliti, da je dva put dva pet! Niti je zato neslobodan, što mu društvo nalaže, da poštuje čast svog bližnjega i ne da mu, da ga vrijeđa. Niti je zato čovjek neslobodan, što mu savjest tereti prestupak proti imetku ili životu bližnjega. Dakle: sloboda misli, sloboda riječi, sloboda savjesti ostaje u Crkvi katoličkoj netaknuta jednako onako, kako je narav čovječja i naravna njezina sposobnost uvjetuje. Ništa Crkva ne nameće čovjeku u tom pogledu, što mu zdravo i ispravno shvaćeni naravni zakon ne bi nametao. Ono pak, što je partikularni zahtjev Crkve kao takove i nauke Kristove kao religije, ima svoje opravdanje u samoj instituciji. Kad je Krist naredio sakramenat pokore, on je rekao i zašto je potreban. A kad je naredio sakramenat euharistije, on je isto tako rekao, zašto je potreban za spasenje. Tko ne jede tijela moga i ne pije krvi moje, ne će imati života u sebi![52] Tko dakle uzima Kristovu riječ kao riječ Božju, ne može naći isprike za svoj stav. Njegov zahtjev za slobodom ne će se pokrivati s onim, što Krist traži. Tako će bezuvjetno morati popraviti svoje stanovište prema onom Kristovom ili onom, kakovo danas zastupa njegova Crkva rimokatolička.

Drugi vele, da ih smeta *papinstvo!* Ovaj se prigovor iznosi obično pod uplivom odijeljenih crkvenih zajednica: pravoslavne i protestantske. Tu međutim nema drugog izlaza, nego tačan studij i obaviještenost. Najprije valja vidjeti, da li je Krist doista predao prvenstvo sv. Petru i njegovim nasljednicima. Valja zatim ustanoviti, da li je Crkvena starina tako shvatila evanđeoske riječi i da li ih se dr-

žala. Što je bilo u slučajevima, kad su se porodile kakove borbe i nesuglasice u prvotnoj Crkvi? Tko je te sporove rješavao? Pa kad i odatle budemo vidjeli, da je to činio uvijek rimski biskup, ne će biti teško povući opravdani zaključak, da riječi: Pasi ovce moje, pasi jagance moje (Iv. 21, 18) znače doista prvenstvenu vlast rimskog biskupa i njegovih nasljednika.

Onda ćemo prijeći na drugu poteškoću, a to je — dogma nepogrješivosti papine.

Najprije ćemo istumačiti, da je bolji izraz nezabludivost, nego nepogrješivost. Ovaj potonji pobuđuje kod neukih misao, da papa ne može pogriješiti, zapravo ni griješiti. A to je, izvan sumnje, netačno.

Nego on ne može pogriješiti *jedino u pitanjima vjere i morala* i to, kad govori *ex cathedra* t. j. kao predstavnik Crkve, pastir i učitelj. Jer jedno valja imati na umu: ako se nauka Kristova ima uzdržati ovakova, kako ju je Krist naučavao — mora biti netko, tko će za duh njegov t j. za duh onog starog Kristovog kršćanstva moći jamčiti. Mora biti netko, tko će se svakom drugom tumaču moći s autoritetom suprotstaviti. Dakle: mora biti nepogrješivo ili nezabludno učiteljstvo. Sad međutim, da to učiteljstvo ne mora biti samo u čitavoj Crkvi t. j. u Saboru crkvenom, biskupima s papom na čelu, nego da može biti i u sâmom onom, kojemu je Krist rekao: Ja ću se moliti za tebe, da ne malakše vjera tvoja; a ti utvrdi braću svoju![53] izričnа je nauka crkvenog sabora vatikanskog. I tko mirno promatra ovu stvar, vidjet će, da to nije nikakova novotarija u Crkvu unešena, nego da je ta nauka sadržana i u nauci starih sv. otaca i u staroj praksi crkvenoj.

Obično naši inteligenti ne poznaju dostatno samog pitanja i svih njegovih strana, pa se lako dadu

uplivisati od tobože tako „evidentnih" razloga protivničkih. Zato je u ovoj tačci veoma potrebno, da svaki inteligenat znade, što je predmet odnosnog vjerskog člana. Pogotovo je to potrebno danas, kad imamo i u svojoj sredini jednu sektarsku družbu, koja iz interesâ, nipošto vjerske prirode, smatra svojim najvažnijim dogmatskim člankom: borbu i pogrdu ove naše nauke o nezabludivosti papinoj.[54]

Svladavši ove dvije poteškoće, mi ćemo se lako vinuti do shvaćanja: da nam je potrebna jedna stalna pouzdana *direktiva* u pitanjima čisto vjerskim i onima, što su s vjerskim u direktnoj ili indirektnoj vezi. Da nam dakle i za naše savremeno djelovanje u Crkvi i u životu katoličkih naroda valja slušati direktive sv. Oca i postupati prema smjernicama, što ih on daje kršćanskim katoličkim narodima.

Ne smijemo se u toj stvari dati uplivisati od ljudi, koji nemaju crkvenog duha, pa vele, da bi se onda pokoravali papi, kad on ne bi bio Talijan. Takovi, vjerujte, ne bi mu se pokoravali ni onda, kad bi bio Hrvat. Jer iako može narodnost da upliviše na čovjeka, opet su pitanja, koja danas ima da rješava vrhovna crkvena vlast, toliko u sebi neovisna o nazorima u pogled nacionalnosti, da je upravo nemoguće iznijeti jedan takav očiti primjer, gdje bi na rješenje papino uplivala baš njegova talijanska narodnost.

Bili su predbacivali Benediktu XV., da je previše išao na ruku Centralnim vlastima za rata — dakle upravo protivno od onog, što bi prema njegovoj talijanskoj pripadnosti očekivali. Ni to međutim ne stoji. Benedikt XV. je uzorno dokazao, kako je sv. otac izvan i iznad svih nacionalnih trvenja i kako mu je pred očima jedino interes čitave Crkve. To isto dokazuje i Pijo XI.

S koliko su zloradosti počeli donositi protivnici Crkve kod nas, da Pijo XI. drži s predstavnicima sadanje državne vlasti, a u protivnosti s interesima naših narodnosnih manjina u Itališ. A što se ispostavilo? Da su ona sumnjičenja neosnovana.

Pijo XI. je imao kuraže ustati na obranu jasnih prava Crkve na odgoj i obuku omladine, unatoč gvozdenoj ruci Musolinijevoj. A znao je reći riječ i za potlačene narodnosti, priznavajući im naravno pravo, da svoju djecu uče vjersku obuku u svome materinskom jeziku.

Moderni inteligenat treba dakle da je tačno upućen u ovo vrlo važno pitanje. Ne će onda biti straha, da bi pred kakovimgod protivnikom poniknuo nikom!

***

Poznati Crkvu katoličku — znači zavoljeti je, oduševiti se za nju i njezinog Osnivača, jer se njegova ruka vidi na svakoj stranici njezine povijesti. Ali eto dušmanima Crkve — to ne ide u račun. I zato se protiv Krista i njegove Crkve šire najordinarnije laži. Širi ih slobodno zidarska loža po svojim eksponentima, u prvom redu liberalnom novinstvu. Mnogi vjernik nije upućen u ovaj plan i čitajući gdjekoju ovakovu historijsku neistinu, smućuje se u svojoj vjeri. Počinje, da hladni i da zanemaruje svoje vjerske dužnosti.

Ponavljam zato: Najpreča dužnost savremenog inteligentnoga katolika jest vlastita vjerska izobrazba. U naše doba, gdje je površnost postala značajkom ljudi, ne smije površnost zavladati kod nas u pitanju vjerske izobrazbe. Jer samo onaj, koji ne pozna historije Crkve, imati će snage, da piše neistinu. Kad bi je poznavao, morao bi biti u srcu i duši beskarakteran čovjek, koji prodaje svoje uvjerenje, odnosno taji ga i guši — radi novca . . .

Jednako se tako neupućenoga čovjeka hvata svaka nabačena sumnja. Kad nema snage, da joj providi osnovicu, on postaje žrtvom tuđeg hira i nesavjesnosti.

Koliko ih tako stradava! Samo solidno znanje spasava od zablude. Priskrbimo si ga u vlastitom interesu i u interesu svoga bližnjega.

IV. Život inteligenta u Crkvi i s Crkvom.

Znamo dobro, da je čovječanstvo pokročilo orijaškim korakom naprijed u znanosti i umjetnosti, u tehnici i industriji, u svim granama aktiviteta, što čine lakšim materijalni ovaj život. Stvorilo si je uvjete za užitak života, što brži i što intezivniji. Aeroplani ga prenose strjelovitom brzinom s jednog kraja svijeta na drugi, radio ga spaja s najudaljenijim koncertnim salama. Uživa moderni čovjek — i u nekom maglovitom zanosu juri napred. . .

Pa ipak kraj svih tečevina svoga duha, kraj sveg uživanja i sve raznolikosti, što se pruža njegovim sjetilima, čuje se krik jačih duša: Gdje je Krist? Gdje je spasitelj i otkupitelj naših duša, što nosi unutarnji mir, sreću, zadovoljstvo, spokoj i sveti strah u duše? Sve je bez njega pusto i prolazno — sve isprazno i od tako malog značenja. Ništa od svega toga, što nam moderna civilizacija i kultura pruža — ne može da *trajno* upokoji naše duše, da ih preporodi i preobrazi.

A svi mi, kršćanska braćo, što smo inteligentniji i naprednijі, tim više težimo za plemenitim duševnim vrednotama. Zapravo mi jače osjećamo njihovo nestajanje u naše doba . . . i mi konačno lakše uviđamo ispraznost i površnost svega ovog izvanjeg sjaja, ukočenih formalnosti, i prazne, hladne etikete.

I vjerujte, u krugovima onih, koji hotimice ne će da misle na Krista, koji se tobože ne daju pomišlju na nj smetati u svojim ludim i rastrošnim iz življavanjima . . . i kod njih nastupaju časovi, kad se u duši

javlja misao: Gdje je moj Krist? Gdje je moje smirenje i spokoj? I u njihovoj duši sine od vremena do vremena ona čežnja, što ju je Stvoritelj naravi u nju usadio. Čežnja za njim, za svojim Bogom .. Javlja se poziv, što ga je Tertulijan tačno označio, kad je rekao: anima naturaliter christiana!

Tko se uživi u kršćansko-katoličko naziranje na svijet i život, odmah će vidjeti, da drugačije ni ne može biti. Bog Stvoritelj impregnira svoju volju ili svoju svetu bit u svima svorenim stvarima. Naročito pak u najsavršenijim svojim djelima na ovoj zemlji: u biću, koje nosi jednu iskru njegove biti, razumnu dušu, po kojoj istom razumijemo, što znači ono: da nas je stvorio na svoju sliku i priliku.

I oni, koji su tom glasu duše odgovarali: Evo ti, dušo, *užitak i veselje,* to je tvoj Krist! .., ne izdržaše do konca. Izmoreni i iscrpljeni od užitka i veselja, oni presretni prihvaćaju grčevitom rukom raspelo na smrtnoj postelji, samo ako još ima vremena.

I oni drugi, koji su tom glasu duše odgovarali: Evo ti, dušo, *prosvjeta i znanost,* to je tvoj Krist! .., ne nađoše mira. U dnu srca njihovoga kopka neprestano glas: a što, ako je ipak istina ono, što vjera govori ..?! Na oko, na riječi junaci, u srcu svom nikad zadovoljni, jer su neprestano u tami, u neizvjesnosti, u neodlučnosti i konačno — u nesigurnosti ..

A mi smo vidjeli, da i mnogi savremeni katolik inteligenat može da zapadne u takovo duševno stanje, koje trga i muči njegovu dušu .. Zastire njezinog Krista, obvija ga maglom sumnja i nekog straha pred svijetom. Zadržaje ga po strani od zajedništva s onima, koji se u Crkvi i s Crkvom raduju, s njom žive, s njom trpe, s njom se bore i umiru ...

Pomozimo braći svojoj svaki prema svojoj mogućnosti! U najbližem krugu svojih rođaka i znanaca

imamo mi takovih, koji trebaju naše pomoći. Pomozimo im i povedimo ih do Gospodina! Budimo mi apostolima njihovog spasenja!

Ali ne zaboravimo na onu opomenu samog Krista Gospodina, koju je izrekao (Mt 24, 23), kad je upozoravao svoje vjerne na svršetak, gdje će ustati *lažni Krist i lažni proroci* zavađajući one, koji ga traže.

I mi živimo u doba, kad nas opkoljuju lažni Kristi i lažni proroci — pozivajući, da njih slijedimo ..

Ta nedavno imadosmo u Zagrebu takovog lažnog proroka,[55] koji obilazi čitavom zemljom našom i zove u ime Krista k duševnom preporodu .. i k moralnom poboljšanju, a u isto vrijeme najružnije govori o Crkvi katoličkoj. Zaveo je mnoge naivne duše ...

A imamo ih nažalost i drugih, koji oduševljeni za čestitost i plemenitost, naglasuju prekogrobni život i potcrtavaju život duše, teže k idealnom življenju, koje ne zaboravlja na dušu — ali njihov[56] je idealni učitelj neki bijedni indijski mladić, Krišnamurti, ne baš osobitih duševnih sposobnosti.

Imamo u svojoj sredini : poklonika grubog materijalizma, bilo kao znanstvenog sistema, bilo kao praktičnog utilitarističkog životnog nazora. Imamo i izravnih neprijatelja njegovih, koji se prijevodom Renanove knjige „Život Isusov" brinu,[57] da i kod hrvatskog naroda prodre uvjerenje, o evađelju, njegovom glavnom junaku i njegovim djelima — kao o legendi ...

Gdje je naš Krist, hrvatski katolici? Gdje je Spasitelj naših duša — dragi moji slušaoci?

Prignimo glavu, prisluškujmo glasu svoje nutarnjosti! Što nam govori naša duša? I hoće li biti *jednodušan* odgovor sviju vas, što se ovaj čas nalazite ovdje okupljeni?

U ime sviju, ja ću odgovoriti: Kriste naš i Gospodine! Podižemo oči svoje k Tebi na oltaru svetog ovog hrama. Ti si, euharistički spasu naš, živote katoličke Crkve, Ti si ovdje među nama! Od svih lažnih i zamamnih glasova, mi slušamo samo Tvoj glas, koji nam nepatvoren daje Tvoja sveta Crkva,

katolička i apostolska — jedna i sveta. Tvojoj Crkvi ostat ćemo vjerni u želji, da Tebe ne izgubimo! Krist katoličke Crkve naš je Krist.

Pa zato: tko živi s Crkvom, živi s Kristom! Sad razumijete, zašto su u naše doba toliki i tako žestoki napadaji na našu Crkvu. Ne tobože na vjeru, nego samo na Crkvu.

Znaju dobro protivnici, da gdje nema života s Crkvom i u Crkvi — polagano gasne i oduševljenje za vjeru. I razumijete ujedno, zašto se uvijek i svagdje napada samo *naša* rimokatolička Crkva .. Ona ispovijeda Krista onog i onakovog, kakovog ga daju evanđelja i kakovog nam predočuju sv. Oci, a ne onog i onakovog, kakovog nam crtaju razni Tolstoji, Rabindranath Tagore i čitava vojska racionalističkih filozofa i protestantskih teologa.

*

Život inteligenta u Crkvi i s Crkvom odrazuje se u njegovom živom sudjelovanju kod liturgijskih Crkvenih čina (I.), kod Sakramenata (II.) i u javnom kulturno-karitativnom djelovanju Crkve (III.). Naše će razlaganje slijediti prema tom rasporedu.

I. Liturgijski život.

Liturgijski se život Crkve očituje u crkvenim obredima. Želja je Crkve, a dužnost je dobrog, naročito inteligentnog vjernika, da se ne otima sudjelovanju kod tih crkvenih obreda. Ne samo da se ne otima sudjelovanju, jer i prisustvovanje zna često biti samo materijalno, u neku ruku pasivno. Ne tako! Prisustvovanje naše neka bude aktivno! Kako se odvijaju sv. obredi, tako neka s razumijevanjem i ushitom slijedi naša duša Crkvenim činima .. U tu se svrhu valja uputiti u *duh* sv. čina, u njihovo značenje. To je onaj

t. zv. *liturgički odgoj*, koji Crkva u novije doba osobito preporučuje, a koji pokazuje velike uspjehe, gdjegod se provodi sistematski i sa žarom za slavu Božju.

Centrum svih crkvenih obreda jest *sv. misa*. Mi joj prisustvujemo i znamo tačno njezine dijelove. A da li vežemo s pojedinim ceremonijama one predočbe, na koje nas sjećaju ti obredi? N. pr. kod pranja ruku svećenikovih, kod podizanja presv. hostije, kod posljednjeg blagoslova i sl. Svi su pojedini dijelovi i u nekom historičkom vezu među sobom, da li i na nj pomišljamo? Kako je bit kršćanstva utjelovljena u osobi Kristovoj, tako je on glavna os, oko koje se okreće i sav liturgički život Crkve i vjernika. K njemu ona preko svih svojih čina upravlja misli i srca vjernika. Svaku njezinu priliku valja da dobri vjernici radosna srca prihvate i iskoriste.

Spomenut ću napose: *klečanje*, najveću i najglavniju svetkovinu u svakoj župi. Jer to je svetkovina samog Krista, koji stoji zatvoren u ovom svetohraništu. Na njegov dan ne bi smjelo biti ni jedne duše, koja ne bi jedan dio dana proboravila kod svečara. Ta kako nervozno pazimo na to, da nam ne bi izmakao imendan ili rođendan kojega od rođaka ili znanaca, da se ne bi činilo, da mu ne posvećujemo dosta pažnje. A pitam Vas: da li ste se svaki put sjetili, da valja posjetiti Krista, kad on slavi svoju svetkovinu po zagrebačkim crkvama?

Pa kad svijet iz širih slojeva vidi, kako inteligencija i to ne samo dame, nego i gospoda hrle da iskažu svoje poštovanje Kristu — njihova ljubav raste, a njihovo se religiozno uvjerenje podiže do granitne jakosti. Narod, koji zna u životu misliti na Boga svoga, može pravom očekivati, da će i njegovi potomci u teškim vremenima svog narodnog opstanka znati, kojim će i kakovim putem udariti.

Liturgijski život katoličkog inteligenta ima da se očituje u jednom vjernom slijedu crkvene godine. Advent, pa Božić, objavljenje Kristovo narodima, svetkovina sv. 3 Kraljeva. Onda nešto kasnije korizmeno vrijeme kao priprava za Uskrs, kako se i Isus pripravljao za gorku svoju muku i smrt. Uzašašće Gospodinovo na nebo, dolazak Duha sv. nad apostole. Tako je to Crkva lijepo rasporedila, da nas kroz čitavu godinu vodi jednom svetkovinom do druge, od jedne zgode iz života Kristova do druge. Nije dakle u duhu Crkve, da vjernik na te dane samo prisustvuje sv. misi, nego je u duhu Crkve, da *živi* s ovim duhom crkvene godine prateći vjerno Krista i živeći tako s njime.

K ovom:ı, dakako pridolaze naizmjence svetkovine Bl. Dj. Marije, majke Kristove, te svetkovine apostola, svetih mučenika i priznavaoca. Dobru vjernu katoličku dušu zar da obiđu svi ovi spomeni kao ništa? Zar da ne ostave trag u duši našoj, željnoj svetog, nadzemaljskog daha i ljepote? Čitav niz izabranih duhova francuske inteligencije zanijela je katolička liturgija . .

Pa kad se u sjaju oltara razliju glasovi pravog crkvenog pijeva i muzike, kad jedan klasični Ave Maria ili Magnifikat izvija osjećaje anđeoske blizine — koje čudo, da siromah čovjek pada na koljena i uz vrele suze . . osjeća, kako je *blizu* nas Gospod Bog Sabaoth!

O, dođite zato u naše Crkve Vi, koji ih ne poznate u svoj njihovoj intimnosti! Povežite svoj život s njezinim životom i Vi ćete osjetiti ono, što je osjetio Paul Claudel, J. K. Huismans, Adolf Rettè, J. Joergensen, Giovanni Papini, i stotine drugih inteligenata, njezinih štovatelja.

Ne dajte se smesti prigovorima, što ih slušate!

Ne pridajite im nikakove važnosti. Jer ti, što Vam predbacuju tobožnje ceremonije vaše Crkve — sami se ne mogu okrenuti bez ceremonija.

Kad mi pred oltarom poklečemo, slike i kipove vijencima kitimo, posvećenim osobama iskazujemo naročito poštovanje, križ i prsten biskupov ljubimo; kad kod evanđelja ustajemo, kod svečane službe posebno svečano ruho oblačimo — onda je to sve nekima „nesmisao" ![58] Ali kad ti isti, koji nama prigovaraju, kleče pred jednim stvorenjem, kad ovjenčavaju poprsja i kipove patriotskih velikana, kad defiliraju pred zastavom, kad kavalir ljubi ruku milostive gospođe, kad se parlamenat diže sa sjedala, da tim iskaže poštu ili vladaru ili kojem umrlom članu, kad činovnik hvata za cilinder, da se pokloni šefu — onda je to sve na mjestu! A zašto? Zato, jer ljudi znadu, da nema ni naroda ni zemlje ni staleža bez svoga nekog obreda. Pa kako je to razumljivo, tako je razumljivo da i naša Crkva, koja živi živim životom, odvija taj život u nekim formama. Naša je dužnost, da te forme upoznamo, njihov smisao dokučimo, pa da o njemu podučimo i one, kojima nije poznat.

Tako ćemo pomoći širenju poštovanja i ljubavi prema Crkvi. Svi ti obredi imaju i svoje mistično značenje. Ali oni su ujedno i vanjski dokaz našeg vjerovanja. Tko se mene pred svijetom stidi — ni ja njega ne ću poznati pred Ocem mojim nebeskim ![59]

Zato upravo obratno: Naša vjera nek bude svjetionik, koji će rasprostirati svijetlo u tamom predrasuda i sumnja zamračene duše naše braće. Vanjski čini su konačno i nužna dopuna i izraz unutarnjeg uvjerenja. Čovjek je osjetno biće. Njegova unutarnjost traži adekvatne forme, u koje će da se prelije. Estetski ukus i savršenost naših ceremonija priznali su nam i inovjerci. Sve dakle svojstva, koja nas mogu i

moraju snažno potaći, da se u liturgički život Crkve u-
živimo, da ga zavolimo kao potrebni izraz svoje vje-
rom prožete duševnosti.

*
* *

Još jednu riječ — o *pobožnosti.* Često čujete:
ja nemam vremena za pobožnost. Previše sam ja po-
slom zabavljen, ne mogu ja da obilazim po crkvama i
tamo proboravim čitave sate . . .

Na to odgovara kratko jedan učeni duhovni vo-
đa:[60] Svudašnji Bog svagdje se dade naći, a dijeli i
vrlo kratke audijencije! Nije pobožnost u dugim mo-
litvama, u satima proboravljenim u crkvi. Ona je u
srcu našem. U duhu, koji ne otkidamo od Boga. A
taj duh obnavlja dobar kršćanin katolik svaki put,
kad mu je makar i mala prilika za to. Bilo prolaz
pokraj Crkve ili križa, bilo glas zvona, bilo sprovod,
da o ustanku i polasku na počinak napose ni ne go-
vorimo. Jedan čas, ako ne može biti više, dosta je,
da nas uzdigne k Bogu, da nas s njim veže i spaja.
Neka nitko ne kaže, da to nije *nikakova pobož-
nost!* Crkva od svojih vjernih više ne traži. Tko vi-
še vremena posveti Gospodu i svojoj duši, dakako,
da bolje čini. Ali tko ne može više, a čini to, što sam
naveo, taj ima pobožnost u svom srcu. Taj će onda
lako naći i ono pô sata, na što ga Crkva obvezuje
da nedjeljom i blagdanom bude prisutan kod svete
službe Božje. A velika njegova ljubav udesit će dnev-
ni red života tako, da će onim vježbama pobožnosti,
što ih Crkva pruža svojim vjernicima kroz mjesec svi-
banj i listopad, moći također prisustvovati.

Prisustvovali ste po koji put svibanjskoj pobož-
nosti u kojoj od zagrebačkih crkvi. Pod večer, kad
se proljetno sunce s danom opraštà . . . pod dojmom
svježine proljetnog pejsaža i mirisa đurđica i jorgo-

vana s bogato cvijećem nakićenog Marijinog oltara...,
kad se crkvom razliježe pjesma „Marijo, svibnja Kra-
ljice. . . “ Pjeva je sve: i dječica mala sitnim svojim
glasićima i muškarci tamo pod korom, gunđajući svo-
jim basom — majke i djevojke, sve se nekako rado-
sno i spontano zanosi za čas k Njoj — našoj Majci...
Utjeho žalosnih, utočište griješnih .. moli za nas! Pri-
jestolje mudrosti, uzroče naše radosti .. moli za nas!

Eto — pobožnost! Molitva, zanos duše, jedan
nebeski čas u zemaljskoj ovoj jurnjavi . . .

Tko je taj zanosproćutio u svom srcu, naći će
vremena, da opet odkad dokad skoči na čas i raz-
blaži svoju dušu .. Tko pak nije u stanju radi svog
posla da ovakovim naročitim pobožnostima prisustvu-
je, nije radi toga možda manje dobar katolik ili ma-
nje vrijedan u očima Gospodinovim. Sve je to Crkva
udesila za što bolji i bliži naš doticaj s nebom i s
pomišlju na nj. A to je nama ljudima, osjetnim bići-
ma, potrebno. I pjesma i cvijeće i sjaj i glazba dje-
luju na naša sjetila i pomažu nam, da dušu svoju sje-
dinimo s Bogom, da nam pomisao na nj bude mila,
a boravak u njegovom hramu drag i ugodan.

Jeste li primijetili da i na vas, kao inteligenta,
djeluje neodoljivo onaj jednostavni, a snažni izražaj
pučkog oduševljenja, što se očituje n. pr. za Božićnih
svečanih dana?. Ono neposredno svečano raspolože-
nje povlači i vas i vi osjećate, kako je ne samo to-
mu puku, nego i vama jedna duševna potreba ovaj
pohod u crkvu i sudjelovanje kod sv. službe.

Kad se pak k ovom čisto unutarnjem religijskom
osjećaju pridruži i tačno iscrpno razumijevanje ne sa-
mo svečanosti same, nego i svih dijelova i svih po-
jedinosti, koje dolaze do izražaja, onda vaša duša ži-
vi liturgičkim životom Crkve . . . Onda će vam lično
sudjelovanje postati duševnom potrebom. Vi ćete kao

inteligenat znati, zašto ste u Crkvi. Vama ne će trebati preporučivati pohod i prisustvovanje. Vi ćete oduševljavati svoje prijatelje, koji još stoje po strani: dođite i osjetite — Vi ćete uzljubiti liturgički život svoje katoličke Crkve!

2. Sakramenti u životu kršćanskom.

Drugi način kako se odvija život inteligenta s Crkvom i u Crkvi jest njegovo *sudjelovanje kod sv. sakramenata*. To je jedna teška stacija za mnogog modernog čovjeka. Polaziti sv. misu još, još ... Obavljati u skromnosti i tišini svoju molitvu i to; ali ispovijed i pričest — to je teško!. Šta će reći svijet!? Šta će si misliti kolege u zboru ili u uredu!? Šta će pak istom sve zamisliti onaj krug gospođa, koji se svojim liberalnim shvaćanjem života i životnih modernih problema toliko ističe, o dami, koja također stupa k stolu Gospodnjem!?

Vi vidite, da je ovdje po srijedi samo *obzir* na okolinu i njezin sud. Nije po srijedi sama institucija sv. ispovijedi ili presv. euharistije. Tko nju niječe i ne priznaje, taj je izvan redova kršć. crkvene zajednice. I taj je obzir u naše vrijeme toliko jak, da mnoge u duši i srcu uvjerene katolike, sprječava od praktičnog vršenja i sudjelovanja. Nema sumnje, valja ga suzbiti, savladati. Ali to je lakše reći, nego izvesti. Mi imamo otvoreno oko za život oko nas. Ima slučajeva, gdje se izvjesni obzir mora poštivati. I mi nipošto ne ćemo, jer ni Crkva toga ne traži, da uz prejake žrtve prelazimo preko *dužnih* obzira, bilo prema svome vlastitom položaju, bilo prema familiji. Ali mi moramo naglasiti, da onaj *minimum*, što ga religija traži od svakog svog vjernika — ne smije zavisiti od obzira prema okolini. Kakogod se zato činilo teško,

nikad ne ćemo ostati *vjerni* sinovi svoje Crkve, budemo li slabi u svladavanju ljudskih obzira. Ja izrično naglasujem: u tom i jest odlika inteligenta, da samosvjesno stupa k onomu, što je upoznao kao dobro, a naročito, ako je to dobro još i dužnost njegova. *Samo slabi ljudi ovise od okoline i paze na mnijenje drugih. Jaki ljudi svojim zrelim sudom i svojim neustrašivim postupkom stvaraju smjernice, utiru puteve, koji vode k pobjedi!*

I zato, dragi moji slušaoci, odbacite ljudski obzir i koracajte smjelo! U prostorijama svetog hrama vi ste slobodni, praćeni pogledom Vašeg Spasitelja, koji Vas zove:[61] Dođite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću Vas okrijepiti!.

Pristup k njemu vodi preko ispovjedaonice. I kad si u smjernom skrušenom priznanju svojih ljudskih slabosti i pogrešaka očistio svoj duh, osjetio toplinu Božanske ljubavi, što struji snažno iz riječi: Ustani sinko, opraštaju ti se grijesi!.. pristupi k stolu gospodnjemu i sjedini se s Njim, koji je rekao:[62] Tko ne blaguje tijela moga i ne pije krvi moje ne će imati *života* u sebi..

Naš rod međutim, mora da *živi*! Mi hoćemo da smo živi i aktivni članovi zajednice. Moramo stoga da primamo hranu. Ispravno je zato shvatila prva i najstarija kršćanska zajednica, da joj valja dnevno dolaziti na izvor života. Ta zar bi drugačije bilo i razumljivo herojsko ustrajanje za prvih stoljeća sviju slavnih mučenika i mučenica od svake dobi — i u starosti i u mladosti — da nijesu u sebi nosili djelotvornu snagu — živoga Krista? Ispravan je zato jednako i povratak k tim vremenima u praksi kršćanskog našeg savremenog života. I danas se po svim hramovima katoličkih Crkvi na svem svijetu stotine i hiljade Kristovih vjernika *dnevno* sjedinjuju s njim, u skrušeno-

sti i odanosti srca svoga. Prinose mu svoju ljubav i naknadu čine za stotine hiljada onih drugih hladnih srdaca, koja ne biju za nj, nego za svijet i njegove isprazne radosti.

Ne ću stavljati na vas teških zahtjeva! Nije konačno svakomu ni moguće iz familijarnih njegovih ili drugih kojih ličnih razloga, da se dnevno sastaje sa Gospodinom. Ali ne ćemo ni da nam baš ono bude odlika: da smo izvršili dužnost jedamput u godini, kako traži crkvena zapovijed pristup k njegovom stolu o Uskrsu. Barem prigodom većih svetkovina, dođite i okrijepite svoju dušu na izvoru vode žive.

Nije samo ovo naša dužnost. Krist je ustanovio sakramente, da nam budu u životu stalni jedan i trajni vez s njim. Preko njih kao vidljivih znakova sastajemo se mi i spajamo s nevidljivom njegovom milosti.

*

Od kolijevke pa do groba prati nas Crkva. Kad nas je na sv. *krstu* blagoslovila i preporodila, davši nam bijelu košuljicu, znak nevinosti i slobode od istočnog grijeha Adamova, vodi nas, čim k razumu dođosmo, k *oltaru* gospodnjemu. Pa vi roditelji, jeste li gledali zažarena lišca svoje dječice, obučene u bijelinu, na dan prve svete pričeti? Nijeste li zar osjetili, kako mora da je divno stajati pred Gospodom u svetosti i bjelini? I nije li vašom dušom prostrujao sveti osjećaj .. ljubavi prema Kristu gledajući svoje čedo .. kao svetog, bijelog anđelka, kojemu Krist prvi puta silazi u grudi?

Kasnije nas poziva sv. Crkva k sakramentu *potvrde*. S dobom rastu poteškoće i napasti, pa je naročita milost Duha Svetoga potrebna, da se dijete očuva od grijeha i pokvarenosti. I na najodlučnijem koraku života, kod stupanja u brak jednima daje u sakramentu *ženidbe* milost, potrebnu u tom i takovom stanju, a drugima, koji se toga puta odriču, daje u

sakramentu *sv. reda* snagu, da izvršuju opet teške dužnosti svoga zvanja. I jednima i drugima daje u sakramentu *pokore* najljepšu priliku, da se klonuli opet pridignu, ranjeni izliječe i oporave, oslabljeni novom snagom i pomoći odluče na daljni put stazom života. A kad već dođu pri kraj svoga putovanja, onda ih jača euharistijom i sv. uljem i moli nad njima, da im dobri Bog olakša preko sakramenta sv. *pomazanja* boli tijela, a uzmnoži radosti duše u nebeskom kraljevstvu.

Sve ovo mora da uzljubi onaj, koji ispravno ocijeni i upozna. Svi prigovori liberalnih naših protivnika potječu iz površnog ili krivog poznavanja naših sv. sakramenata. Jer prigovore onih, koji ih iznose iz mržnje na našu vjeru, iz jednog čisto materijalističkog stava u pitanju životnog naziranja, ne možemo ni da uzimamo u obzir. Kako mogu imati i prividnog kakovog osnova prigovori izneseni bez veze sa predmetom i bez poznavanja stvari?

Ponavljam zato: Ne slušajte neznalice! To nije ni dostojno inteligenta. Ako imate poteškoća, tražite upute i razjašnjenja kod onoga, kojemu je dužnost, da poznaje ove stvari. Obratite se na svećenika.

Za praktični život pojedinaca i za socijalni život naš uopće, dolaze naročito u obzir sakramenti sv. *pokore* i sv. *pričesti*.

„Sakramenat pokore tolike je socijalne važnosti za život ljudski, da je tome jedva moguće pravo odmjeriti cijenu.

Socijalno zlo pritište kao mora ljudski rod. Najtamnije su one strane u njegovoj povijesti, gdje se vuku sjene mrkih, šutljivih, a izobličenih individua. Na dušu im pritište *grijeh* — i vuče svoju žrtvu iz jednog ponora u drugi . . . Koliko zla, koliko nepregledne nesreće, ne za njega samoga, nego za čitavu obitelj, a možda i za više njih!

Tko je, tko će rastrgnuti crni veo i pustiti zraku milosti Božje, da probudi na novi život jednu, pod grijehom gotovo

zamrlu dušu? Tko će po njoj povratiti radost i veselje u familije, sreću i napredak čitavoj generaciji?

Svećenik u sakramentu sv. pokore! Milost je Božja jedini pravi elemenat našeg života. Ako duša u nama ne živi — mi ćemo umrijeti brzo i ovome svijetu. Shrvat će nas teret života. Zar nam to ne dokazuju dnevno oni, koji ne znadoše naći puta k izvoru života? Zalutali posrnuše i ojađeni propadoše! Nema ih!

Kakova li je blagodat ova božanska institucija za čitav ljudski rod! Kakova li se čuda u društvenom životu ne zbivaju po ovom sakramentu! Svijet im ne zna i ne sluti izvora, samo vidi učinke. To je djelovanje nevidljive milosti Božje po ovom sv. sakramentu."[63]

„Sakramenat ljubavi, presveta Euharistija nosi doista značaj socijalne ljubavi. Ona je snaga onih što se u besprimjernoj ličnoj žrtvi posvećuju kroz cio život dobrobiti bližnjih. Ona nadahnjuje one pojedince kao i čitave organizacije, kojima je briga ublaživanje tuđe bijede. Ona je majka milosrđa!

A što znači po njoj za socijalni život obzir, briga i skrb za one najzapuštenije među ljudima — mogu da razumiju tek oni, koji otvorenim očima prolaze kroz život. Oni, koji su svjedoci najvećih muka i patnja i koji ni časak ne sumnjaju, da nam treba milosrdnog pogleda u ovoj suznoj dolini..."[64]

A kad je od tolike važnosti za *socijalni* život i za društveni naš zdravi odnos, zar će ne manju ulogu igrati u *individualnom*, ličnom životu? O, kad bi mogli ovdje iznositi svjedočanstva sv. otaca, vidjeli bi, da su njihovi opisi upravo jedna zanosna himna euharistiji.[65] Iz te nauke, koja razotkriva smisao Kristovih riječi o euharistiji u evanđeljima, crpsti će inteligentni vjernik znanje o najdubljem otajstvu svoje vjere. Ako u ovoj stvari bude srcem i dušom shvatio ne otajstvo samo, nego *namjeru* i *želju* Kristovu, kad ga je ustanovio, on će razumjeti i shvatiti Crkvu, koja sve vjernike poziva, da što češće, po mogućnosti svakodnevno pristupaju k Otajstvu oltara.

Priznajem, da će do barem relativno potpunog znanja biti teško doći. Za to je potreban dugi i duboki bogoslovski studij. Šta znači naše združenje s Kristom, šta nam donosi sveta zajednica s njim; kakav je odnos uma i volje naše k presvetom oltarskom Sakramentu, koji je sakramenat našeg uskrsnuća — to će vjernik lakše osjetiti, nego razumjeti. Pogotovo, ako se odazove glasu Crkve, pa saglasno s mišljenjem sv. otaca i bogoslova[66] presv. euharistiju bude smatrao i uživao kao „kruh naš svagdanji..."

Kakav je *psihološki učinak* česte sv. pričesti kod pojedinaca u svim slojevima, o tom ne treba trošiti puno riječi. Od vremena pape Pija X., koji je svom snagom pregnuo, da uvede u Crkvu staru disciplinu i stari običaj glede primanja euharistije — zapaža se u svim katoličkim zemljama izvanredan porast katoličke svijesti, kako kod pojedinaca, tako i kod čitavih organizacija. U Francuskoj prednjači divnim primjerom cio niz prvorazrednih literata i intelektualaca u svom iskrenom i oduševljenom ispovijedanju vjere u euharističkog Krista. Jednako u Njemačkoj, Italiji i Belgiji. U najnovije vrijeme zasvjedočavaju svojom krvlju, po uzoru mučenika prvih kršćanskih stoljeća, meksički katolici, da im je vjera u ovaj sakramenat izvor snage u krvavoj borbi. Dirljivih prizora pruža katolički Mexico za vjeru u Krista, eto u 20. vijeku nakon Njegovog zemaljskog života!

***

Zastanimo jedan čas kod najodsudnijeg momenta u ljudskom životu — smrti!..

Pa makar da u kršćanskoj vjeri smrt gubi značaj „misterija". makar da je Kristova riječ o životu s Ocem u blaženstvu jasna i nedvoumna jednako kao i njegova riječ o mjestu, gdje će biti plač i škrgut zubi — tko može reći, da unatoč ovih jasnih konstatacija o „raju" i „paklu" — još uvijek ne strepi pred jednom strašnom neizvjesnosti?

Sve naše ljudsko pojmovanje o Bogu i njegovoj

pravdi, o grijehu i kazni — sve je to nedostatno, slabo i blijedo, da ma izdaleka unese neku notu sigurnosti u onaj teški i odsudni čas . . .

Da li sam se doista tako grdno varao i obmanjivao . .? Možda je ipak naše ljudsko shvaćanje često prestrogo i pretjerano . .? A što, ako je ono preslobodno . . nemarno i uvredljivo za Gospoda ? . .

Sad nam više ljudi nijesu u stanju dati odgovora, koji bi dostajao svoj težini i ozbiljnosti momenta . . Put je pri kraju, vrata će se vječnosti otvoriti. Novo će svijetlo zasinuti, nove spoznaje razvedriti ili rastužiti dušu.

U tom času mi bi željeli, da anđeli s nama govore; da nas puste na miru ljudi, s kojima i onako za čas nemamo više ništa . . Ali — čašu valja ispiti do kraja . . Počesto je ona gorka, teška i — prepolagana . .

Tko će čovjeku u tom času dati najsnažniju utjehu? Nemojmo mudrovati: gledajmo oko sebe! *Samo Krist i pomirenje s njime*, pa makar u zadnji čas — *kadro je pružiti utjehu čovječjoj duši!* I sami poznate toliko slučajeva: Dok je bilo zdravlja i snage životne, provodili su život bez Krista. Šta više aktivno su pomagali rušiti vjeru u Njega. Bili su u prvim redovima neprijatelja Crkve. I riječju su i perom potpomagali organiziranu borbu protiv Krista . . . A on ih je ipak u posljednji čas — pogledao svojim milosrdnim okom . . . I kao što Petra ošinu taj pogled u dvorištu Kajfinom, i on se rasplaka gorko . . . tako i njih duboko dirnu ovaj pogled njegov, i oni pod dojmom nebeske zrake milosti — najednom shvaćaju ono, čega čitav protekli život ne shvatiše . . .

I već zamrla usna ljubi raspelo — a izmučena duša prima Jaganjca Božjeg.

Samo suza niz blijedo lice . . i mirni uzdah daje vam znati, da je jedan izgubljeni život — na pragu vječnosti spoznao i postigao svoj životni cilj . . .

*

Dan na dan stvara ovakova čuda presv. Euharistija . . I dok milijuni inteligenata čitaju dnevno pikanterije moderne lascivnosti — o događajima, koji potresaju nebo i zemlju . . . koliko ih je, koji vode računa?

3. Javni život Crkve.

Nego valja naglasiti da se život inteligenta u Crkvi i s Crkvom nužno mora očitovati, razvijati i s *javnim životom* njezinim. Crkva nije zajednica ljudi za udovoljenje nekim skrovitim, privatnim potrebama pojedinca, kako se često danas može čuti. Ona je zajednica ljudi, koji svoj religijski stav shvaćaju ozbiljno i dosljedno. Prema tome nije onaj sadržaj istina i zasada, što ih pojam religija obuhvata, takav, da bi imao neku omeđenu funkciju: vezanu i skučenu na čisto individualnu potrebu. Jer individuum već po svojoj naravi teži za socijalnošću, a naročito, jer mu svim zahtjevima razvijene i aktivne njegove prirode, nije moguće udovoljiti bez oslona na društvo. Zato ne može religija ostati vezana isključivo na volju i potrebu pojedinca. Ona mora zahvatiti u čitav njegov život, jer je taj mnogostruki život staza na kojoj će religija doći do izražaja i vrijednosti.

Zato je sasvim u duhu zdravog poimanja o vjeri i njezinom značenju u životu naš zahtjev, *da se i u javnom životu naroda ima voditi računa o njegovoj religiji.* Kakogod to po samoj logici stvari jasno bilo, opet nije nikakova rijetkost, da čujete i danas onu liberalnu zasadu: Vjera je privatna stvar . . Baš zato, jer je danas već i mnogim liberalcima jasno, da vje-

ra nije privatna stvar u životu naroda, savremeni će inteligenat shvatiti od kolike je važnosti i po život njegov i po život njegovog hrvatskog naroda, ako se od vremena do vremena vjerska misao svečano i javno naglasi.

Svi smo mi u svojim osjećanjima snažno vezani uz objekt izvan nas. Pa makar da vjera nije stvar osjećanja, nego razuma, krivo bi radio onaj tko bi ovu njezinu osjećajnu stranu posvema pustio s vida. Naročito za život i pojedinca i cjeline, gdje je počesto križ i patnja dnevna hrana, gdje razočaranja i boli zatomljuju svako smireno razumsko promatranje. Nitko ne može reći, da javni manifestativni pohod vjerskog karaktera ne će pridići duše, raspaliti u njima zapretani oganj i razgrijati ohladnjela srca . .

Užgati će u čitavim redovima katolički *ponos*, istjerati iz njih malodušnost i *strah*. Jer često, valja otvoreno reći: ima u našim redovima odveć straha pred svijetom, odveć obzira i popustljivosti nasrtljivim neprijateljima. Na svoje oči gledamo, kako se šepiri i isprsava neznanje, plitkost, nemoral i nesolidnost. Prelazimo bez uzrujavanja preko javnih škandala korupcije i prostitucije, mjesto da planemo opravdanim gnjevom . . A zlo je samo još jače i drskije, čim vidi, da ima posla s protivnikom, koji ima stotinu obzira.

Taj naš grijeh valja da javno okajemo. A i Gospodu, koji nas drži i upravlja, da javno dademo počtu. Valja da se i javno, sa svim potrebnim marom dogovaramo o načinu, kako da udarimo najispravnijim i najsigurnijim putevima u obrani svoje vjere i u učvršćivanju katoličkih redova u svom narodu.

U tu nam svrhu služe: katolički i euharistički kongresi. Na *katoličkim kongresima* se obavlja smotra sveg katoličkog djelovanja na svim poljima. Stvaraju osnovke za daljni uspješni rad. Izjašnjuju princi-

pi i njihova primjena. Učvršćuju redovi i uže među sobom povezuju ljudi, na kojima počiva teret provođenja katoličkog preporodnog programa. Na *euharističkim pak kongresima* dolazi do izražaja vjera u euharističkog Krista. Koliko je kod prvih usmjereno djelovanje na intelekat, toliko ovdje na srce. Da ljubav pokrene najlatentnije snage u nama i da triumf presvete Hostije bude okrepa ljudskih naših duša . .

Katolički inteligenat mora da kod njih po mogućnosti sudjeluje. Da sebe sjedini s onim mnoštvom, koje u zanosu za svoju Crkvu osjeća uza sebe blizinu njezinog osnivača !

„Kad se uz pjevanje euharističkih pjesama razvije impozantna procesija gradom, nije li dirljiva pomisao: ona mala bijela hostija pokreće srcima i dušama ovih hiljada . . . Akatolicima mora da je nerazumljiva ova naša pobožnost ! . .

„A ipak je Euharistija najdivnije, što u svojoj katoličkoj vjeri imamo. Ona je danas naš bojovni znak, naša zastava, oko koje se vrstamo. Ona bijela i sveta, znak mira i odlučnosti. Ona, naša nada, za kojom ovdje na zemlji žudimo, da je jednom u drugom životu trajno i nesmetano posjedujemo ! . . . O salutaris Hostia !“[67]

*

Crkva je od postanka svoga spajala sa sobom oznaku karitativnu. U njezinom se krilu razvila kršćanska „caritas“ do one zamjerne visine, da joj i dandanas najzagriženiji protivnici u tom kapu skidaju. Kako nam prva stoljeća o toj djelotvornoj kršćanskoj ljubavi govore, nije ona zamrla ni kroz grubi i bojovni srednji vijek, a dovinula se naročite visine u naše doba. Neizbrojna su djela milosrđa, što ih izvodi katolicizam pod vodstvom Crkve... Tu treba sudjelovati — i na živim izvorima ojačati svoju ljubav. Prilike ima nažalost i previše. A u našem Zagrebu ne manjka već takovih udruženja, nego ih ima lijep broj i njihova je zauzetost otrla već mnogu sirotinjsku suzu.

Historijska je činjenica, da je *Crkva majka evropske kulture*. Tko pozna razvoj i puteve naše moderne kulture, taj će zapaziti, da se sve ono, što je u njoj doista kulturno, trajno i vrijedno razvilo i još danas razvija pod zaštitom Crkve Kristove i njezinog duha. Kad se pak danas u velike razmahuju tendecije, koje unose jedan kulturni duh, protivan onome starome, duh razornog materijalizma i pozitivizma, *onda je dužnost inteligenta katolika, da snažno sudjeluje, promiče i potpomaže one kulturne tendencije, koje se u našem savremenom životu izvijaju* **pod vodstvom ili barem u tijesnom naslonu na Crkvu.** Naša je dužnost, da svom narodu očuvamo tekovine, što smo ih baštinili od svojih pređa. Ne samo naše nacijonalne tekovine kroz ovih hiljadu godina narodnog opstanka i razvoja, nego opće kulturne tekovine, koje su snažnije i jače kod većih naroda kršćanske Evrope i napredne Amerike. Svemu tomu prijeti jedna propast od nekršćanskog duha. On je uspio, nažalost, da u veliko podruje stare solidne temelje kršćanske kulture. Opažaju to sa zabrinutošću ljudi . . i pišu knjige,[68] preporučuju sredstva, upozoruju na katastrofalne posljedice.

Ali jedan je samo uspješni put: Natrag Kristu! *Obnoviti sve u Kristu!* Poći za glasom, što ga pape posljednjih vremena jasno dovikuju od Leona XIII. do Pija XI. Ne će zato biti teško savremenom katoliku inteligentu, da se pridruži u svom radu onima, koji imaju pred očima s jedne strane golemu potrebu jedne uspješne *duševne obnove* savremenog društva, a s druge strane znaju, da je jedna duševna obnova moguća samo na religijskim temeljima. Lako će mu onda biti proniknuti u smisao poziva pape Pija XI. za *katoličkom Akcijom*, kao jednom metodom savremenog apostolata u obrani i očuvanju kršćanstva pred razornim elementima modernog poganskog duha.

Tako će katolik inteligenat uspjeti, da svoj život uskladi sa životom Crkve. Da u njoj i s njom ispunja veliku onu zadaću, koja je dana njemu kao jedinici i kao članu socijalnog svog kruga.

Nitko ne će poreći, da je taj i takav život u današnje vrijeme težak i pun poteškoća na svakom koraku. Da je podvrgnut kritici, često neopravdanoj i nepravednoj. Da ne nalazi razumijevanja ni odobravanja, nego podsmijeh i omalovažavanje.

Sve je to istina. Ali je jednako neprijeporna istina, da je taj i takav život kadar donijeti u dušu mir i spokoj; uliti u svijest pouzdanje, koje se ne koleba; izgraditi pojedinca kao granitnu stijenu, čelik značajima stvoriti čitave redove i slojeve.

Nigdje nema *dosljedno* izgrađene duševne veličine osim u Crkvi Kristovoj. I vi dok se divite Tomi Masaryku, Aristidu Briandu, Ibsenu ili Lenjinu, osjećate da je kod njih u jednom bitnom dijelu ljudske veličine jedna osjetljiva *praznina*. Oni boluju na sljepoći, koju liječi i ozdravlja samo živa vjera u Isusa Krista. Čitav svijet i svemir dobiva svoje jedino ispravno osvjetljenje i opredjeljenje, kad se preko njega prelije sjena Kristovog križa. Ni života ni svijeta nije moći drugačije potpuno shvatiti.

U ovoj perspektivi tek hvata moderni katol. intelektualac svoje pravo mjesto na pozornici života.

V.

Problem milosti.

Kršćanstvo je preporodilo i preobrazilo svijet. To je historijska činjenica. Ono je nastupilo kao religija, pa je svojom unutarnjom snagom uspjelo da privede sve narode, do kojih je doprlo, k jednom boljem, plemenitijem, višem i kulturnijem životu. Otkud mu ta snaga? Što je u kršćanstvu kao religiji najkarakterističnija oznaka? U čemu je tajna njegovog uspjeha?

U njegovom *supernaturalnom* karakteru. U tom, što kršćanstvo na svakom koraku dijeli narav i milost. Narav čovječju, onakovu, kakovu je Bog dao (stvorio) sa svim odlikama i slabostima njezinim; i nadnaravnu snagu, moć i djelovanje, onako, kako se izvija pod moćnom božanskom rukom Stvoritelja naravi. Ali narav i nadnarav su u jednoj harmoničnoj jedinstvenosti. U jednom sukladnom upotpunjivanju i oplemenjivanju. Jednom podizanju i usavršivanju do ideala svetosti. Zaista: to je eto kršćanstvo! Takovo se ono pokazalo u svom historičkom nastupu i razvoju u povijesti kulturnih naroda. A baš takovo je ono, ako ga suzimo i na individualno promatranje. Jedna trajna težnja i jedan stalni uspon gore . . na više, savršenije, plemenitije, svetije . . do Božanstva samoga.

„Budite dakle i vi savršeni, kao što je savršen Otac vaš nebeski!“[69]

Čovjeku se reklo: Ti si slika i prilika Boga samoga. On ti je dao jednu odliku, koja je odraz nje-

gove božanske biti. Razum i slobodnu volju. On te je stvorio, da spoznaš vječno, Božansko biće samo. Da se u njemu i kod njega smiriš. Pa zato ti je i usadio u dušu jednu nesavladivu, trajnu čeznju za njim. Ali ti ne možeš na ovom svijetu i u ovom životu da udovoljiš toj čeznji, koja te upućuje na Nj i k Njemu snažno vuče. On je tvoj konačni cilj Dakle cilj nadnaravan, koji ipak treba postići s ovim naravnim moćima, s kakovim živimo i s kakovim se mučimo u ovom životu. Zato je dužnost Njegova, da nam dade i sredstva, usposobi naravne darove, kojima ćemo uspjeti, da ispunimo svoj poziv. A to je njegova božanjska pomoć — milost. Podizanje naravnih sila u nadnaravni red, sposobnost, da radimo kao ljudi, a beremo plodove kao božanska djeca. *Taj čitav skup svih darova, kojima nas daruje naš Otac nebeski i čitav taj način i put, kojim nas on vodi do sebe — to je milost.*

I rođenje Krista Gospodina za nas jest milost. Jednako kao njegova muka i smrt. I silazak Duha Svetoga jest milost rodu čovječjemu. I čitava briga Gospodinova za narod židovski, da se po njemu uščuva vjera u jednoga Boga i nada u Spasitelja i Otkupitelja čovječanstva — jest milost, dana ljudima. Čitava dakle objava starog i novog zavjeta milost je Njegova, briga Božja za nas, da lakše i sigurnije dođemo do vječnog smirenja, do luke spasa, cilja našeg života. Po tom se odmah vidi, da ne može biti govora o kakovoj suprotnosti između naravi i milosti. I jedna je i druga od Boga. On bi protuslovio sâm sebi i ništio svoje djelo, kad ne bi bila potpuna harmonija među njima.

Eto, tko to *razumno shvati*, tomu će kršćanski katolički život zasjati u novom sjaju. Tomu će odjednom sinuti: da ne može u vjeri kršćanskoj biti

protuslovlja, ni takovih poteškoća, radi kojih bi se netko mogao opravdavati, što stoji po strani.

Ali što je prvi preduvjet? **Spoznaja** *i priznanje, da je kršćanstvo religija božanskog karaktera.* Bez toga uvjerenja i dubokog spoznanja — nema smisla čitavo kršćanstvo, kako ga Kristova Crkva naučava. I zato je razumljivo, da netko, ako ne pozna kršćanstva, može najvećim pogrdama blatiti Crkvu u uvjerenju, da brani istinu. Da li pak to može činiti baš bez svake lične krivnje — teško je vjerovati. Barem danas, gdje je mogućnost, da si svatko, tko naučno i ozbiljno teži za istinom, pribavi potrebno znanje, čini nam se to nevjerojatnim.

Kršćanko-katolički nazor na svijet i život dobiva s ovim promatranjem odnosa između naravi i milosti jedno naročito svoje osvjetljenje i ljepotu. Nije ovo stvar samo jednog teoretskog interesa, gdje harmoničko podudaranje izaziva osjećaj logičke skladnosti i zaokruženosti, nego je ovo stvar, koja baca svoj snažni refleks i na praktični kršćanski život.

Zato će naše današnje razmatranje obuhvatati:

I. Narav i milost.

II. Čovječanski i kršćanski ideal.

III. Milost u kršć. životu.

1. Narav i milost.

U promatranju odnosa između naravi i milosti valja nam na prvom mjestu zamisliti onu grandioznu sliku, koja se otvara pred našom dušom, kad gledamo Boga kao apsolutnog Gospodara i neovisnog Stvoritelja čitavog svemira. Sve je proizašlo iz njegove ruke . . . sve opstoji, u koliko to On hoće i kako je On odredio. Nije sve samo ovisno o Njemu u svom opstanku, nego i u svom djelovanju. I to ne samo da sve ima od Njega snagu i moć da radi i da se

razvija, nego sve treba i u faktičnom svom razvoju i radu *stalno* Njegovu pomoć.

Krivo su mislili oni, koji su zamišljali, da je Bog svijet stvorio, pa da dalje nema s njim nikakove brige ni posla *(deizam)*. Jednako je neispravno i ono mišljenje, koje stvorenjima ne priznaje nikakovog vlastitog djelotvornog učinka, nikakove aktivne snage; nego sve, što se u svijetu događa, sve da izvodi neprestano sâm Gospodin Bog, a mi da smo tek neke figure, za koje se čini, da nešto izvode, stvaraju, unapređuju, a zapravo da one ne izvode ništa *(okazionalizam)*. I ovdje je istina po srijedi.[70] I Bog djeluje i stvorovi djeluju; ali ni jedna strana ne izvodi čina samostalno, nego zajednički u harmoničkoj ovisnosnosti jedne od druge.

Kakova je dakle istom pomoć potrebna čovječjoj naravi, kad uzmemo u obzir njezin svrhunaravni cilj! Neprestano priticanje Božje pomoći, da ona, kojoj je cilj izvan dohvata njezinih moći, ipak postigne toliko i tako uzvišenu svrhu. Ta se Božja pomoć imenuje na različnim mjestima sv. pisma — različno. Obično u slikovitim izrazima: preporođaj (u krštenju), sudjelovanje, dioništvo na samoj Božjoj biti (u euharistiji), ulijevanje novog života (u euharistiji), postanak djecom Božjom (u sakram. pokore) i baštinicima kraljevstva nebeskog (u sakram. pokore), posvećenje, novi život, svijetlo i sl. Svima se tima izrazima očituje, da primamo nešto, što je *bitno različno* od naše stvorene prirode, a što ipak s njom zajedno postoji, što je kiti i uljepšava, da se sviđa Gospodu i da nalazi mjesto pred njim.

I ako je dakle milost drugo, a narav drugo, valja znati da:

1. *milost pretpostavlja narav.* Ne tvori je istom ili kao takovu upotpunjuje, nego je pretpostavlja

onakovu, kako je po Božjoj zamisli stvorena. I ta ljudska narav prima u se ovaj božanski dar kao jedan novi, snažni element, koji je prožima i s njim djeluje za spas.

2. *Milost dakle ne uništava* naše naravi, nego je podiže i oplemenjuje. Kao što umjetnik oduhovljuje mramor, daje mu jednu misao i čini, da on prima formu i izražaj jednog života, tako milost oživljava i sređuje našu narav. Kao što željezo u vatri, kolikogod ražareno bilo, ne prestaje biti željezo i ako prima svojstvo vatre, tako i narav naša po milosti ražarena, prima bogolika svojstva, a da ipak ne gubi svojih naravnih osebina. One samo po milosti postaju plemenitijima, višima i savršenijima. I narav ne postaje neaktivnom i nepokretnom, nego naprotiv: sposobnom, da postizava svojim činima u skladnom sudjelovanju s ovim svrhunaravnim principom ono, što sama sebi pripuštena, nikad ne bi mogla postići.

3. *Narav se i milost tako slijevaju u jedan životni princip.* Onako otprilike, kao što se u biljci njezin životni princip spaja s kemičkim i fizikalnim silama u jedno i čini jedan organizam. Ili kao što u čovjeku intelektualna strana njegova upravlja i ravna vegetativni i senzitivni život, a sve se stapa u jedinstveni organizam čovjeka u naravnom pogledu; tako u nadnaravnom životu njegovom postaju milost i narav jedan organizam, u kojem je milost životni princip.[71]

***

Da se ispravno uživimo u odnos naravi i milosti valja nam znati, da je Bog u činu stvaranja jednim jedinim aktom svoje božanske volje uredio i odredio narav svih stvari i stvorenja, njihov tijek i njihov cilj, kao i međusobni odnos. T. zv. *naravni zakoni,* zakoni prirode, nijesu drugo, nego regulirani odnos u svijetu i svemiru između stvari, a u smislu i prema namjeri sâmog Božjeg promisla. I oni dakle bezuvjetno podliježu volji onoga, koji ih je izveo. Ne kao da bi oni bili uvijek u nekoj nepostojanosti, da bi se Gospodu Bogu svidjelo, pa da ih mijenja ili suspendira .. Nipošto; oni su vječni, trajni i nepromjenjivi, kao što je vječna, trajna i nepromjenjiva volja Stvoritelja. Ali oni su također u odnosu prema onom planu, koji je, da tako kažem, glavni Božji plan: nadnaravni red, cilj stvorenih duša. Sve ima da služi većoj slavi Božjoj i da potpomaže čovjeka u postignuću njegovog cilja.

A on, čovjek, po volji Božjoj i promislu postavljen u taj svemir, umom svojim spoznaje Stvoritelja i dokučuje njegovom pomoći plan čitavog tog veličanstvenog djela. Za njega je kao razumno biće utjeha spoznati, da on u tom kolu slobodno teži k svome cilju. Da ga ne sili nikakova slijepa nužda, da nije puki stroj, nego slobodno biće, koje može i koje treba da u skladnom razvoju svojih naravnih sila u harmoniji s čitavim svemirom koraca do međe, koja je njegov mir, njegova sreća i pokoj. Ako ne će — i u tom je slobodan — on može sebi da bira božanstva po volji, da kvari voljom Božjom ustanovljeni red, ali i da proigra postignuće trajnog svog blaženstva i spokoja svoje duše.

Ne će li, dragi, spoznaja ovog odnosa našeg prema Bogu i prirodi napuniti zanosom i osjećajem nečeg veličanstvenog dušu inteligentnog vjernika? *Zar ovaj oduhovljeni, ovako razumno upravljani i usklađeni svemir ne odgovara više zuhtjevu naše naravi, nego materijalistički nazor o akciji i reakciji fizičkih i kemičkih sila?*

Kad bi materijalisti imali pravo, onda, dakako, ne bi moglo biti ni govora o upravljanju i o nekom

spiritualnom uplivu na razvoj svijeta i života. Ali čitava se narav naša buni proti tome! Ona traži utjecaj Božje ruke, pa konačno, ona ga i zapaža na svakom koraku...

Veliki, Bože naš! Nebo i zemlja djelo su ruku Tvojih! Nevidljivog Tebe i slavu Tvoju navještaju oni i ne dadu nikome, da može pokraj njih proći, a da Tebe ne spozna.

2. Čovječanski i kršćanski ideal.

Što je dakle ideal i čovjeka i kršćanina? Ispuniti volju Stvoriteljevu i postići cilj, zbog kojeg živimo. To je Krist Gospodin jasno rekao, kad je naglasio[71]: Tražite najprije kraljevstvo Božje i njegovu pravdu! A što znači to? Znači: Živjeti i raditi za slavu Božju i prepustiti se njegoj providnosti.[73] I to je rečeno svima bez razlike. Taj ideal može, a po želji Božjoj i mora svatko da dostigne. A jer živimo u društvu s ljudima, moramo svoj cilj postići u radu i oko svog društvenog, gospodarskog i kulturnog napretka. Ne ćemo i ne smijemo da zaostanemo za onima, koji tek u ovozemaljskim vrednotama nazrijevaju svoju sreću i svoju svrhu. Nama valja postići što moguće veći stupanj i u kulturnom i prosvjetnom pogledu; ne zanemarivati ni javni, ni socijalni, ni politički život, ni gospodarstvo, ni industriju, ni šport, ni umjetnost. Sve mi to trebamo i sve treba da gojimo. Jedna je samo i tu temeljna razlika: mi *ne vežemo* svoju dušu uz stvari i uspjehe ovog života. Mi ih gledamo *pod vidom vječnosti*, ocjenjujemo i uvažavamo toliko, koliko nas potpomažu do cilja. Ali njihova uporaba, pa i briga za njima, dok je u razumnoj granici, jest čin dobar, šta više moralno dobar čin, kojim se mi približujemo svom idealu. Nas kršćanstvo ne dijeli i ne razdvaja. Ono traži čitavog

čovjeka. I takav čitav kršćanin mora da bude i onaj na katedri i onaj u rudniku, i trgovac i glumac, i seljak i činovnik. Potpuni kršćanin, kojeg prožima uvjerenje njegovog katoličkog nazora na svijet i život. On mora svojim karakterom biti mio svojoj okolini i svima, s kojima dolazi u dodir. To nosi sobom onaj viši, bolji dio njegov, koji mu daje milost, što u njemu i s njim djeluje. Njegovo svojstvo, da je *dijete Božje,* mora tako vidno doći do izražaja i mora donijeti mir njegovoj duši kao i svijetlu nadu sretnog i blagosovenog života njegovoj subraći..

Pa makar da je grijeh zamračio sjaj i ljepotu našeg života; makar da i danas i u našim katoličkim redovima dolazi na žalost do tamnih pojava, opet je katolički ideal u pozitivnom izgrađivanju života jedna ostvariva mogućnost.[74] *Sv. Franjo Asiški,* pokazao je tolikima, kako treba shvatiti život, da se može s pjesmom na ustima dočekati onaj čas, kad duša za uvijek ostavlja tijelo i stupa na prag vječnosti.

Ne varajmo se, dragi! Svima nama mora biti idealom takav rastanak s ovim životom, zato nam svima mora biti idealom harmonični razvoj naših sila i život u milosti Božjoj.

Pa onda, reći ćete mi, zar da svi postanemo sveci? Da postanemo onakovi sveci, kako si velika većina ljudi zamišlja svetost i svetaštvo — doista je nemoguće. Ali ja vam s ovoga mjesta moram reći: *Nije svetost u tomu, da mi čovjeka u sebi ubijemo*, da imamo neke vizije, i objave, da molimo duge izvanredne molitve i činimo neke izvanredne čine pobožnosti. U onim djelima sv. mučenika i legendama o životu svetaca[75] izašla je vrlo često jedna karikatura od sveca ili svetice. On po tim pripoviestima nije više biće od krvi i mesa, s osjećanjem ljudskim i sa

strastima čovječjim. Sama čudesa i izvanrednosti u njegovom životu... Dakako, da mi takovog legendarnog sveca ne možemo nasljedovati. On je za nas samo predmet čuđenja i divljenja, a nipošto nasljedovanja. To je dakle jedan iskrivljeni tip svetosti. Tu nije harmonija između naravi i milosti, jer tu milost ubija narav, a to je krivo. Jednako je tako krivo tražiti od katolika, bio on svećenik ili laik, da zatomi u sebi svaku radost u životu, svako veselje i optimizam života. Psalmista veli: Služite Gospodu u radosti! Bog ne traži od nas ništa nenaravnog; a ako dopušta i izvanredna, velika i čudotvorna djela preko svojih službenika, čini to samo u izvanrednim rijetkim slučajevima za dobro svoga puka.

Nijesu dakle sveci ljudi drugačiji, nego mi. Niti su se takovima rodili. Ne zaboravimo na unutrašnji duševni razvoj njihov, borbe sa sklonostima na grijeh i često teške duševne poteškoće. Ne recimo: lako je njima bilo, oni su sveci!.. Oni su taj naslov krvavo zaslužili. Ali ga jednako kao oni, može zaslužiti svaki od nas. Međutim nije to svrha: naslov, nego ustrajnost u podlaganju svoje volje volji Božjoj i svladavanje bilo izvanjih, bilo unutarnjih poticaja, koji nas odvode od milosti Božje i ljubavi njegove.

Sjetimo se velikog Božjeg sveca sv. Pavla. „Tko će me osloboditi od smrti ovoga tijela? Tko će mi nesretniku. pomoći da svladam onaj drugi zakon u udovima mog tijela; koji se protivi zakonu uma i srca moga?“[76]

To je život naš. Takva je borba naša. Treba je spoznati, ispravno uočiti, i mi ćemo uvijek moći naći načina, da ostanemo na visini, na koju nas je Bog postavio, kad nas je pripustio u zbor izabranih svojih štovatelja: među članove njegove Crkve.

Ali ako je teška ova borba — slatka je pobjeda. Nema veće pobjede, nego ona nad samim sobom.

Bog bi bio okrutan i nepravedan, da nas je

prepustio bez pomoći i bez sredstava u toj borbi. Ali On, poznavalac naše naravi, sve nam je pružio, što nam je potrebno. Valja nam samo *htjeti i ozbiljno prionuti* — i mi ćemo osjetiti, kako je lako voditi borbu s neprijateljem, kad se s nama bori Gospod Bog naš!

3. Milost i praktični kršć. život.

Čovječji je život na zemlji samo priprava za život u slavi nebeskoj. Sve nas stranice Sv. Pisma na nj upućuju. Čitavo Kristovo djelovanje ima samo jednu svrhu: Ja dođoh na svijet, da *život* imadu i da ga u obilju imadu.[77] To obilje života nipošto nije u granicama ovog našeg zemnog boravljenja, već radi toga, što je ovaj naš život tako kratak.

Naša je zato dužnost, da najpomnije upotrebimo sva sredstva, koja nas imadu dovesti do konačnoga našeg cilja. Ta su sredstva dokazi ljubavi Božje —. sveti sakramenti.[78]

Krist veže preko tih vidljivih znakova čitav život naš sa sobom. A jer je život mnogostruk u svojim izljevima, jer su prilike i potrebe u razno doba ljudskog života različne, nije ustanovio jedan jedini sakramenat, nego sedam. Svaki sakramenat, pored toga što nam pribavlja prijateljstvo Božje, što se u bogoslovskom govoru zove posvećujuća milost, daje svoju posebnu milost t. zv. *sakramentalnu milost*, prikladnu pomoć za posebne prilike u životu. Pa i tu je Stvoritelj naravi predivno udesio ovaj odnos između naravi i milosti. Najprije ne dobivaju svi ljudi jednaki stupanj milosti. Kad bi tako bilo, zar bi bilo jednog jakog poticaja, da se ljudi takmiče u dobru? Zar to ne bi bio jedan zastoj ili u neku ruku svoje vrsti zapreka na putu k idealu, k svetosti? Ali ovako *mi sami imamo ključe od riznice*. Mi ne možemo

u pravom smislu riječi zaslužiti milost, ali mi svojom ličnom dispozicijom određujemo njezin stupanj. Milost se Božja dakle „osvrće na slobodni onaj stvor, koji je prima. Ona je kao izljev Božanske dobrote odsjev Njegove svete moći, neizmjerna u svojoj pc datnosti kao i u svojoj primjenjivosti. A ipak se on spušta k ograničenim stvorovima, koji je mogu primiti tek toliko, koliko svojom svetosti i pobožnim srcem u neku ruku za nju mjesta priprave. Jer tamo ona ne silazi, gdje je sveta, čista i pometena prostorija ne čeka."[79]

Naša je dakle subjektivna dispozicija uvjet, da nam Bog pruža svoju milost u većem ili manjem stupnju. Sloboda naše volje, jedna od bitnih oznaka i odlika naše naravi, ni ovdje nije ugrožena. Čovjek je može, šta više, i potpuno odbiti, jednako kao što može svoju pripravu i subjektivnu dispoziciju povećati ili umanjiti.

Bog postupa sa svojim stvorom i onda, kad ga k sebi privlači kao dobra majka, puna nježnosti i obzira na voljicu, na želje i sklonosti svoga djeteta. A da će čovjek, koga prožima Božja ljubav, koji je proniknuo u ovaj plan premudrog Božjeg upravljanja sa svijetom misliti, raditi, težiti i čuvstvovati drukčije, nego onaj, koji nikad nije o tim stvarima mislio, nikad ih nije razumio, niti za njih pokazivao ikakove skrbi — o tom nitko ne će posumjati. Pa zar vam se onda odmah ne otvara jasan pogled u neizmjernu važnost, što je sakramentalna milost ima po socijalni naš život? Praktično: zar ne će društveni odnosi biti drukčiji tamo, gdje je vjerski život u ovom izloženom smislu prožeo sve slojeve, nego ondje, gdje nitko na Božju milost ne misli, niti o njoj računa vodi? Nema sumnje! Nije moguće, da se ta razlika u društvenom našem životu ne odrazi!

Pa pogledajmo napokon: zar nijesu oni slojevi, koji imadu vlast u svojoj ruci, a ne će da poštuju Božjih prava na narod, uvijek izazivali najveće preokrete u društvenom životu? Zar nije n. pr. Francuskoj bila potrebna borba pod Combesom, kad su zatvarane crkve, proganjani redovnici i redovnice iz svoje domovine, otimana imovina Crkve bez suda i pravde? Zar je Njemačkoj bio potreban t. zv. Kulturkampf pod kancelarom Bismarckom? I zar se nijesu tu sukobila dva svijeta, od kojih jedan nosi sobom snagu i moć Božje milosti? Zar nije konačno i sâm željezni kancelar priznao, da je pobijeđen u toj borbi, koja je toliko zla, patnja, trzavica i boli izazvala? A zar ne čitamo počesto, šta radi u naše doba Crkvi i katolicizmu neprijateljska vlast u Mexiku? Katolicizam daje i danas žive primjere herojske borbe i podnašanja za onaj viši ideal, što ga on predstavlja: *za pobjedu Božje ideje i njegovog kraljevstva na zemlji.* Malo socijolozi uvažuju ovaj momenat u razvoju sudbine pojedinih naroda i pokrajina. Ne vode brige o nadnaravnim pokretnim snagama, koje, kako vidite, i te kako dolaze do izražaja u narodnom životu. A one daju i tumač pojedinim događajima, zapravo određuju i opredjeljuju tijek samih događaja.

A sada pogledajmo djelovanje sakramentalne milosti u životu pojedinaca. Nigdje se jače ne očituje djelovanje Božanske milosti na našu dušu, nego u sakramentu presv. Euharistije.

Mi se združujemo s Kristom. „Tko blaguje moje tijelo i pije moju krv, ostaje u meni i ja u njemu."[80] Ono, što je u nama ljudsko slabo i nedotjerano, kao da iščezava . . . ne zamjećuje se . . Izdižemo se iznad svog običnog stanja i postajemo djeca Božja. Tijelo se Kristovo združuje s našim tijelom i fizički. Naše ovo bijedno tijelo biva posvećeno na posebni način. Kako smo mi usko vezani s Bogom svojim! Zaogrnuti nebeskim sjajem, intimno združeni s njim, dušom i tijelom. Uvjereni u promatranje ovog otajstva, sveci su Božji ronili suze zahvalnice, sa strepnjom i strahom moleći Gospoda, da ne gleda slabosti naših i sićušnosti u željama i činima.

„Tijelo je moje uistinu hrana“ — rekao je On.. Pa kad je tako — ne mora li umrijeti od glada onaj, koji dugo ne uzima hrane? Mora! To je naravni fizički zakon. Tako mora i *duševno* umrijeti onaj, koji ne blaguje ovog kruha anđeoskog. Mora pasti u grijeh — izgubiti se.

Naprotiv: česti dodir s Njim čini, da je život duše u nama razvijeniji, upravo se razvija jedan naročiti osjećaj k svetosti i čestitosti. Mi postajemo nježnije savjesti. Zapažamo lakše sve, što se tomu svetom stanju protivi. Lakše svladavamo poteškoće i poticaje protiv i lakog grijeha, osjećamo tako veće zadovoljstvo sa samima sobom, postajemo sretni već na ovom svijetu.[81] Duše tako s Kristom sjedinjene osjećaju neko duhovno veselje, koje se razlijeva u nutarnjosti. „Kruh iz neba dao si im, Gospodine — svu slast u sebi imajući! To je „vinum, quod laetificat cor hominis.“[82]

Osjećaju i snagu! Puni su duha Kristova, ne boje se mnogobrojnih neprijatelja. Znadu, da u gospodnjoj borbi ne odlučuje broj, nego istina. Ne napuštaju svojih mjesta. Umiru, ako je potreba, kao pravi Kristovi vojnici. Sveđer im u svijest dopire glas euharističkog njihovog vođe:[83] Ne boj se, stado moje malo! U svijetu ćete imati neprilika, ali ne klonite: ja sam savladao svijet!

Takav je psihološki učinak ovog „kruha našeg svagdanjeg“ kod svih onih, koji ga dnevno ili barem često blaguju. Te blagoslovene rezultate djelovanja euharističke milosti zapaža majka na svom djetetu, ako pomno prati njegov mladi, mali život, od kada je dijete počelo da ide redovno k stolu Gospodnjem; opaža pedagog u školi, odgojitelj u društvima i organizacijama. Opažamo i mi sami na sebi, ako samo živom ljubavlju i potrebnim dostojnim pristupanjem

k Njemu vodimo brigu o svom duševnom životu.

***

Prijatelji moji dragi! Ne recite: to je tako lijepo, da nama nije moguće doseći tu sreću i taj smireni i blaženi život! Ne klonite nipošto duhom! Dođite i osjetite slast njegove blizine, toplinu i kucaj božanskog Srca. Ovdje je ono Srce, koje je svijet toliko ljubilo — da je za nj na Križu probodeno bilo. I nama u životu treba baš jedan zaklon, jedna zelena oaza, jedno pristanište, gdje ćemo utrudeni otpočinuti. Nitko nije u stanju, da nam pruži potpune okrepe, utjehe i snage, osim onaj, koji znade, što treba našoj duši. Onaj, koji govori njoj na način, kako ne zna i ne može da govori ljudski glas. Onaj, koji vidi našu dobru volju, naše težnje i našu ljubav, a vidi ujedno naše prilike i neprilike, koje nas prate, i u kojima živimo. Ono, što nikomu ne možemo reći — Njemu ćemo povjeriti u intimnosti. Ono, što nam u boli razdire dušu — On će shvatiti. Niti će nas egoizam zanositi, niti zavist zaustavljati. — On će našu dušu razumjeti.. On će je blagim svojim božanskim dahom okrijepiti i napuniti nadom. On će uliti pravo shvaćanje i života i boli, i radosti i siromaštva. — On će nas naučiti, u čemu ćemo da tražimo sreću svoju.. On će svesti na pravu mjeru naše zahtjeve za dobrima zemaljskim, on će nam pokazati u čemu je varka i istina... On će s nama pregarati za izgubljenim djetetom, majkom, ocem ili prijateljem.. On će s nama bolovati i bol podnositi na bolesničkom krevetu.. On će nam otvoriti oko za pravo razumijevanje svih dužnosti, koje u životu moramo da izvršavamo. On će nam biti vodič u mladosti, pratilac u muževno doba, a potpora i tješitelj u stare naše dane...

On, Krist naš Gospodin — i nitko, nitko drugi kao On . .

***

Događa se, da mnogi katolički inteligenat stoj daleko od ovih misli. Ne možda zato, jer mu one ne bi išle u glavu, nego jednostavno zato, jer ih u sustavnoj logičkoj njihovoj vezi nije zamijetio niti u svojoj duši proživio. A ipak valja priznati, da je ovo siguran i stalan put, koji donosi mir u srca ljudska. Valja naglasiti, da nitko nije pristao u luku mira i unutarnje duševne sreće, tko nije svoj unutarnji život duše protkao mišlju na Krista. Tko nije osjetio svetačkog zanosa njegove blizine — i tko nije u svoj skromnosti svog slabog čovječjeg bića zadrhtao od svetog straha pred veličanstvom neshvatljivog Božanstva. Svi veliki ljudi bilo na znanstvenom, bilo na umjetničkom polju, koji su se u bogodanom zanosu vinuli visoko, da se sjaj njihovog genija razlijeva stoljećima iza njih . . . svi su oni veliki zato, jer su spoznali, što znači biti malen, sićušan i skroman pred Gospodinom.

I ako ćemo nizati njihova imena, valjalo bi nam početi s velikim prvoboriocima na polju prirodnih znanosti od starijih, pa do novijih vremena. Oni, koji su istraživali u velikim potezima prirodne pojave i njihove zakone, ne mogahu proći bez priznanja o veličajnosti i nedokučivosti puteva Stvoriteljevih . . Dadoše mu hvalu — u svoj poniznosti srca i uma . .

I oni, koji se na krilima mašte zaniješe najdalje, naiđoše na Gospodina i pokloniše mu se . . I oni, koji strogim pravilima o umovanju čovječjem stupahu na stazi, tražeći bit stvari . . . dopriješe do Njega kao uzročnika i nepomičnog pokretnika svijju stvari.

Svi se oni smiriše u intimnoj ljubavi s Kristom

katoličke Crkve . . S njima se natječu i savremeni svijetli dusi na polju znanstvenom i umjetničkom uvijek ističući, da je milost elemenat kršćanskog katoličkog života, koji našoj katoličkoj Crkvi daje snagu i aktivitet.

Gdje nema euharističkog života i gdje nema obilnog izljeva Kristove ljubavi preko euharistije — tamo nema pravog crkvenog ni vjerskog života. Pa zato crkve, kod kojih ne cvate euharistička milost, i gdje Krist trajno samotuje po svetohraništima — ne pokazuju nikakovog znaka napretka. Drže se po strani kao da je vjerski život puka privatna neka stvar. Daju prednost naravi, a milosti toliko, koliko ništa . .

Katoličkoj je inteligenciji zato dužnost, da se s euharističkim životom svoje Crkve upozna, da ga nauči cijeniti i ljubiti; da se s njim poistovjetuje u željama i nastojanjima Crkve. Da bude ona t. j. inteligencija jedan živi i aktivni faktor u savremenom katoličkom životu svog naroda.

Ako bude gostom euharističkog Krista, postat će to za cijelo. Jer milost je dinamična . . Kao ljubav se razlijeva i zahvaća u aktivnost: da ljudi što više uzljube Krista u njegovoj Crkvi.

VI.

Problem vječnosti.

Tko može između nas reći, da je ravnodušan, kad se povede razgovor o tomu: ima li života nakon smrti? Nijesmo li mi baš naprotiv i te kako pozorni, kad je riječ o tajni preko groba? .. Pa makar koliko se netko činio, da ne mari za to, ne vjerujte mu! Ono, što vaša duša instinktivno osjeća, ono, što nju više od svega drugoga zanima, to je predmet razmišljanja i kod naših savremenih, tobože areligioznih krugova. Gledajte ih, kako pune dvorane, kad je kakovo okultističko predavanje... A kad bi zavirili u njihove knjižnice, našli bi, na svoje iznenađenje, djela, koja su vrlo daleko od materijalističkog naziranja na svijet i život...

Nema toga čovjeka na svijetu, niti ga je ikada bilo, kojemu se problem vječnosti ne bi nekom sugestivnom snagom nametao .. Pa makar tek kao da bi munja sijevnula, na čas, na hip, dok bi okom trenuo, njegovom je dušom proletjela misao: možda ipak nije konac svega poslije ovog zemaljskog života ..? Kakogod zamamljivo zvučala uvjeravanja materijalističkog monizma, misao o vječnosti i životu onkraj groba, ne silazi s dnevnog reda, nego se trajno opetuje.

Jedno je čudnovato: u tako temeljnom pitanju ljudi nijesu složni. Ne kao da *rod ljudski*, ako ga uzmemo u najširim, pa i najudaljenijim njegovim predstavnicima, ne bi bio jednog nazora u ovom pitanju. Historija sviju naroda i moderna etnologija to potvrđuju bez ikakove sumnje. Nego se nalaze po-

jedinci ili čitave skupine, koje se ne dadu uvjeriti o životu u vječnosti u našem kršćanskom smislu: o životu individualne duše u slavi i pravdi Gospoda Boga.

Jedni sa svetim strahom i nekom zanosnom zebnjom pomišljaju na — kako Krist reče — „kuću Oca mojega". Tamo im valja doći; a tamo ne dolazi onaj, koji Oca u pravdi ne ljubi, više nego majku, više nego ženu ili dijete, više nego život ovaj i sebe samoga.[84]

Drugi sa smiješkom nevjere rješavaju ovaj temeljni problem našeg života, govoreći, da oni ne znaju, niti mogu znati, ima li života onkraj groba ili ga nema. Ne krije li se možda pod tim afektiranim smiješkom jedna istrgana i izmučena duša, koja prikriva svoje pravo lice? Mnogo vjerojatnije .. Izvjesni nehaj, možda i prezir i nemar za pitanja drugog života diktira doduše često nerazumna ljubav za uživanjem dobara ovoga života; a počesto jedno nerazborito, samosvjesno uobraženje, da smo svojim napretkom u znanosti predvladali svaku metazifičku spekulaciju, pa i ovu o kojoj je riječ.

Međutim nikakova teorija nema vrijednosti tamo, gdje joj se činjenice suprotstavljaju. A pitanje prekogrobnog života iskršava kod nas na svakom koraku. Nema dana, da se s nekim ne opraštamo na grobu. Smrt nam ga stavlja pred oči — i produbljuje uvijek pitanje u našoj duši.

A mi? Kakove se misli odvijaju u nama?

Kad nam naši dragi: otac, majka, dijete, žena u smrtnoj muci, mutnim okom, a s ledenim znojem dobacuju zadnji z Bogom, a mi im utiskujemo zadnji cjelov na već obamrle usne ili ruke — odgovorite: je li taj „z Bogom" za navijek? Ili: *do viđenja*, tamo gore!?

Je li ili nije?

Je li ljepši i shvatljiviji naš život na zemlji, ak ga smatramo samo kao jedan brzi i brutalni tok u *ništa?*

Je li ili nije?

Jesmo li žrtve nekog svog *utvaranja*, ako smatramo, da nam je duša besmrtna?

Jesmo li ili nijesmo?

Od postanka svoga odgovarao[84a] si je čovjek na ova pitanja nekad s više, nekad s manje pouzdanja. Ali od vremena Kristovih — *kršćanstvo odgovara pozitivno, bez krzmanja, sa sigurnošću i otmjenim mirom . . .*

Naš život ne svršava smrću i raspadom tijela. Ima u nama božanska iskra, duša neumrla. Ona, jer je slika Božja, nevidljivi duh, živjet će s Njim i kod Njega, koji je duhovno biće, vječno i nepromjenjivo.

I prije Krista došli su filozofi istočnih naroda a osobito grčki — divus Plato — do spoznaja o trajnom životu duše. Nijesu te spoznaje uvijek bile pročišćene od primjesa bilo praznovjernih bilo netačnih; ali ova ponajglavnija i ponajvažnija istina za naš život, zadobila je osobitu jasnoću i potrebnu preciznost u nauci Kristovoj. *Sva snaga kršćanstva i leži u tom: da jasno i razgovijetno dijeli život do groba i onkraj groba.* Da nikoga ne ostavlja u sumnji: da je cilj čovjekov svrhunaravan, susret sa Stvoriteljem, otpočinak u Njegovom krilu, smirenje u njegovoj spoznaji . . .

Ništa nije u naše savremeno doba potrebnije nego jasna i razgovijetna istina. Smućeni su duhovi našeg vremena. Zaveli su ih pretjeravanjima o nekim *znanstvenim* rezultatima. A sva ova i lijepa i velika znanstvenost jest — spoljašna, izvanjska. Ona je uznapredovala u onom, što okružje, upotpunjuje, pomaže i unapređuje naš izvanjski život. *U dušu, u princip života, u bit čovječje intelektualne i moralne snage — tu znanost nije prodrla.* Ona je samo lošim izvodima i neprovjerenim hipotezama zbunila mnoge i uznemirila, a i razorila njihov duševni život. Ona je na usta svojih pobornika priznala, da nam o prekogrobnom životu kao i o svim velikim metafizičkim pitanjima nije u stanju dati odgovora.[85]

Zato ćemo mi zaviriti u dušu čovjekovu. Tamo ćemo naći ispravan odgovor na pitanje, kako stoji s prekogrobnim životom. Naše misli, naši osjećaji ovdje na zemlji nastaju, niču i rastu. Ali njihovom uzdizanju, stremljenju i nemiru nema kraja ovdje na zemlji. Njihovo je smirenje na drugom svijetu. One nas vode izvan materije, u carstvo duha, gdje je razmah lakši, a kretnja slobodnija.

Mi ćemo svratiti svoju pažnju na ove tri stvari: I. Neumrlost duše; II. Ovaj i onaj život; III. Smrt i vječnost.

1. Neumrlost duše.

Ideja besmrtnosti, neumrlosti duše, ne može da nas zadovolji u onom smislu, kako ga iznose *panteistički* monisti: onaj zemski ostatak našeg tijela raspast će se i rastvoriti, zatim kemički ponovno spojiti, a materija je, što se njezine sume tiče, vele, neuništiva. Tako će čovjek vječno živjeti . . .

Ni ono nas monističko *spiritualističko* umovanje ne može da zadovolji, po kojem bi se sve naše svijesti splinule u jednu transcendentalnu svijest čitavog kosmosa. Ni Spinoza, ni Schleiermacher, ni Haeckel ne zadovoljavaju svojim odgovorima. Život u nekom općem, sveobuhvatnom „ja“, zamišljali ga u materijalističkom ili spiritualističkom smjeru, nije *naš* život. Naš vlastiti, individualni život. A o njemu se

radi i samo do njega nam je stalo.

Za takovim se životom zanosi naša duša u časovima, kad se u neku ruku oslobodi sjetilnih veza i izvanjskih stvari... Kad u dubokom razmatranju zapliva slobodno svemirom, kad na nju, čini nam se, neposredno djeluje veličajna snaga Božanstva..., a ona kao da se riješila okova tijela.. Zar nam to ne pokazuje put, na kojem ona ispravno osjeća svoje određenje? Da se možda ne vara?

Ne, u toj težnji za neumrlošću, za trajnim spomenom na boravak i među ljudima, ne vara se naša duša. Koliko poznamo historiju čovječanstva, znamo pozitivno, da je ova težnja svima ljudima prirođena. Sama pomisao na uništenje smućuje čovjeka i straši ga.[86]

I kad umjetnik i učenjak ne preza pred napornim umstvenim radom, svladavajući sve poteškoće uz cijenu više puta i zdravlja i života, nije na zadnjem mjestu pomisao, da će nešto stvoriti, što će njegovu uspomenu sačuvati u pokoljenjima, a njegovo ime ovjekovječiti... Ono djelo, što ga stvara i u koje prelijeva svoju ličnost, živjet će trajno..

I kad se na samrtnoj postelji opraštamo od roditelja, kao da im u mutnom oku čitamo neku utjehu, što ne će posvema umrijeti. Nadu, da će u nama, svojoj djeci, dalje živjeti fizički krvno, a duše da će se sjediniti s onima, koji jur odoše sa svijeta; tamo će i oni očekivati dolazak svojih milih, što ih ostavljaju u tijelu. Mi eto konstatiramo jednu neizbrisivu težnju, usađenu u ljudsku narav, jednu težnju, koja se ničim ne da posvema zadovoljiti na ovoj zemlji. Ni bogatstvo, ni blago, ni časti, ni položaji, ni užitak, kojegod vrste bio, ne može biti sreća naše duše, već s toga jednostavnog razloga, što brzo prolazi i ne traje vječno. Ništa sa sobom ne ćemo ponijeti. Sve će *nas* ostaviti i mi ćemo *sve*, što ovom svijetu pripada, morati napustiti.

Pa zato ova naravna težnja naše duše, mora imati zadovoljštinu negdje drugdje. U Bogu, u vječnosti, po riječi sv. Augustina: Stvorio si nas, Bože, za sebe, i nemirno je srce naše, dok se u Tebi ne smiri...

A ne može biti, da bi Bog stvorio čovjeka s tom težnjom za vječnošću, a ne dao mu mogućnosti, da joj ikada udovolji. Bog bi na taj način bio mučitelj svog vlastitog stvora, okrutnik neki, koji bi stvarao bića u biti nesavršena, jer nesretna i s pravom nezadovoljna. A takav pojam, zapravo takovo mišljenje o Bogu, isključuje samo ispravno poimanje Božanstva, kao bića najsavršenijeg i najmudrijega.

Ovo umovanje našeg duha potvrđuje uvjerenje čitavog ljudskog roda. Etnologija nam to svjedoči i za najprimitivnije narode. Kult groba — vjera u drugi život. Takovo općenito uvjerenje kroz sve vjekove ljudskog života ne može počivati niti na samoobmami, niti na prijevari[87] — ono je izljev jedne jedinstvene čovječje naravi.

***

Individualni pojam neumrlosti traži naročito iskustvo, što ga *sami doživljavamo* o svojoj ličnoj samosvjesti ili svome „ja“. Kroz čitav život smo mi podvrženi rastu, napretku i promjeni, duševnoj i tvarnoj. Pa ipak znamo, da se naš „ja“ ne mijenja. Ja sam lično isti onaj kao pred 10, dvadeset godina, iz doba najranijeg djetinjstva, doklegod sjećanje siže t. j. od nastupa razuma. Ako je u čovjeku sve samo tvar, ako su i duševne pojave samo proizvod tvari, morala bi biti proizvod materije i ona samosvijest o ličnom ja. Pa kako se materija mijenja i njezini proizvodi, tako bi se i „ja“ morao mijenjati... dok na-

protiv o toj promjeni nema ni govora.

Mora dakle biti neki drugi subjekt, trajan i nepromjenjiv, neovisan u svojoj biti o materiji i njezinim promjenama. To je *duša,* princip našeg života.

Ona nije tvarna i ako je u svojim funkcijama vezana uz tvar, ali je realna, kao što je realna naša misao, osjećaj ili čuvstvo. I mora da živi i nakon odijeljenja od tijela, jer je ona sila, pokretni motor, koji čitav organizam stavlja u gibanje. Sve više funkcije organizma nijesu protumačive na drugi način. A svim zahtjevima psihološkog istraživanja i tumačenja zadovoljava jedino naš filozofski i kršćanski nazor o neumrloj duši, kao biću duhovnom.

A onda: *prirodni moralni zakon!* Vječna pravda! Koliko je duboko usađen ovaj osjećaj u duši čovjekovoj... On je u saglasju s onim osjećanjem čitavog čovječanstva o životu onkraj groba, baš zato, jer osjećaju *pravednosti* drugačije ne može biti udovoljeno. A ako osjećaju pravde može ostati neudovoljeno — nema smisla čitav moralni zakon i red. Ako netko može ne samo krasti i ubijati, nego trovati duše na „fini" način, ubijati na račun luksuza, mode, javnog mišljenja, i slobodnog uživanja — i sve to bez kazne, onda nikakova etika ni ikakav moral — nema smisla. Onda je bolji i savršeniji onaj, koji je lukaviji, prepredeniji — i suroviji. Ako nema konačne svrhe, kao konačne pravde i konačnog cilja čovjekova — nema ničega, što ljudstvo može s pravom zadržati na etičkoj jednoj liniji.

To je ne samo zaključak uma, nego i instinktivna potvrda svakog zdravog, predrasudama nenatrunjenog individua.

Nad otvorenim grobom — zahvata nas jedna zbilja, koja grobnim svojim mukom govori glasnije,

nego ikakove knjige i sistemi. Ona nas prenosi u budućnost.. kažu: tamnu i velom zastrtu..

Zar doista? Zar je za nas, pristaše Kristovog nazora na svijet i život, budućnost tamna i velom zastrta? Ne! Mi smo kršćani — katolici. I mi vjerujemo Kristu i riječi njegovoj. „Zaista Vam kažem: nema nikoga, tko bi ostavio kuću ili roditelje, ili braću, ili ženu, ili djecu kraljevstva Božjeg radi, koji ne će primiti mnogo više u ovo vrijeme i na *onome svijetu život vječni.*"[88]

„Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne će proći!"[89] Istina o životu neumrle duše onkraj groba — nije danas za nijednog ozbiljnog inteligentnog čovjeka nikakav problem, nego jasna i nepobitna činjenica.

2. Zemaljski i prekogrobni život.

Kad smo ovu istinu spoznali i duboko u duši osjetili, da na nama počiva sva odgovornost, ako tu svoju neumrlu dušu ne privedemo k onom cilju, radi kojeg je i nju i nas Bog stvorio — onda ćemo obratiti svu svoju pažnju harmoničnom izvođenju i usklađivanju ovog života s onim nakon smrti.

Ne ćemo i ne trebamo biti pesimisti, s otegnutim licima i tužnim očima, bezbojne figure bez krvi i života. Ali ćemo sve, što nas u životu susreće i sve, s čim se budemo morali baviti, izvoditi s onim vedrim optimizmom, koji se odrazuje u riječi Pavlovoj: Služite Gospodu u radosti! Naša će misao biti kod njega, naše želje u njemu, a naše veselje u radu, koji nas k njemu približava. Sav život naš ima odsijevati sjajem radosti i nade, svježinom i vedrinom sretne djece Božje, ozbiljnošću i dostojanstvom boraca Kristovih, u borbi za palmom vječnog života.

Život na zemlji — za život na nebu! Pa prvo, na što se namjeravamo u zemaljskom životu to su: boli, patnje, nesreća, i žalost.. Jedva smo ostavili ono nestašno djetinje doba i stupili ozbiljnim kora-

kom na stazu života, već nas čekaju teški dani. Podnašanje, pregaranje, pa i oskudica, kadgod i bolest.. skopčana s troškom .. Bilo da valja podnositi u uredu kaprice pretpostavljenih, bilo u familijarnom životu pogrješke muža ili žene, bilo zastoj ili slom u poslu i poduzeću, bilo bol duše, koja trpi u tišini i osami, natapajući svoju životnu stazu suzama; bilo da je bol tijela i lagana smrt ... ili naša ili naših dragih — sve je podnašanje, pregaranje .. I ako zasine kadgod svijetla sunčana zraka u taj život naš.. o kako je brzo nestaje, da opet nastupi hladnoća i tama .. O, kako je duboko istinita ona riječ u molitvi: Zdravo kraljice, majko milosrđa! . K Tebi uzdišemo cileći i plačući u ovoj *suznoj dolini* .. Ta dolina našeg života, zemljica majka, više je natopljena suzama svoje djece, nego smijehom i radošću ...

Tu znade pokadšto, da se buni moderni čovjek, pa da huli na Gospoda, tobože kao nepravednoga Oca . .

„Ako si svemoguć i pravedan, zašto dopuštaš da stradava nevin, da trpi pravedni, a umire nenadano zdravi u cvijetu mladosti?

„Ako si premudar i sveznajući, zašto me nijesi uništio u utrobi majčinoj, da se ne mučim kao idiot ili umno i tjelesno nerazvijeni bogalj — sebi na teret i drugima?

„Ako si sama dobrota i pravednost, zašto gledaš, gdje nepravda slavi slavlje, gdje jači davi slabijega, a poštenjak propada i u zdvojnosti podiže ruku, da završi sa životom? . ."

Nikad nitko ne će znati dati odgovora na ove usklike ojađenog čovječjeg srca, tko se u duhu ne uzdigne i ne ugleda sliku raspetoga Krista, kako sjenom svojom obuhvata čitav svijet .. Kako iz rana njegovih curi tamna sv. krv .. Tko ne osjeti u svojoj duši živo i uvjerljivo, *da i on spada amo u broj onih, koji nose krivnju za* **najveće zlodjelo, što ga učiniše ljudi** — taj ne će pojmiti: otkud zlo i patnje na ovom svijetu. Tko ne shvati veličajno ono djelo, što ga tako zaokruženo, cjelovito i harmonično pred nas iznosi kršćanski nazor na svijet: Stvorenje čovjeka i upravljanje njegovo po Bogu kao izvoru snage i pomoći, put njegov i težnju, usađenu u dno duše za postignućem cilja, koji je Bog sâm — taj nikada ne će znati odgovoriti na stavljene poteškoće.

Naprotiv: tko u duhu svom gleda anđela nebeskog, koji i nama donosi kalež utjehe kao ono Kristu u vrtu Getsemani,[90] taj je u duhu slobodan od svega, što mu svijet i njegovi jadi donose. Taj veže život zemaljski za život nebeski; on živi za nebesko carstvo, a sve je, što ga ovdje zadesi, obasjano tim nebeskim svijetlom. Pa i rad i muka, znoj i žuljevi, i bolest i bijeda, pregaranje i sumnjičenje ... sve on gleda obasjano nebeskim sjajem .. sve uronulo u svijetlo, što se s križa Kristova razlijeva ..

Samo takav duh, kršćani braćo, može da rješava problem zla na ovom svijetu. Svakomu, tko nije pun ovog Kristovog duha — ostade sve nejasno, puno nepravde, nerazumijevanja.

Samo vjeran kršćanin, Kristov poštovatelj znade, da se vječna pravda, vječni Bog — ne da i ne može varati. Samo on podnosi tegobe ove doline suza — u uvjerenju, da ono, što nije na ovom svijetu dovedeno konačno u red, mora da bude dovedeno na onom. A tko je svoje patnje navršio ovdje — bit će prošao kroz vatru, pa je kao očišćeno zlato — sposoban, da se prisajedini onim duhovima svetim, koji stoje okolo Jaganjca Božjeg s palmama u ruci ...

***

I zato ulazi mir u srce tvoje, kad učiniš dobro bližnjemu svomu, kojemu si mogao naškoditi, samo da si usta otvorio. A ti si šutio, svladao si se .. On toga ni ne zna, ne zahvaljuje Ti. Život se oko Tebe

odvija jednako brzo i užurbano, ulica buči, dani svićù i prolaze . . . Ti si u svom srcu osjetio komadić onog života, i čini ti se: sve to žurno i užurbano okretanje svijeta, kako je daleko, daleko od *pravog* života . . .

I dok to misliš . . . gle, kao da zora onog života razastire u tvojoj duši svoje trake: Ta sav taj život *ima neki dublji smisao,* nego što mu ga daju ljudi svojom trgovinom i industrijom, svojim brigama za udobnost i užitak.

Ili ti se pruži prilika, da neopazice učiniš dobro onomu, tko te ogovara, ocrnjuje i upravo ti škodi. A unatoč tvog dobrog djela, on ne prestaje . . . i dalje ti čini nepravdu.

A ti gledaš nepomično napred kao da se to događa u kakovoj dalekoj priči . .[91] Jer ti si ugledao nebeski Jerusalim, ti si čuo zvuk zvona nebeskog veselja; ti si zazreo Božansku snagu i milost iza zvjezdama okićenog neba . . . Ti si spoznao, da ti valja moliti za zalutalu braću svoju, da ti valja okajavati i vlastitu sljepoću svoju, dok nisi progledao. Ti si tako nadvladao ovaj svijet i postao sličan Kristu na križu . . Ti si razumio riječ učiteljevu što govori:[92] Učite se od mene, jer ja sam krotak i ponizan srcem . . . I naći ćete pokoj dušama svojima — jer: jaram je moj sladak i breme je moje lako . . .

Ti si izašao iz životinjskog svijeta u Božji svijet. U takovim na oko malim, ali važnim činima našeg života, vežemo mi ovaj svijet uza svoju dušu i otimamo kraljevstvo nebesko . . po riječi Gospodinovoj.

I tako silazi u duše naše mir Kristov . . Mir vam svoj dajem . .[93] Mir s vama . . Mir ljudima dobre volje . . Mir njegov, to je ljubav razlivena u srcima našima. Nitko toga svetog dara u sebi ne može osjetiti,

tko se Kristu ne povjeri . . A svi, koji mu svoje srce pokloniše, ne mogu se nahvaliti dobrote, ni načuditi očinskoj i bratskoj ljubavi Njegovoj. Tamo je mir Kristov, gdje nema grijeha, gdje je svijest o dužnosti razvijena, gdje je svladavanje svih neurednih nagnuća, gdje je samozataja i odricanje.

Ali ovdje ne smijemo zaboraviti ni one druge riječi, koja se čini na prvi mah oprečna prvoj: Ne mislite, da sam došao, da donesem mir na zemlju; nijesam došao da donesem mir, nego mač; jer sam došao, da rastavim čovjeka od oca njegova, i kćer od matere njezine, i snahu od svekrve njezine . .[94]

Doista, shvatimo: onoga pravog duševnog mira Kristovog nema i ne može biti tamo, gdje nije zavladala jedinstvenost u shvaćanju i poštovanju vrhovnih ljudskih i životnih ideala. *Gdje se ljudi ne slažu u temeljnim principima vjerskim i životnim, nema govora o miru.* Jer onaj, koji ispovijeda Krista, ne će i ne smije šutjeti, da se tim širi nevjera i neistina. Već je sv. Petar odmah nakon uskrsnuća Isusova, dok se Crkva još nije ni počela pravo širiti, rekao židovskim poglavicama:[95] Ne možemo šutjeti, pa Vam to ne možemo ni obećati — jer sudite sami: je li pravo, da se pokoravamo više vama ili Bogu?

Tako ni Kristov vjernik ne smije šutjeti, gdje se hoće da afirmira nevjera. I makar odatle nastalo zlo — mač, kako veli Krist — to je borba i stradanje — on ne smije šutjeti. I makar se radi toga odijelio sin od oca, a kćerka od majke — nek bude! — radi Krista! Tko je poznao Njega — mora ostaviti sve, što ga od njega odalečuje, da nesmetano stupa stazom Kristovom.

Tek onda nastupa među vjernicima mir . . Nastupa već na ovom svijetu carstvo ljubavi, onako, kako nam to opisuju stranice evanđelja, a naročito

Djela apostolska.

I zato, tko hoće da posjeduje mir Kristov u ovom životu, taj mora biti na čistu s neprijateljima Kristovim. S njima prijateljevati i s Kristom prijateljevati — ne ide. Ili — ili. To je, vidite, onaj katolički radikalizam. Mnogi ga pravo ne shvaćaju, pa misle, da je pravi katolik nekakav pretjeranac, nepodnosljivi tvrdoglavac i nepopustljivi pravdadžija..

A nije.. Pravi katolik samo traži čist odnos. *Traži priznanje za načela Kristova,* iz kojih onda po praktičnom apliciranju u životu, a u smislu uputa, što ih Crkva daje, slijedi njegova taktika. Tako ima u našem životu pravi i krivi mir.. Nije mir ondje, gdje se Kristu ne priznaju sva prava. I kad naš savremeni moderni liberalni svijet hoće da traži kompromise, onda mu moramo doviknuti: Samo se na kršćanskom tlu mogu protivštine izgladiti! Samo na toj osnovici ne će ni jedno organizirano tijelo stradati. Ali uvjet, od kojeg Crkva ne može popuštati jest: nehinjena odanost i ljubav prema Kristu i crkvenom učiteljstvu!

***

Ali još jedno! U Tvojoj ljubavi za Kristovim kraljevstvom na ovoj zemlji shvati i ovo: U onoj priči o Marti i Mariji ima jedna osobita istina. Ti si možda rada, da svojim akcijama što prije preobraziš čitav svoj okoliš. Tužan si i žalostan, što se „tako malo" radi... I samog sebe prekoravaš, kako si zapravo malo uradio za Krista i njegovu Crkvu. Pa to te nekako čini nezadovoljnim i turobnim.

Sjeti se, što je Isus rekao: Marta, Marta oko mnogo koječega mučiš se i trudiš. A samo je jedno potrebno. Marija je najbolji dio izabrala, koji se ne će oduzeti od nje.[96] Umiri se, budi strpljiv sa sobom i sa svojom okolinom. I ako je *potrebno* ono, što

predstavlja Marta t. j. vanjsko djelovanje, red i zapt, organizacija i akcija, opet Krist više ističe ljubav, unutarnji preporod.. gledanje svega s očima, iz kojih sjaje žar nadnaravnog blaženstva, milosti i nade, vjere i uhvanja. Više nego ikada, treba nervozni savremeni svijet ljudi, što nose odmor, upravljaju srca prema gore, da ljudi u brizi i buci svakodnevnog života ne propadnu:

Bez toga duha, što ga predstavlja Marija mora svijet stradati. Samo ga taj duh može uputiti na onaj put, koji iz ovog života vodi k onome. Budimo mi kvasac za svoju okolinu, da ljudi u radu i brizi za materijalnim dobrima ne izgube prave orijentacije, da nam savremena kultura ne ostane bez duše. Unosimo mi taj duh Kristov među braću svoju i mi ćemo izvršiti svoj poziv i kao ljudi i kao kršćani!

3. Smrt i vječnost.

U glasovitom svom djelu *„De civitate Dei"* spominje sv. Augustin, kako je rimski učenjak Terentius Varro u ono doba nabrojio 288 raznih mišljenja o cilju i određenju čovjeka na zemlji. Od onda je proteklo oko 1.500 godina. Koliko je mišljenja još uskrslo? Tko će u tom labirintu da se snađe? Tko će danas da pokaže pravi put?

Kršćanska vjera! Filozofija se mijenja — kao i ljudi.. Ona i nije drugo, nego izljev njihovog ličnog uvjerenja. A čovjek čovjeku nije autoritet. Samo vjera i to vjera božanskoga karaktera! Među nama nema nikoga, tko bi našoj katoličkoj vjeri osporio taj karakter. Njezin je utemeljitelj Krist Gospodin, historička osoba, koja je za sebe govorila riječi i sebi pridavala svojstva, kakova si čovjek kao čovjek nikad ne može pridavati. A on je svojim riječima i svojoj nauci dao i potvrdu u svom uskrsnuću — i u životu

svoje Crkve.

Kršćanska vjera pruža čovjeku utjehu za onaj čas, kad za nas prestaje vrijeme, a otpočinje vječnost. Ljepota, moć, esprit, novac, imanje, naslovi i sve što posjedovasmo u životu, pokazuje se onda, što su doista.[97] Ništa! Samo milost Božja — pratit će nas do Gospodina ... Blago jedino na ovom svijetu — koje rđa ne kvari i moljac ne izjeda ..

Schiller, veliki njemački pjesnik, veli: Dva put sam bio na smrtnoj postelji, dva put vidjeh, hvala vjeri, gdje nebeska nada pobjeđuje strahotu uništenja .. i gdje se svijetla zraka veselja zapali u mutnom oku mrtavačkom. Božanska mora samo biti ta nauka, uskliknuh, koju priznaju oni, što su među ljudima najbolji, a koja tako snažno pobjeđuje i tako divno tješi![98]

Chopin, glasoviti muzičar, na smrtnoj postelji posluša svog prijatelja iz mladosti jednog svećenika, sa suzama u očima povrati se svojoj vjeri i priznade: „sad sam na izvoru sreće" — i primi svete sakramente.

A oni, koji su ispravno shvaćali svoj zemski život i *uvijek* mislili na čas rastanka, bez ikakovog straha gledali su, kako se *smrt* približava. *Sv. Franjo Asiški* pozdravlja je kao sestru; *Sv. Alojzij* govori: S veseljem polazim na drugi svijet. Pjesnici F. v. Stolberg i Luisa Hensel sa svetačkim mirom idu u susret svome cilju ..

I mi ćemo, kršćanski moji prijatelji, njihovim putem. I nas čeka siguran rastanak. Ali gdje i kako? Ne podilazi li nas neki strah neizvjesnosti, neka bojazan? Bez sumnje! Ta mi smo propustili toliko dragocjenog vremena, da nam prođe utaman, bez sjenke zasluge za onaj život. Mi smo i uludo potrošili velik dio svoga života u isprazna veselja i zabave. Mi smo

često popustili onom lošijem glasu u nama, koji nas je odvodio na stramputice.

Ali mi imamo jedno uvjerenje: Vjeru u Boga, nadu u Krista i ljubav prema njegovoj Crkvi katoličkoj, mi nismo izgubili. Ako smo i pogriješili, mi imamo priliku da okajemo svoje grijehe. Mi živimo u burnim vremenima. Nas krijepi pouzdanje, što ga crpimo iz svoje vjere. Nas jača nada: Da Bog ne odbacuje skrušenog srca.[99]

Pogled na njegov križ napunja našu dušu jakom vjerom u život onkraj groba. Naša je čvrsta želja, da mu budemo vjerni. Naša nas nada iznevjeriti ne će!

Pa kada dođe i naš čas, kad sjaj našeg oka stane tamniti, a kucaj našeg srca usporavati ... tad, dragi, podvostručimo svoju vjeru i svoju ljubav! Iznad nas lebdi dah Božanskog našeg učitelja. Znade on za naše boli. Vidio je našu dobru volju, upoznao naše nastojanje. Nikome, tko se s pouzdanjem na nj obrati, ne će on svoje milosti uskratiti. Ne čekajmo međutim zadnjeg časa! Obnovimo svoju vjeru i svoju ljubav prema njemu uvijek u misli, da nam bude milostiv u času smrti.

Dok smo ovdje na zemlji, gledamo ga kao u magli ... Ne možemo ljudskim svojim umom, da to sve shvatimo i bunimo se pokatkad. Ali kad se riješimo tijela, kad milošću njegovom budemo podignuti u nadnaravni red — onda ćemo ga gledati licem u lice.[100] Naša će spoznajna snaga obuhvatati njegovu bit i u tom će osjetiti najveće zadovoljstvo. To će biti naš raj, naša slava, naš mir — i naša vječna sreća!

Opaske.

1. Mt. 18, 17; 1 Kor. 11, 22; Ef. 3, 10; 2 Kor. 8, 24; 1 Kor. 14, 34.
2. Iv. 14, 2.: U kući Oca mojega mnogi su stanovi.
3. Dr. Vladimir *Dvorniković:* Hrist, Budha, Schopenhauer. Zagreb, 1924.
4. Mt. 11, 28
5. Vidi. P. Joh. Chrysostomus *Schulte,* O. M. C: Die Kirche und die Gebildeten. 3. u. 4. Aufl. Freiburg, 1919. Herder str. 12. i sl.
6. N. n. mj. str. 27.
7. N. n. mj. str. 39.
8. Etičko-kulturni pokret Miljenka *Vidovića* iz Sarajeva. Vidi o tom moju knjižicu: *Problem etičke kulture.* Mostar 1927. Izdanje Savremenih pitanja sv. XXVI.
9. Cfr. *Schulte,* n. dj. str. 47.
10. Mt. 16, 18.
11. Zagrebački „Jutarnji List" od 24. februara 1928.
12. Rim. 12, 1.
13. *Du Bois Reymond:* Über die Grenzen des Naturerkennens. Leipzig 1907. str. 51.
14. Fr. W. *Förster:* Christus und das menschliche Leben. (11—20 Tausend). Verlag von Ernst Reinhardt in München 1922. str. 68. i sl.
15. Cfr. n. dj. str. 74.
16. 1 Kor. 13, 12.
17. Dj. Apost. 17, 28.
18. Erich *Wasmann* S. I.: Der christliche Monismus. Zeitgemässe Betrachtungen über christliche Glaubenswahrheiten. Freiburg i. Br. 1920. Herder str. 29. i sl.
19. Levit. 26, 1.
20. *Förster* Fr. W. n. dj. str. 81.
21. Lk. 2, 34; Iv. 1, 29; 10, 11; 14, 6;
22. 1 Kor. 1, 21.
23. 1 Kor. 15, 14.
24. Mt. 11, 28.
25. Iv. 18, 36.
16. Mt. 16, 18.
27. Iv. 21, 15.
28. Iv. 17, 9—20.
29. Mt. 28, 20.
30. Dj. Apost. 5, 39.
31. Vidi „Nova Revija" god V. i VI. Butmi-Tomić: Krvave osnove ili Protokoli sionskih, mudraca br. 1. 3. 4./1926. i br. 1. 2./1927.
32. Iv. 15, 20
33. Mt. 28, 20.
34. Iv. 18, 36.
35. Mk. 16, 15.
36. Lk. 21, 12.
27. Lk. 12, 32.
38. Mt. 28, 20.
39. Dj. Apost. 4, 19.
40. *Rac-Lasman*: Izbor iz stare književnosti kršćanske. Zagreb, 1917., str. 98.
41. N. djelo str. 117.
42. Vidi: *Dr. Jelenić*: Povijest Hristove Crkve I. svezak str. 66., Zagreb 1921. Tiskara C. Albrecht.
43. 1 Tim. 1, 20; 4, 1—4.
44. Cfr. *G. Rauschen*: Grundriss der Patrologie. III. Aufl. Herder, Freiburg 1910 str. 67.
45. Mt. 5, 29; Mk. 9, 44; Mt. 18, 8.
46. Lk. 10, 25.

47. Vidi: Die Katholische Kirche, eine verleumdete Mutter. Klagenfurt 1906. str. 87. i sl.
48. Već spomenuti Dr. Vl. Dvorniković u svojoj knjizi: Hrist, Budha, Schoppenhauer.
49. Iv. 8, 12
50. Iv. 15, 13.
51. *S. Galogaža* u časopisu „Kritika" br. 2/1928. str. 41.
52. Iv. 6, 54.
53. Lk. 22, 32.
54. Tu borbu protiv papinstva pretjerano vodi t. zv. „starokatolička crkva". A razumljiva je ova njihova borbenost, jer su baš tu nauku katoličke Crkve uzeli oni kao povod svog otpada, pa prema tome kao glavni oslonac svog opstanka.
55. Miljenko *Vidović* je održao nedavno jedno predavanje u dvorani Glazbenog zavoda u Zagrebu. Cfr. Dr. A. *Živković*: Problem etičke kulture, str. 53. i sl.
56. Teozofsko društvo u Zagrebu počelo je izdavanjem časopisa „Teozofija" i nekih knjižica da razvija propagandu za svoje teozofske mutne ideje.
57. Slobodnozidarske zagrebačke lože („Maksimilijan Vrhovac") s t. zv. „Prosvjetnom bibliotekom", kojoj je prvi urednik bio pokojni Dr. I. Bojničić.
58. Vidi: Ansgar *Albing*, Religion in Salon und Welt. Reflexionen. III. Aufl. Regensburg 1912. Fr. Pustet. str. 98.
59. Lk. 9, 26.
60. Ansgar *Albing*, n. dj. str. 303.
61. Mt. 11, 28.
62. Iv. 6, 54.
63. Cfr. Dr. A. *Živković*: Sakramentalno djelovanje milosti u presv. Euharistiji. Djakovo 1924. str 50. i sl.
64. N. dj. str. 49.

65. Vidi: N. dj. Dio II. čl. 2. „Himna sv. Otaca", str. 67—73.
66. O svim ovim pitanjima ima lijepih izvoda u svim solidnim nabožnim knjigama. Ističem prijevod dr. M. *Beluhana*: Priprava na sv. ispovijed i na sv. pričest. Zagreb, 1928. Naročito obrađeno vidi u citiranoj mojoj knjizi: Sakramentalno djelovanjo milosti u presv. Euharistiji: odsjek II. Učinci sakramenta euharitije (str. 83—99) i odsjek III. Euharistija u životu čovjeka (str. 103—143).
67. Iz knjige: Sakramentalno djelovanje etc. str. 151.
68. Oswald Spengler, Nikolaj Berdjajev, Paul de Mont Henri Massis, D. Giuliotti i dr.
69. Mt. 5. 48.
70. Dr. Arnold *Rademacher*: Gnade und Natur. Ihre innere Harmonie im Weltlauf und Menschheitsleben. Apologetische Tagesfragen 7. Heft M. Gladbach 1914., Volksvereinsverlag, str. 13.
71. N. n. mj. str. 17.
72. Mt. 6, 33.
73. Dr. A. *Rademacher*: Gnade und Natur, n. dj. str. 99.
74. N. n. mj. str. 102.
75. T. zv. „passiones" i „acta martyrum".
76. Rim. 7, 23, 24.
77. Iv. 10, 10.
78. Vidi: Sakramentalno djelovanje milosti u presv. Euharistiji, str. 1. i sl.
79. N. n. mj. str. 123.
80. Iv. 6, 57.
81. Vidi: Sakramentalno djelovanje . . . str. 84. i 85. passim.
82. Sap. 16, 20; Ps. 103, 15.
83. Lk. 12, 32; Iv 16, 33.
84. Mt. 10, 37: „Tko ljubi oca ili mater većma, nego

mene, nije mene dostojan; i tko ljubi sina ili kćer većma nego mene, nije mene dostojan; i tko ne uzme križa svojega i ne pođe za mnom, nije mene dostojan."

84ª. Cfr. Th. *Mainage:* Immortalité: Entretiens sur le problème dela survivance. Paris 1926., str. 3.
85. *Du Bois Reymond*: Die sieben Welträtsel n. dj. str. 73.
86. O. Urban *Talija:* Neumrlost duše. Savremena Pitanja sv. II. Mostar 1919. str. 27.
87. N. n. mj. str. 13.
88. Lk. 18, 30.
89. Mt. 24, 35; Mk 13, 31; Lk 21, 33.
90. Cfr. Fr. W. *Förster:* Christus und das menschliche Leben n. dj. str. 105.
91. N. n. mj. str. 107.
92. Mt. 11, 29.
93. Lk. 24, 36; Iv 14, 27; Lk 2, 14.
94. Mt. 10, 34, 35.
95. Dj. Apost. 4, 20.
96. Lk. 10, 42.
97. Cfr. Ansgar *Albing*: Die Gnade Gottes. N. dj str. 358.
98. Dr. Konstantin *Holl:* Wahn und Wahrheit. Freiburg i. B. 1911. Herder, str. 127.
99. Ps. 50, 19.
100. 1 Kor. 13, 12.

„Krepko pisana in z dolazi podprta knjižica je tudi za nas aktualna, saj sega Vidovićev vpliv že tudi k nam. **Dr. A. Ušeničk** u „**Bogoslovni Vestnik**", sv. 3. i 4/1928. str. 312.

„Knjigu dr. Ž. kao jako savremenu i uspjelu preporučam svima, posebno našoj laičkoj inteligenciji i gjaštvu". **Dr. fra A. Guberina** u „**Novoj Reviji**" br. 1/1928. str. 91.

„Knjiga je istina manjeg obima, no napisana je znalački i stručno i svojim sadržajem može mnogima poslužiti kao sigurno upustvo za zdravo i pravilno suđenje . . . kao i za orijentaciju prema kulturno-etičkim i sličnim pokretima, koji se u poslednje vreme i kod nas češće javljaju . . . Toplo je preporučamo dakle našoj javnosti u nameri, da joj ova knjiga dr. Živkovića posluži kao sigurno uputstvo za blagovremeno opredeljivanje prema pokretu g. Vidovića, koji je kod nas za sada manje poznat". **С. Станковић** u časopisu „**Духовна стража**" br. 2/1928. str. 163.

Savremena P

Vjersko-znanstvene rasprave za

Dosada izišla djela:

I. svezak: Dr. T. Harapin, **Razum i vjera**, ... 8 D.
II. sv.: O. U. Talija, **O neumrlosti duše** (rasprodano!)
IV. i IV. sv.: Prof. B. Brixy, **Princip entropije i opstanak Božji**, 12 D.
V. sv.: O. P. Vlašić, **Pravi pojam Sv. Pisma** (rasprodano!)
VI i VII. sv.: Dr. P. Gv. Rant, **Postanek sveta na podlagi naravoslovja in Biblije.** (Slovenski s hrvatskim tumačem nepoznatih riječi). . . . . 12 D.
VIII. sv.: Prof. P. Butorac, **Politički i gospodarstveni liberalizam i kršćanstvo**, ... 8 D.
IX. i X. sv.: Dr. K. Eterović, **Sloboda nastave i državni monopol škola**, ... 12 D.
XI. i XII. sv.: Josip Gunčević, **Silab i moderne zablude**, . . 12 D.
XIII.—XV. Sveuč. prof. Dr. A. Ušeničnik, **Filozofija života**, 14 D.
XVI. i XVII. Dr. Fran Binički, **Katolička Crkva i znanost**, 14 D.
XVIII. sv. O. Ignacij Radić, **Problem trpljenja i veselja u životu ljudskom** . . . . 10 D.
XIX. i XX. Josip Gunčević, **Indeks zabranjenih knjiga** . . . . 14 D.
XXI. i XXII. Dr. P. Čule, **Misli velikih umova o Bogu i vjeri** 14 D.
XXIII. Sv. prof. M. Lepin, **Razlozi moga kršćanskoga vjerovanja.** 8 D.
XXIV-XXV. Dr. P. Čule, **Misli vel. umova o Kristu i kat. Crkvi.** 14 D.
XXVI. Sveuč. prof. Dr. A. Živković, **Problem etičke kulture** 10 D.
XXVII. Dr. Ivan Jablanović, **Galileo Galilei** . . . . 10 D.
XXVIII.—XXX. Dr. fra O. Knezović, **Franjevački idealizam** 24 D.
XXXI.—XXXII. Dr. A. Živković, **Naša Crkva i naša inteligencija** . . . . 16 D.

Napomena. Dosada izišle knjige plaćaju se po gore naznačenim cijenama. Tko želi može se odmah pretplatiti za svih pet svezaka VII. serije. Skupna pretplata za cijelu VII. seriju (sv. XXXI.—XXXV.) iznosi 40 Din. Novac se ima slati unaprijed ili će se knjige slati pouzećem.

Narudžbe i pretplatu prima:

Uprava „Savremenih Pitanja" u Mostaru.